

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SİNEMA-TV ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAKIMINDAN 1990 SONRASI
TÜRK SİNEMASINDA EŞCİNSELLİK

Hazırlayan
İbrahim Tarkan DOĞAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Zühal Çetin Özkan
İzmir - 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bakımından 1990 Sonrası Türk Sinemasında Eşcinsellik” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../.....

İbrahim Tarkan DOĞAN

İmza

TUTANAK

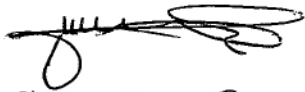
Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün 25/09/2016 tarih ve 02 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 2.2 maddesine göre Sinema-TV Anasanat Dalı öğrencisi İbrahim Tarkan Doğan' ın "Toplumsal Cinsiyet Rollerı Bakımından 1990 Sonrası Türk Sinemasında Eşcinsellik konulu tezi incelenmiş ve aday 15/10/2016 tarihinde, saat 13:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin .....başarılı.....olduğuna oy .....birliği.....ile karar verildi.

BASKAN

Yrd. Doç. Dr. Zühdü Cem Özkan

ÜYE

Doç. Dr. Gönşeli Piskin

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Recep Tarkan

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: DOĞAN

Adı: İbrahim Tarkan

Tezin/Projenin Türkçe Adı: “Toplumsal Cinsiyet Rollerı Bakımından 1990 Sonrası Türk Sinemasında Eşcinsellik”

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: “Homosexuality in Turkish Cinema After 1990 in Respect of Social Gender Roles”

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü.

Enstitü: G.S.F.

Yıl: 2016

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans

: ☒

Dili: Türkçe

Tezsiz Yüksek Lisans

: ☐

Doktora

: ☐

Sayfa Sayısı: 163

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç.

Adı: Zühal

Soyadı: Çetin Özkan

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1-Türkiye Sineması

2-Eşcinsellik

3-Cinsiyet Rollerı

4-Eşcinsel Sinema

5-Cinsel Kimlik

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1-Turkish Cinema

2-Homosexuality

3-Gender Roles

4-Queer Cinema

5-Sexual Identify

Tarih:

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

☒

Hayır

☐

ÖZET

Cinsellik tarihi kadar eski olan eşcinsellik toplumdan topluma derecesi farklılık gösterse de sürekli toplumsal yaptırımlarla ve cezalarla baskı altında tutulmuş, ötekileştirilmiştir. Kadın cinselliğinde var olan kontrol altında tutma durumu eşcinsellikte reddedilme biçiminde gelişmiştir.

Toplumdan dışlanma ve marjinal sayılarak sistem dışı bırakılma korkusu yaratılarak toplumsal cinsiyet unsuru aracılığıyla “öteki” cinsel kimlikler baskılanmış ve yok sayılmıştır. Bu yapılırken kültür, din ve sınıfsallık kullanılmış ve cinsiyetler tipleştirilmiştir.

Sanat üretimi ataerkil iktidar ve egemen sistem etkisi altında kalmaktan kurtulamamış, topluma uyumlu birey olma anlatıları sanat üretimi içerisinde her zaman var olmuştur. 20. yy. itibariyle yükselen ve iktidarın en önemli kitleye seslenme aracı olarak kullanılan sinema bu politik ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretim sisteminde yer almıştır.

Sinemada eşcinselliğin görünür olması ve güldürü unsuru ya da aşağılanan karakter dışında canlandırılması Dünya Eşcinsel Hareketinin ortaya çıkmasıyla paralellik gösterir. Aynı paralellik Türk Sineması ve Türkiye Eşcinsel Hareketi için de geçerlidir. 1990’lı yıllara kadar sadece yan unsur olarak işlenen eşcinsellik son dönem Türk Sinemasında konu eksenli işlenebilmektedir. Sayısal olarak hala Dünya Sinemasına göre oldukça geride olan Türk Sineması’nda az da olsa dikkate değer örnekler verilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eşcinsellik, Eşcinsel Hareket, Türk Sinemasında Eşcinsellik, Toplumsal Cinsiyet, Cinsel Kimlik, Toplumsal Cinsiyet Roller, Queer Sinema.

ABSTRACT

Even if it ranges from society to society, the homosexuality, as old as sexuality history, has always been suppressed, alienated by social enforcement and by punishments. Domination which already exist in woman sexuality, has developed in the way of being refused in homosexuality.

“Other” sexual identities have been suppressed and overlooked throughout social gender factor by creating the fear of being outcast and by regarding them as marginal. While doing this, culture, religion and denomination have been used and genders have been typified.

Creation of art hasn’t been able to escape from the effect of patriarchal power and dominant system, and the narrative of being an individual fitting into society has always existed in the creation of art. Cinema, which has ascended since 20th century and has been the most important tool of power to address towards society, has taken part in the system of re-creating this political and social gender.

Appearance of homosexuality in the cinema and portraying homosexuality except for the comic factor and humiliated character show parallelism with the emergence of World Homosexual Movement. Same parallelism is valid for Turkish Cinema and Turkish Homosexual Movement. Homosexuality, which was used only as a theme until 1990s, has been able to used as a topic in recent Turkish Cinema. Still falling behind World Cinema in terms of the number of examples, Turkish Cinema can provide the audience with the staggering examples in the World Queer Cinema, though. Homosexuality has become an important issue which has been dealt with all over the world.

Key words: Homosexuality, Homosexual Movement, Homosexuality in Turkish Cinema, Social Gender, Sexual Identity, Social Gender Roles, Queer Cinema

ÖNSÖZ

Bu çalışma son dönem Türk Sinemasında eşcinsellik konusuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışma iki ana bölümde işlenmektedir. Birinci bölümde cinsellik, toplumsal cinsiyet ve eşcinsellik yer almakta; cinselliğin tarihi ve sınıfsallık-toplumsallık ile ilişkisi incelenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı; cinsel kimlikler ve cinsiyet rolleri bakımından irdelenerek marjinal cinsel kimliklerin reddedilmesinin nedenleri araştırılmıştır. Eşcinsellik, kavram olarak açıklanmaya çalışılmakla birlikte, Dünyada ve Türkiye’de eşcinsel hareketin doğuşu ile gelişimi analiz edilmiştir.

İkinci bölümde ise eşcinselliğin sanat ile ilişkisi incelenerek sanatın homofobik bakış açısı açıklanmaya çalışılmıştır. Sinemanın etkin bir sanat dalı olarak eşcinselliğe yer verme biçimleri dönemsel olarak toplumsal hareketlerde gözetilerek sorgulanmıştır. 1960’lardan itibaren eşcinsel kimliklere rastlansa bile günümüzde bir sorunsal bağlamında daha görünür olmasıyla birlikte yeni Türk Sineması’nda eşcinsellik içeriği takip edilmiştir. Sadece Türk Sineması örnekleri temelinde değil, Dünya Sineması temelinde örnekler izlenerek de bir sonuca ulaşmak istenmiştir.

Tüm bu çalışma süreci içerisinde, tezi hazırlamak için gerekli olan gücü bulmama ve devamını getirebilmemde bana en büyük desteği veren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Zühal Çetin Özkan’a, aileme ve emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

“TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAKIMINDAN 1990 SONRASI TÜRKİYE SİNEMASINDA EŞCİNSELLİK”

YEMİN METNİ.....	i
TUTANAK.....	ii
YÖK DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

CİNSELLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1 Cinsellik Olgusu.....	4
1.1.1 Cinsellik ve Ahlak.....	5
1.1.2 Cinsiyet kalıpları ve Cinsiyet Rollerini.....	10
1.1.3 Cinsiyeti Tipleştirme.....	14
1.1.4 Cinsiyet Kimliği.....	17
1.1.5 Biyolojik Cinsiyet.....	20
1.1.6 Günümüzde Değişen Cinsiyet Kalıpları ve Önyargıları.....	21
1.1.7 Cinsellik Kültür-Sınıfsallık ve Toplumsallık.....	22

1.1.7.1	Kültür, Din ve Cinsiyet Sorunsalında Cinsellik.....	22
1.1.7.2	Sınıfsallık, Toplumsallık ve Cinsellik.....	28
1.1.7.3	Psikanalizde Cinsellik.....	33
1.2	Toplumsal Cinsiyet ve Eşcinsellik.....	36
1.2.1	Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Kültürel Oluşumu.....	39
1.2.1.1	Erkek Kimliğinin Oluşumundaki Faktörler.....	44
1.2.1.2	Kadın Kimliğinin Oluşumundaki Faktörler.....	47
1.2.2	Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kalıpları.....	51
1.2.3	Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Farklılıkları.....	58
1.2.3.1	Eril Cinsiyet.....	61
1.2.3.2	Dişil Cinsiyet	64
1.2.4	Psikolojide ve Sosyal Psikolojide Toplumsal Cinsiyet.....	66
1.2.5	Eşcinsellik ve Eşcinsel Hareket.....	70
1.2.5.1	Eşcinselliğin Tanımı.....	75
1.2.5.1.1	Erkek Eşcinselliği.....	77
1.2.5.1.2	Kadın Eşcinselliği.....	81
1.2.5.2	Marjinal Bir Kimlik Arayışı Olarak Eşcinsellik.....	82
1.2.5.3	Eşcinsel Hareketin Doğuşu.....	86
1.2.5.4	Dünyada Eşcinsel Hareket	88
1.2.5.5	Türkiye’de Eşcinsel Hareket.....	90

2.BÖLÜM

EŞCİNSEL SİNEMA VE TÜRK SİNEMASINDA EŞCİNSEL SUNUM

2.1	Sanatta Eşcinsellik.....	99
2.1.1.	Sanatta Homofobik ve Cinsiyetçi Dil.....	99
2.1.1	Sanat ve Heteroseksizm.....	103
2.2	Dünya Sinemasında Eşcinsellik.....	108
2.2.1	II. Dünya Savaşı Öncesi İlk Örnek ve Temsiller.....	110
2.2.2	LGBT Bireylerin Dünya Sinemasındaki Temsili.....	112
2.2.2.1	Savaş Sonrası Hollywood Temsilleri.....	112
2.2.2.2	Avrupa Sineması'nda Temsiller.....	116
2.2.3	Son Dönem Dünya Sineması'ndan Örnekler.....	119
2.3	Türkiye Sineması'nda Heteronormatif Olmayan Temsiller ve Eşcinsellik....	120
2.3.1	Türk Sinemasında Erotizm.....	121
2.3.2	1960'lar Türkiye Sinemasında İlk Eşcinsel İzlenimler.....	124
2.3.3	1970'ler Erotik Sinema Fırtınasında Kadın Eşcinselliği Sömürüsü....	128
2.3.4	1980'li yıllarda Erkek Eşcinselliğinin Türkiye Sinemasına Girişi.....	130
2.3.5	1990'lar Sonrası Türkiye Sinemasında Eşcinsel Sunum.....	133
2.3.5.1	Dönersen Işık Çal.....	136
2.3.5.2	Hamam.....	139
2.3.5.3	Lola Bilidikid.....	143
2.3.5.4	Cahil Periler.....	146
2.3.5.5	Zenne.....	148
	SONUÇ.....	153
	Kaynakça.....	159
	Özgeçmiş	

GİRİŞ

İnsanın, doğumundan itibaren sistematik olarak işleyen toplumsal cinsiyet mekanizması içerisinde ataerkil iktidarın ve sistemin onayladığı bireye dönüşebilmek için yaşadığı süreç çeşitli unsurlarla desteklenmektedir. Kültür, din ve geleneklerle birlikte toplumsallık normlarının sürekliliği bireyi düzene uyumlu hale getirmektedir. Tüm kriterleri ile önceden belirlenmiş, kusursuz işleyen bu süreci sorgulamamak ve sürece direnmemek kişiyi toplum dışında kalmaktan korumaktadır.

Toplumsal kitle olarak yönetilebilmesinin yöntemlerinden birisi olan cinselliğin kontrol altında tutulması, cinsiyetin tipleştirilmesi ve cinsel kimliklerin sistem içerisinde kabul gören heteroseksüel şekliyle korunmasına bağlanmaktadır. Bu kontrol sistemi, marjinal olarak konumlandırılmış eşcinsel ilişkileri kesinlikle yok saymaktadır.

Eşcinsellik dönemsel olarak kimi toplumlarda belirli ölçüde hoşgörüyle karşılanmış olsa da cinselliğin üzerinde oluşturulan baskı ve kontrol mekanizmasına ek olarak, tartışılmasına bile tahammül edilemeyen cinsel kimlik nitelemesiyle, eşcinsellik yok sayılmakla kalmayıp toplumlar tarafından tümüyle reddedilmektedir.

Bu reddetme durumunun sistem için hayati olması; toplumsal cinsiyete bağlı kitle yönetim biçiminin sürdürülebilirliğinin iktidar için gerekliliğini ortaya koymakta ve bu gereklilik politik olarak yaşamın her alanına yayılmaktadır. Bireyin çevresini her yandan saran toplum içerisinde nasıl yaşanmalı sorunsalı tercih olmaktan çıkmakla birlikte bireyin önüne konan sürece uyma zorunluluğundan başka bir şeye dönüşmemektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı içerisinde cinselliği baskılanmanın yanı sıra sisteme uyumlu olmayan ve yok sayılan cinsel kimliklerin ötekileştirilmesinden kaynaklanan ayrımcı yaklaşımın her alanda olduğu gibi sanata da olumsuz olarak yansımaları tartışılmazdır.

Düzenli olarak işleyen ve destek aldığı toplumsal unsurlarla insanın içinde bulunduğu toplumdaki konumunu ve değerini belirleyen toplumsal cinsiyetin sanat

üretimini de sisteme uygun olarak etkilemesi kaçınılmazdır. Toplumsal Cinsiyetin kavramsal olarak kullanılmaya başlandığı 20. yy. içerisinde toplumu kitleler halinde en çok etkileme ve yönlendirme gücüne sahip sanat özelliğiyle ön plana çıkan sinema, toplumsal cinsiyet ve ötekileştirilen bireyler temelinde her zaman tartışılmıştır ve tartışılmaya devam etmektedir.

Sinema; egemen sistem olan ataerkil iktidarın onayladığı topluma uyumlu bireylerin sürekliliğini ve düzen için ideal toplum oluşturulmasının yardımcı unsuru olarak iktidar tarafından sürekli olarak kullanılan bir sanat dalı olarak görülmektedir. Görsel gücünün öneminin de etkisiyle, birçok örnekle bireye ve topluma öteki olmamak adına egemen güç diliyle nasıl davranması ve yaşaması gerektiğini anlattığı gözlemlenen sinema, içerisinde barındırdığı, sistem için marjinal olan örneklerle de ataerkinin karşısında durmaya çalışan tarafını yitirmemeye çalışmaktadır. Bu karşı durma çabası kapsamında en çok tartışma yaratan filmlerin eşcinsel temalı ya da eşcinsellik içeren filmler olması dikkat çekmektedir.

Eşcinsellikle ilgili örneklerin sinemanın henüz sessiz döneminde verilmeye başlanması önemlidir. Bu anlamda 1919 yılında çekilen ve ilk eşcinsel film olarak kabul edilen Anders als die Andern 'in filmin galasında, eşcinsellikle ilgili ilk bilimsel araştırmaları yapan Hirschfeld 'in dediği gibi kurtulunması gereken önyargıların derecesinin korkunçluğu, eşcinsel sinema örneklerini tartışılan ve birçok defa sansürle karşı karşıya bırakılan filmler haline getirmektedir.

Bu çalışmanın konusu, bu tartışmaların ve sansürlerin nedenlerini toplumsal cinsiyet rolleri özelinde irdeleyerek eşcinsellik temelinde sinemanın bu karşı duran, yitirilmemiş tarafından verilen örneklerin; Türk Sinemasında eşcinselliğin etkin olarak görünür olduğu 1990 ve sonrasındaki dönem kapsamında incelenmesidir.

Din ve kültür öğelerinin toplumsal cinsiyet ile birlikte baskı unsuru olarak birçok alanda olduğu gibi Türk Sinemasında da sansür sebebi olduğu ötekileştirilmiş cinsel kimliklerin neden görünür olamadıklarının tartışılmasının gerekliliği bu tezin konusu için bir neden haline gelmiştir.

Çalışmanın temel amacı yeterince ele alınmayan ya da görmezlikten gelinen Türk Sinemasında eşcinsellik konusunun cinsel kimlik rolleri de gözetilerek araştırılması, incelenmesi, bir sonuca ulaşılması ve sonrasında konu üzerine araştırma yapacak kişilere yardımcı olmasıdır.

1.BÖLÜM

CİNSELLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1 Cinsellik Olgusu

İnsanlık tarihi boyunca yasaklar sistemiyle olan ilişkisi hiçbir zaman kesilmeyen cinsellik olgusu, içinde bulunduğu coğrafyanın ya da dönemsel etkilerinin anlamı ayrı olmaksızın bu ilişkiyi belki de özgürlüğünün yolu olarak görerek beslemiştir.

Cinsel faaliyet, organizmanın (insan ve hayvan) en temel güdülerinden biridir. Bu yüzden bilinen insanlık tarihi boyunca cinsellik çok önemli bir konu olarak insanın ortaya koydukları çerçevesinde irdelenmiştir. Cinselliği ahlaki bir konu olarak ele almak alışlagelen bir durumdur. Ancak cinselliği, problemli bir konu haline getiren sosyal yaşamdaki boyutu olmaktadır. (Sönmez, 2007:13)

Sosyal yaşamdaki boyutunun ahlakla olan ilişkisi, cinselliği kontrol edilmesi gereken biyolojik dürtü konumuna getirirken; aslında sadece üreme aracı olarak görülmediği açıktır.

Reich'a göre cinsel organlar, eskiden beri yerinde mevcut duran ve çocuk meydana getirmeye yarayan yardımcı uzuvlar değil, aynı zamanda bedenin tümüyle birlikte heyecan verici zevklerin ve özgür duyguların yaşanabilmesine imkan tanıyan vücut bölümleridir. (Fromm, 1998:30)

Felsefi bir işlev olarak düşünce tarihinde bilgiye ulaşmada bir dil olarak da kullanılan cinsellik, Antik Yunan döneminden itibaren sistematik olarak işlenmeye başlamıştır.

Platon Batı düşünce tarihinde bilgiye ulaşmada cinsellik dilini açık ve sistematik bir şekilde kullanan ilk yazardır. Gerçekten de kullandığı cinsel dil –bilenin bilinene yakınlığıyla doğru orantılı olarak daha da açık hale gelir- başvurduğu cinsel metaforların başlı başına bir açıklama gerektiren felsefi bir işlevi olduğunu düşündürmektedir. (Keller, Fox, 2007:45)

1.1.1 Cinsellik ve Ahlak

Kontrol edilmesi gereken bir dürtü olarak sistem içerisinde özel normlara bağlanan cinsellik, ahlak ile olan ilişkisini bu normlar üzerinden yürütmüştür. Üreme dışında zevk unsuru olarak kullanılması ona ahlaki olarak sakıncalı unsur tanımlamasını getirmiştir.

Cinsellik, yüzyıllardır “ahlaki kötülük lekesi”ni taşımıştır ve evlilik kurumunun kutsanması suretiyle onayladığında, ahlaki açıdan kayıtsızlıkla karşılanmıştır. Üreyip, çoğalmaya hizmet etmeyen cinsel etkinlikler, cinsel sapmalar, ahlaksızlıkla damgalanmıştır. (Fromm, Erich, 1998:119)

Bu damgalamalar ahlaki normları zorlayan, cinselliğin sakıncalı etkinliklerinin içeriğinden dışarı çıkamadığı için, davranışsal sakıncalar yeterince açıklanamamıştır.

Ahlak, cinselliğin dar sahasına müdahale etmekle sınırlı kaldığı için, insan davranışlarındaki gerçekten önemli etik problemlerin üzeri örtülmüş olarak kalmıştır. (Fromm, 1998:120)

Antik çağın hazlara ilişkin ahlaksal düşüncesinin, ne eylemlerin kurallaştırılmasına ne de öznenin yorum bilgisine değil, bir tutum biçimleştirilmesine ve bir var oluş estetiğine yöneldiği söylenebilir. (Foucault, 1988:104)

Bu dönem düşüncesinde cinsel eylemler, evlilik ahlakının unsurlarından olan karı-koca ilişkisi dışında kabul görmediği için sürekli toplumsal dışlanma sebeplerinin başında gelmiştir.

Klasik dönem Yunan düşüncesinde, karı-kocanın ikisinden de evlilik ilişkisi dışındaki her tür cinsel ilişkiye benzer biçimde sırt çevirmelerini isteyen bir evlilik ahlakının öğeleri bulunmaktadır. İlkesel olarak kadına, statüsü ve hem sitenin hem de ailenin yasaları tarafından dayatılan tamamen evlilik içi bir cinsel deneyim kuralının, bazı kişiler tarafından erkeklere de uygulanabilecek bir kural olarak kavrandığı görülmektedir; en azından Ksenophon'un İktisat Üstüne'si, Aristo'ya ait olduğu sanılan

aynı adlı kitabından ya da Eflatun ile İsokrates'in kimi metinlerinden çıkabilecek ders budur. (Foucault, 1988:194-195)

Cinselliğin bu kadar sorunsallaşmasının ve ahlaksal normları zorlamasının en önemli nedeni haz ile olan doğrudan ilişkisidir. Her ne kadar sadece üreme aracı olarak görülmesi istense de düşün tarihindeki birçok isim tarafından bu dayatma reddedilmiştir. Cinsellik öncelikle bir dürtüdür ve bu dürtü biyolojik nedenlerle karşı konulmazdır.

Freud, insan davranışlarını belirleyen en temel gücü “cinsel dürtü”, bir başka deyişle “haz ilkesi” olarak görmektedir. Cinsel enerji olarak tanımlanabilecek olan “libido”, yaşamda insanın gerek yaratıcı gücünün ve büyük başarılarının, gerekse doyumsuzluklarının, ruh ve sinir hastalıklarının kaynağında yattığını gösterme çabası içinde olmuştur. Foucault’da olduğu gibi, Freud’da da cinsellik sadece üremeden ibaret değildir. Freud’cu bakış açısına göre anatomi (biyolojik cinsiyet) kader olarak kabul edilmiştir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:130)

Kaderine razı olmayanların en tehlikeli sayıldığı sistem içerisinde haz kullanımı farklılıkları erkekler ve kadınları ayrıştırırsa da, hazların tam kullanılamaması, yok sayılmanın ve ahlak kurallarıyla var olunan toplumun içerisinde gelişen var olma çabasının sonucudur.

Kuşkusuz, oğlanlara ya da kızlara ilişkin tercih bir karakter özelliği olarak kabul görürdü: Erkekler daha fazla bağlılık duydukları hazzı göre birbirlerinden ayrılırlardı; bu kişinin öz doğasını, isteğinin gerçeğini ya da eğiliminin doğal meşruluğunu bağlayan bir tiplendirme sorunu değil, şakalara yol açabilen bir zevk sorunu idi. Farklı insanlarda mevcut olan ya da tek bir ruh içinde çatışan farklı iki istek olduğu düşünülmez; daha çok, içlerinden biri, bazı kişilere ya da insan yaşamının bazı dönemlerine daha uygun gelen iki haz alma biçimi olduğu varsayılırdı. Oğlanlarla ya da kadınlarla ilişki, kişilerin tasnifine yarayan iki sınıflayıcı kategori oluşturmazdı; paidikia'ları tercih eden erkek, kadın peşinde koşanlar karşısında, nefis deneyimini “başka” olarak gerçekleştirmezdi. (Foucault, 1988:204)

Sistemin getirdiği uyulması gereken normlar listesinin uzunluğu ve beden politikalarının katılığı, cinselliğin kullanımını iktidarla doğrudan ilintilemiş ve politikleştirmiştir.

Hazların kullanılışında, ülkenin yasa ve geleneklerine saygı duymak, tanrıları kızdırmamak ve doğanın istediğine uymak gerektiği bir gerçek de, kişinin boyun eğdiği ahlaksal, kurallar, iyice belirlenmiş bir yasanın boyunduruğuna girmeyi sağlayacak şeyden çok uzaktır. (Foucault, 1988: 61)

Yasaklar sistemi içerisinde, cinsel sapkınlıklar olarak tanımlanmış kimi ilişkileri ahlaksal boyutu dışında, yasaklanmasının sebebini Foucault, akrabaların gizli niteliklerini dışarıda bırakmak koşuluyla döllerinin kötülüğüne bağlar. Bunu yaparken de karşısına aldığı kişi Antik Yunan'ın önemli isimlerinden Sokrat'tır.

Sokrat, tartışmasız, “ Bir baba ve kızları, bir oğul ve annesi arasındaki ilişkilerin yasaklanmasının” tanrılar tarafından belirlenmiş temel bir kural oluşturduğunu söyler: bunun kanıtını, buna uymayanların cezalandırılmasında görür. Oysa bu ceza, bu tür ilişkiye giren akrabaların gizli nitelikleri ne olursa olsun, döllerinin kötü olmasıdır. (Foucault, 1988:67)

Yasaklar sisteminin kendisini temellendirdiği ve pratiğini kabul ettirdiği alanların en önemlisi dindir. İnanç sistemini ahlaksal zeminde kullanarak politikleştirilen yasaklar sistemi, cinsellik meselesinde de en katı kurallarını koymuştur.

Hristiyanlığın kendinden önceki dönemlerden bile daha katı yaklaşımı cinselliğin biçimine olan baskıyı arttırmıştır. Bu baskı üreme aracı olarak görülmesinin dışında, cinselliği başka biçimde görmenin mahkumiyetinin gereği metinlere de yansımıştır.

Evlilik yaşamında cinsel uygulamaya ilişkin ilk önemli Hristiyan metni – İskenderiyeli Clemens'in Eğitmen'inin II. Kitabının X. bölümü- kutsal kitaptan bazı bölümlere gönderme yapmakla birlikte, doğrudan doğruya putperestlik felsefesinden alınmış kimi ilke ve temel kurallara dayanmaktadır. Bunlarda, cinsel etkinliğin bir anlamda kötülükle bağdaştırılmasına, üremeye yönelik bir tekeşlilik kuralına, aynı

cinsler arası ilişkinin mahkum edilmesine ve cinsel perhizin özendirilmesine rastlanmaktadır. (Foucault, 1988:21)

Sadece Hristiyanlığın hüküm sürdüğü coğrafyalarda değil, diğer semavi dinlerin yayıldığı topraklarda da bu kurallara ve baskılara rastlanmaktadır. Bu baskılara her cinsiyette aynı derecede uygulanmaz. Öncelikle kontrol altına alınması gereken kadın cinselliğidir. Çünkü ailenin toplum içerisindeki konumuna yönelik sürekli bir tehdittir.

Arap kültüründe, cinsellik çok özel bir konu olarak görülmektedir. Üzerinde açıkça konuşulmaz ve çocukların sosyalleşmesinde uygunsuz bulunmaktadır. Dolayısıyla bir Arap, özellikle bir kadın, evliliğe dek a seksüel olarak algılanır. Ayrıca, cinselliği (özellikle bekar kadının cinselliği), ailesinin itibarına ve namusuna yönelik bir engel ve sürekli bir tehdit olarak görülmektedir. (İlkkaracan, 2014:210)

Böyle bir görüşün yaygınlığında kuşkusuz dinin çok önemli bir etkisi vardır. İslamiyet'in varlığı ve kuralların katılaşmasının önemli bir sebebi olduğu yadsınamaz. Bu kurallar suç olarak görülenin uygulanmasını beklemeyiz. Öncesinde de tedbir almakta kendini zorunlu hisseder. Suçun oluşmasında şartlar ne olursa olsun, sonuçta asıl suçlu her zaman kadındır.

Müslüman dinsel sağ gruplar, cinselliğe bir ahlaksızlık kaynağı olarak yaklaşmaktadırlar. Yaygın olarak dile getirilen bir varsayım, aralarında aile bağı olmayan bir kadın ile bir erkeğin yalnız kalmaları halinde, (meşru olmayan) cinsel ilişki kuracaklardır. Bu dizginlenemez cinsellik, ahlak ve toplumsal düzen için tehlikelidir. Ancak, asıl sorumlu ve suçlu görülen, kadın cinselliğidir. A seksüelliği simgeleyen kısıtlayıcı giyim kodlarına uyması gereken kadınlardır. Erkekleri kışkırtmamaları için örtünmeleri veya tecrit edilmeleri gerekenler kadınlardır. Kadınların sırf mevcudiyeti bile, erkeklerin nefislerine hakim olmalarını zorlayan güçlü bir cinsellik kaynağıdır. Ayrıca, “ahlaksızlık” anlamına gelebilecek her durumda, asıl suçlu olan kadınlardır; çünkü böyle bir ortamın doğmasına fırsat vermemeleri gerektiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla bu söylem, kadın cinselliğinin, doğal olarak ve bilinçdışı bir biçimde güçlü olduğunu, aynı zamanda suçlanmaya müstahak olduğunu kabul etmektedir. Müslüman

dinsel sağcılarının pratikleri, kadın cinselliğinin sınırlandırılmasını, kontrol edilmesini ve cezalandırılmasını esas almaktadır. (İlkkaracan, 2014:88)

Cinsellik kişisel sayılıp özel olarak tanımlansa da, hatta konuşulması “ayıp” tanımına girse de, nasıl yaşanacağı, hangi sınırlarda kalacağı, içeriğinde nasıl davranılacağına kadar iktidar ve sistem tarafından müdahale alanı olarak kabul görülmekte ve müdahale edilmektedir. Cinsellik birçok farklı yöntemle kamusal olarak inşa edilmekte ve denetlenmektedir. Kimin, kiminle, hangi biçimlerde ve hangi durumlarda evlenebileceğini veya cinsel ilişkide bulunabileceğini tanımlayan gelenekler ve yasalar bu yöntemler arasında yer almaktadır. (İlkkaracan, Pınar, 2014:82)

Cinselliği, kendi ahlakını ve iktidarını korumak adını sorunlu olarak gören sisteme göre cinsellik heteroseksüeldir ve diğer ilişkiler kabul edilemez. Kontrol edilmesi gereken kadın cinselliğinin erkeğe göre daha arzulu olduğu görüşüne dayanılarak ön sevişme zorunlu görülmektedir. Ötekileştirilen ve dışlanan diğer ilişkiler üremeye yönelik olmadığı için kınanır.

Kadınsılık ve erkeksilik tanımı ötekileştirilmiş cinsellik etkinlikleri içinde önemli kavramlara dönüşse de Yunanlılara göre bu kavramların kullanımı günümüzde ki kullanımından çok farklıdır.

Yunanlılara göre, tersine, temel olan ve tıpkı ahlaksal tutumlar alanını olduğu gibi cinsel davranışlar alanını da belirleyen etkinlikle edilgenlik arasındaki karşıtlıkla erkeğin cinsel ilişkide ve nefsi üzerindeki ahlaksal denetimde hakim olmak kaydıyla, nasıl olup da kimse tarafından kadınsı olmakla suçlanmaksızın erkeklerle aşk ilişkilerini tercih edebildiği anlaşılmaktadır; buna karşılık, hazlarını yeterince denetleyemeyen bir erkek -cinsel nesne tercihi nasıl olursa olsun- “kadınsı” olarak görülür. Erkeksi bir erkekle, efemine bir erkek arasındaki ayırım çizgisi, bizdeki karşı cinsle ilişki kurma (heteroseksüellik) ile eşcinsellik (homoseksüellik) arasındaki karşıtlıkla çakışmamaktadır; etkin ya da edilgen eşcinselliğe de indirgenmemektedir. (Foucault, 1988:95)

Kavramların anlaşılmasında bile farklılığını gösteren Yunan düşüncesi, cinsel etkinliğin ahlaksal yönünden daha çok sağlıksal yönünde düşünce geliştirmişler ve bu konuda daha çok endişelenmişlerdir.

Yunanlılar erkeklerle oğlanlar arasındaki ilişkiyi uygulamış, kabul etmiş, buna değer vermişlerdir; buna rağmen filozofları bu konuda bir sakınma ahlakı geliştirmişlerdir. Evli bir erkeğin, cinsel hazlarını evlilik dışında aramasını tamamen kabullenmişlerdir ama ahlakçıları kocanın yalnızca öz karısıyla ilişki kuracağı bir evlilik yaşamının ilkesini geliştirmişlerdir. Cinsel hazzın doğal bir kötülük olduğunu ya da bir kabahatin doğal lekelerinden biri olacağını asla düşünmemişlerdir. Ama doktorları, cinsel etkinliğin sağlıkla ilişkisinden kaygılanmış ve bu etkinliğin uygulamasıyla ilgili tehlikeler üzerine başlı başına bir düşünce geliştirmişlerdir. (Foucault, 1988:109)

1.1.2 Cinsiyet Kalıpları ve Cinsiyet Roller

Cinsiyet tanımıyla ilişkisini koparmaksızın toplumsal cinsiyet algısı; bu algıyı besleyen toplumsal unsurlarının gözetimi altında, terimler farklılaşmakla birlikte sürekliliğini korumaktadır.

Cinsiyet (sex) kadın ve erkek kategorilerini, toplumsal cinsiyet (gender) ise yine kadın ve erkeklerle ilişkili olmak üzere kadınsı ve erkeksi kategorilerini gösterdiği için, “cinsiyet farklılıkları”, “toplumsal cinsiyet rolleri” ve “toplumsal cinsiyet kalıp yargıları” terimlerinin kullanılmasını yeğleyenler de vardır. (Dökmen, 2009:23)

Bu kontrolü ve sürekliliği sağlayan en önemli toplumsal unsurlardan birisi iktidardır. Birçok tanıma sahip olması; etkisinin, yetkisinin, müdahale hakkını gördüğü toplumsal konuların ve egemenlik alanının genişliğindendir.

İktidar, her alana müdahale etme gücünü kendinde bulur. Hakimiyet ve kontrol iktidarın elindedir, çünkü toplumun en tepesinde yer almaktadır. Kelime anlamı olarak iktidarın, “Genel olarak, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği; etkide, ya da eylemde bulunma imkanı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç,

devlet yönetimini elinde bulunduranların, bir toplumu yönetenlerin siyasi, hukuki ve fiili gücü, yönetenlerin yönetme yetkisini elinde bulunduranların kendileri, hükümet” gibi tanımları vardır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:4)

İktidarın toplum üzerinde kurduğu hakimiyetin benzer pratiğinin, toplumsal cinsiyet temelinde erkeğin kadın üzerinde kurması amaçlandığından olsa gerek; “iktidar” kelimesi sadece siyasi güç olarak kullanılmaz.

İktidar kavramı aynı zamanda erkeğin cinsel gücü olarak da kullanılır. Bu nedenle, sistemin onayladığı heteroseksüel ilişkiler bağlamında, erkeğin erkekliğini kanıtlama yollarından biri de karşı cinsle olan birlikteliğidir. Penis, bu birliktelikte, kadını ele geçirmesi, kadın üzerinde tahakküm kurması gereken bir silah olarak düşünülür. Erkeği kadından farklı kılan bu silah, aynı zamanda erkeğin iktidarının da aracı, işaretidir. Kadın üzerinde iktidarını kanıtlayamayan, yani cinsel ilişkide başarısız olan –eril tanıma göre- erkek için kullanılan terim ise “iktidarsız” terimidir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:9)

Bu tahakkümü kuramayan bireylerin toplumda söz sahibi olamaması ve dışlanması tehlikesi, eril sistemin sürekli dönen çarklarının kusursuz ilerlemesine destek olur. Kişi bu tehlikeye karşı tahakküm şartlarını ağırlaştırır.

Ataerkil düzenin hakim olduğu bir toplumda, cinselliği iktidar olarak kullanan erkek, kadını da üzerinde hakimiyet kurabileceği bir mal olarak görür. Kadının sahip olunan bir mal olarak görüldüğü ataerkil yapılarda, erkeğe bakış açısı, kadının toplumdaki ahlaki değerlere, kadına biçilen role uygun davranıp davranmamasına göre değişir. İktidarını garantiye almak isteyen erkek, kadının eril düzenin çizdiği rollere uygun davranmasının sınırlarını çizerken; iktidarın işareti olan cinselliğini deneyimleyip bu alanda söz sahibi olmanın da yollarını arar. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:10)

Bu düzenin işleyebilmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri bakımından bireylerden istenen önceden sistematize edilmiş cinsel davranışların ahlak temelinde öğretilmesi doğum anından itibaren başlar. Özellikle Türkiye coğrafyasında giderek

muhafazakarlaşan toplumsal ahlak sisteminin beslendiği yer din ögesi, gelenek göreneklere bağlı kültürel düzen ve kuşkusuz ataerkil iktidarın gücüdür.

Toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmiş cinsellik anlayışları, Türkiye’de çocuklara çok erken yaşlarda aşılır. Erkek çocuklardan, akrabalara ve komşulara penislerini göstermelerinin istenmesi ve bununla gurur duymalarının beklenmesi çok sık rastlanan bir uygulamayken, kız çocuklar, oyun oynarken külotlarının, kazara bile olsa, bir an için görünmesinin utanılacak bir şey olduğu konusunda uyarılır. Kadınların cinsellikle ilgili olumsuz çağrışımları, bekaretin evliliğe dek korunmasına verilen önem ve bazı yörelerde, gerdek gecesinde” gelinin bekaretinin kanıtı olarak kan lekeli çarşafın sergilenmesi gibi geleneklerin sürdürülmesiyle pekiştirilmektedir. (İlkkaracan, 2014:195)

Gelenek ve göreneklere bağlı ahlaksal normların köyden kente geçiş sürecinde hafiflemesini ya da dönüşüme uğramasını beklemek ataerkil düzen içerisinde çok iyimser bir beklenti olmanın ötesinde, düzenin daha da güçlenmesiyle sonuçlanır.

Ne var ki kentsel devrim, geleneksel algının da ötesine geçerek, erkek egemenliğini daha çok vurgulamıştır. “Bu toplumsal ve siyasal değişikliklere, kadınların toplumdaki yerinde ve ana figürünün dinde oynadığı rolde meydana gelen derin değişiklikler eşlik etmiştir. Artık tüm yaşamın ve yaratıcılığın kaynağı, toprağın üretkenliği değil, yeni icatlar, teknikler yaratan zihin; soyut düşünce yeteneği ve yasalarıyla birlikte devlet olmuştur. (Köysüren, Çınar, 2013:65)

Devlet, sistem dışı gerçekleşecek hiçbir şeye izin vermezken, kadının konumunu baskılamış, siyasi gücünü kullanarak koyduğu yasalarla birlikte ahlaksal düzenin ağırlaşmasını desteklemiştir. Bu düzen içerisinde kontrol edilmesi gereken kadın ve onun cinselliği olduğundan, ötekileştirilmiştir.

Türkiye gibi aile ilişkileri çok güçlü ve dinin etkin olduğu toplumlarda kadına ait korunması gereken değerler erkekler tarafından belirlenmiş; tüm ailenin değeri olarak benimsenmiş ve muhafaza edilmiştir.

Bekaret, sadece birey olarak kadına ait değil, bütün aileye ait bir değerdir. Aile ilişkilerinin çok güçlü olduğu ve geniş ailenin bireye hakim olduğu Türkiye'ninki gibi bir kültürde, ilişkilerin biçimi ataerkildir. (İlkkaracan, 2014:116)

Tüm bu kadına yönelik baskı düzenine kadınların tepkisiz kalması anlaşılmaz değildir. Herhangi bir şekilde birlikte ve örgütlü hareket etmeyen/edemeyen kadınlar sistem dışına ıkamamışlardır.

Asıl sorun kadınların ilk çağlardan itibaren asla homojen bir grup oluşturamamalarından kaynaklanmaktadır. Kadınların erkekler gibi ne sınıf ya da kast sistemleri, ne de ekonomik birliktelikleri olmuştur. (Ercan Akyıldız, 2014:12)

Bu tekileştirilmenin sebebi olan şey salt kontrolsüz cinselliğin yol açacağı dzence vahim sonuçlar değil, birebir kadının kendisidir. Çünkü kadının isterse cinselliğini ve potansiyeli kullanırsa ataerki düzenin düşeceği durum yine bu düzene göre açıktır. Bu açık açık ortada duran tehlike sistemin devamı isteniyorsa tabi ki bastırılmalıdır.

Saldırılan ve alaltılan cinsellik değil, düzen bozuculuğun cisimleştiği, fitnenin sembolü kadınlardır. Kadın, fitnedir; kontrol edilemeyenin şahıkası, cinselliğin tehlikelerinin ve sınır tanımayan yıkıcı potansiyelinin canlı bir temsilcisidir. (İlkkaracan, 2014:52)

Kadının kadın tarafından kullanılamayan gücünü kontrol altında tutmanın en ilkel yolu olan şiddetin de asıl sebebi cinsiyet değil, toplumsal cinsiyet meselesidir. Bu şiddet kapsamı oldukça geniş bir şiddettir.

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı şiddettir. Bu şiddet, toplumun her alanında var olan cinsiyet eşitsizliğinin de göstergesidir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan şiddet, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, kadınları olduğu kadar erkekleri de kapsamakta; kadınların ve erkeklerin toplumsal olarak tanımlanmış kadınlık ve erkeklik rollerinden kaynaklı olarak yaşadıkları tüm şiddet türlerini içermektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:31)

1.1.3 Cinsiyeti Tipleştirme

Cinsiyetçilik kavramı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları tümüyle fiziksel ve biyolojik temellere yani cinsiyet (sex) kavramına dayandırmaktadır. Oysa günümüzde bu farklılıkların tümüyle cinsiyet olgusuna indirgenmesinin doğru olmadığı kabul edilen bir gerçekliktir. Bu çerçevede doğrultusunda cinsiyet (sex) ile toplumsal cinsiyet (gender) arasında bir ayrım yapılmaktadır. Cinsiyet, sadece biyolojik kimliğe işaret ederken; toplumsal cinsiyet toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklara işaret etmektedir. (Zeybekoğlu, 2013:7)

Toplumsal cinsiyete bağlı olarak gelişen ayrımcılık sadece kadın cinsiyeti üzerinden kendisini göstermez. Ataerkil düzen ve iktidarın kendisi için tehlike olarak gördüğü her türlü “farklı” kimliği öteki olarak belirler, baskılar ve gücü oranında yok eder.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kadınları değil, biyolojik cinsiyetlerden farklı cinsel kimlik yönelimleri gösteren kesimleri (eşcinseller, transseksüeller, travestiler vb.) de olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan erkekler de sürekli bir “erkek olma” mücadelesine dayanan bu yapıdan etkilenmektedirler. Türkiye’de özellikle “sünnet”, “askerlik”, “iş bulma” ve “evlilik” gibi süreçlerde “erkek olmaya” çalışan erkekler; kadınsı olduğu düşünülen her türlü özelliğin aşağılandığı bu erkeklik mücadelesinde hem kendileriyle hem de diğer erkeklerle sürekli bir mücadele ve gerilim içerisindeyler. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:36)

Bu gerilimi arttıran en önemli nedenlerden birisi toplumsal cinsiyetin erkeklerden beklediği davranışlardır. Erkeklerden beklenen davranışlar belirlenmiştir ve bu davranışları göstermeyen, eksik gösteren ya da hiç göstermemek te direnen bireyler toplum için çoktan yararsız ve sakıncalı olarak belirlenmiştir. Cinsiyeti tipleştirme unsurları bu ortamda kendini bulur ve gelişir.

Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi (maskülen), kadınlar için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı (feminen) cinsiyet rolleri olarak adlandırılır. Bu kadınsı ve erkeksi rollerin, cinsiyetten bağımsız olarak bireylerin

bulundukları ortama göre değiştiği de bildirilir. Kadınlar da erkekler de kendilerini mesleki etkinliklerinde daha erkeksi olarak ve yakın ilişkilerinde de daha kadınsı olarak algırlarlar. (Dökmen Zehra, 2009:31)

Bu keskin ve canlı tutulan algıların devamlılığı, kadına ve erkeğe yüklenen görevlerin gerçekteşmesine bağlıdır. Topluma göre faydalı-faydasız birey ayrımı bu görevlerle doğrudan ilişkilidir ve tartışılmaz.

Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranır; onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler yükler. Örneğin, genelde kadınların “ev işlerini” yürütmesi istenirken, erkekten “ailenin gelirini” sağlaması beklenir. (Dökmen Zehra, 2009:17)

Bu beklentilerin gerçekteşmesi için düzen sürekli bir çalışma halindedir. En önemli olan kadının tipleştirilip, bu ideal kadın modelinin yaygınlaşması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Aksi davranan kadın yalnızlaştırılarak sistem dışına itilir.

Ataerki toplum yapısında, erkeğin iktidarına hizmet edecek, düzenin olumladığı kadın tipinin yaygınlaşması için çalışmalar yapılır. Kadının, kendisine dayatılan rollerin dışına çıktığında karşılaşacağı tepkiler bile, kadının rollerini içselleştirmesine, toplumun istediği biçimde şekillenmesine neden olmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:12)

İktidarın olumladığı ve kadının kontrolünü kolaylaştıran annelik olgusu ve görevi ataerkilliğin nedenlerindendir. Bu görev sürekli kutsanır ve yüceltilir. Kadın farkında olmadan sistem içerisinde görevleriyle o kadar meşguldür ki daha önce bahsettiğimiz biçimde bir araya gelebilme şansının olmadığının farkında bile değildir.

Nüfus yoğunluğuna ve kıt kaynaklar için rekabete yol ačan annelikteki artışın ataerkilliğin nedenlerinden biri olabileceği dikkate alındığında, feministlerin, dişil kutsallığın birincil simgesi olarak fiziksel yeniden üretimin (üremenin) saygın bir yere konulmasından nefret etmeleri gerekir. İnsan nüfusundaki artış, şimdi değilse bile yakın gelecekte çevreye aşırı yük binmesi açısından tehdit oluşturduğu ve çevresel stres, eril egemenliğin temel nedenlerinden biri olduğu için, feminizmin, kadının dünya üzerindeki etkisi açısından, aşırı fiziksel üretimi tersine çevirecek ve azaltacak modelleri kutsaması gerekmektedir. (Marcos, 2005:93)

Erkeğin itibarını kadının korunması gereken değerleri üzerinden kazanması eksenine oturtulan toplumsal cinsiyet, kadının kendisini kontrol etmesi zorunluluğuna – ki toplumda sorunsuz yer almak istiyorsa- bir de erkeğin kontrol zorunluluğunu eklemiştir.

Namus gibi bekaret de sadece erkeklere özgü bir saplantının tezahürüdür – eşitsizliğin, kılığın damgasını vurduğu, bazı insanların onur kırıcı bir biçimde başkalarının tahakkümü altında olması yüzünden bütün bir toplumun, tek gerçek insan gücü olan özgüvenden mahrum kaldığı toplumsal yapılarda görülür. Namus ve bekaret kavramları, erkeğin itibarını kadının iki bacağı arasına yerleştirmektedir. Erkek, doğayı hakimiyeti altına alarak ya da dağları ve nehirleri fethederek değil, akraba ya da hısımları olan kadınların hareketlerini kontrol ederek ve yabancı erkeklerle herhangi bir temas kurmalarını yasaklayarak statü elde edebilmektedir. (İlkkaracan, 2014:99)

Din etkeninin en etkili olduğu toplumlar olan Müslüman toplumlarda, kadının konumunu sorgulamasına ve tepki oluşturmaya engel koyan sadece toplumsal görevleri değil, tepki verme konusunda daha ön plana koyduğu başka meselelerdir. Bu tepkilerle kadın daha geniş bir alanda hareket etme kabiliyeti kazandığını düşünürken, bir yandan da ataerkil düzen kuralları karşısında cinsiyet kimliği hapsi yaşamaktadır.

Birçok Müslüman ülkede, milliyetçi ve sömürgecilik karşıtı hareketler de, kadınların cinsellikle ilgili konulara yoğunlaşmalarını engelleyici bir rol oynamıştır. Milliyetçi hareketler, genellikle kadınlar için çelişkili roller ortaya koymaktadırlar. Bir yandan, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve ilişkilerini yıktıkları için, daha çok kadının toplumsal ve siyasal yaşama katılımına olanak verirken, diğer yandan kadınları, “anne” ya da ulusun geleneklerinin taşıyıcıları gibi kimliklere hapsetmektedirler. (İlkkaracan, 2014:21)

Cinsiyeti tipleştirilerek toplumsal cinsiyet zemininde kapana kısılan kadının varoluşu; ahlaksal, toplumsal, siyasal, dinsel etkilerin arasında giderek daha da daralan bir çemberde yer almaktadır.

1.1.4 Cinsiyet Kimliği

Kimlik (identify), insanın kendini tanımlama ve konumlanmasının ifadesidir. Daha açık bir deyişle kimlik, insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığını ve nasıl konumlandığını yansıtır, onun kim olduğu ve nerede durduğuna ilişkin bir cevaptır. (Dökmen Zehra, 2009:26)

Her ne kadar kimlik, insanın kendini tanımlamasının ifadesi olarak açıklansa da, sistem içerisinde insanın nasıl tanımlandığının ifadesidir. Özgür olarak addedilen bireyin kullanabileceğı tek özgürlük iki seçeneğı olan alacağı karardır. Bu karar sistem içinde kalmak ya da kalmamaktır.

Kimlik; siyasal, etnik, ortak yaşam alanlarının kullanımı, kültür ve dil gibi birlikteliklerin bir arada yaşandığı “içermenin” bir ürünüdür. Aynı zamanda herhangi bir kimliğı diğerlerine kıyaslayarak tanımlayan coğrafi ve kültürel sınırların, yaşama dair belirli simge ve sembollerin, davranış kalıpları gibi farklılıklar yaratan “dışlamanın” da ürünüdür. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:128)

Dışlamanın ürünüyse, dışlamanın da sebebidir. Tanımlanan herhangi bir kimliğin tanım dışına çıkanı ötekileştirmesi beklenendir.

Ötekilik, farklılık ve yabancılık gibi ortak bir kimlik için karşıt sayılabilecek kavramların ortaya çıkması dışlayıcı yapının ürünü olarak görölmektedir. Kimlik varlığını devam ettirmek istediğı kadar güven altına almak ve sağlamlaştırmak da istemektedir. Bunun için çeşitli semboller ve simgelerle sürekli farklılıklar üreten bir dışlayıcı ve sınır koyucu yapı içerisine girmek zorundadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:128)

Kimlik bir tarafa bırakılarak cinsiyet ve beden politikası üzerinden sınıflamaya gidilen insan, doğumundan itibaren zaten ayrımcılığın ortasında yer alır.

Cinsiyet ikili bir sınıflamaya karşılık gelir. Kadın ve erkek. Bebekler doğduklarında (hatta doğmadan önce) sahip oldukları cinsiyet organlarına bakılarak ya kadın cinsiyet grubuna ya da erkek cinsiyet grubuna ait olarak kimliklenir. Bundan

sonra nüfus cüzdanlarının renginden seçecekleri mesleğe kadar tüm ayrımlar bebek için işletilmeye başlar. (Dökmen, 2009:21)

Ayrımların; insanın hayatı boyunca maruz kaldığı cinsiyet ve toplumsal cinsiyet politikasının ayakta kalması için olduğu su götürmez bir gerçektir. Sorunsallaştırılan şey ise bu politikaların ortasında yer alan kadının konumudur.

Toplumsal cinsiyet heterojen, kültüre bağlı ve genellikle bağlama özgü bir kavramdır. Feminist etnografi, toplumsal cinsiyet ve cinselliğin çeşitli kültürlerde nasıl kavramsallaştırıldığına ve böylesi kültürel kavramsallaştırmaların sonuçlarına ilişkin iç görüş sağlamıştır. Ortner ve Whitehead (1981) toplumsal cinsiyet ve cinselliği, toplumun prestij yapılarıyla son derece eleştirel bir tarzda etkileşen kültürel (simgesel) inşalar olarak görürler. Butler (1990) doğa, bedenler ve heteroseksüellik üzerine temellenen özselci, sabit toplumsal cinsiyet kimliklerini eleştirerek, evrensel kadın kavramını sorunsallaştırır. (Marcos, 2005:274)

Kişinin kendisini ifade ederken kullandığı en önemli tanımlarından birisi cinsiyettir. Kişi kendisini biyolojik cinsiyetine bağlı kalarak da erkek ya da kadın olarak tanımlayabilir, biyolojik cinsiyetine bağlı kalmaksızın da kendisini erkek ya da kadın olarak tanımlayabilir.

Cinsiyet kimliği, kişinin kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamasıdır. Bu kimlik, kişinin kendilik kavramında yer alan en önemli öğedir. (Dökmen Zehra, 2009:26)

Yakın geçmişte toplumsal cinsiyet terimi yerine kullanılan cinsiyet rolleri kavramının inşası üzerine tartışmalar bugünün tanımları üzerinde etkili olmuştur.

1970’li yıllarda, o zamanlar ‘cinsiyet rolleri denilen konuyla ilgili antropologlar ‘Erkeğe göre kadın kültüre göre doğa gibi midir?’ sorusunu soruyorlardı. Bu soruyu dile getiren Sherry Ortner, kadınların simgesel olarak daha düşük bir varoluş düzlemine yerleştirilmesinin, zorunlu olarak kültürel bir inşa olduğunu ve böylesi neredeyse evrensel algıların “yalnızca kadınlara özgü beden ve üreme işlevleri üzerine” temellendiğini söylemekteydi. (Marcos, 2005:196)

Cinsiyet eşitsizliklerinin modern zamanda ortaya çıkması ve derinleşmesi büyük bir çelişki gibi görünse de, tarım öncesi dönemden bu eşitsizliğin nedenlerini oluşturan kavramların yokluğu bu durumu açıklamaktadır.

Tarım öncesi avcı-toplayıcı dönemde –ki insanlık tarihinin yaklaşık yüzde 99'luk kısmını ifade eder- kadın ve erkeğin toplumsal ilişkilerde eşit olduğu kabul edilmektedir. Antropologlar kendisini doğanın bir parçası olarak algılayan, mülkiyete, hiyerarşiye, saldırganlık ve rekabete yabancı insanoğlunun, saban tarımına başlaması ile birlikte ataerkil düzene geçtiğini söyler. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:20)

Ötekileştirilmiş ve baskılanmış kadın kimliğine yönelik suçlara takınılan tavır bütün toplumlarda genel olarak erkek egemenliğine hizmet etse de, bu hizmetin ölçüsü toplumdan topluma göre değişiklikler gösterebilir.

Toplumlar, kültürler ve dinler, kadınlara yönelik suçlara karşı tepkilerinde farklılıklar göstermektedir. Belirli bir toplumun, bu tür suçları nasıl algıladığı, toplumun niteliğine, kadınlara verdiği statüye ve izin verilebilir davranışlar konusunda kabul ettiği sınırlara bağlıdır. (İlkkaracan, 2014:207)

Bu sınırlar bağlamında, bir genç kızın bekaretini evlilik dışı ilişkiyle bozan bir erkeğin, evliliği için bakire kız araması çelişkisi toplumun cinsiyete göre ahlak anlayışındaki çöküşün sonucudur.

Evliliği öncesinde başka bir genç kadının bekaretini bozduktan sonra, evlenmek için bakire arayan bir erkeğin zihninde cinsellik, kirletme ya da kirlenmedir; cinsel birleşme, hem kadını hem de akraba hısımları olan erkekleri alçaltan, onur kırıcı bir deneyimdir. Söz konusu kahraman erkek, genç kadınlar aracılığıyla bütün bu erkeklerin namusunu lekeler ve düğün gününde, o nadide elmasla, daha önce hiçbir erkeğin dokunmamış olduğu bir kadınla evlenerek en büyük zaferi kazanacaktır. (İlkkaracan, 2014:102)

1.1.5 Biyolojik Cinsiyet

Cinsel kimliğin tanımlanması açısından ilk aşama olan biyolojik cinsiyet, bir insanın erkek ya da dişi olmasını ifade etmektedir. Bu da bireyin doğduğu anda belirgin olan cinsiyetidir. Kadın ve erkek tanımları bazı davranış ve düşünüş biçimlerinin kadınlara, bazılarının ise erkeklere özgü olduğunu göstermektedir. Kadın ve erkek kendi biyolojik cinsiyetine yüklenen/yakıştırılan davranış biçimlerinin dışına çıktığında kadına “erkeksi”, erkeğe de “kadınsı” sıfatları yakıştırılmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:132)

Bu sıfatlar toplumsal dışlanmalara sebep olan kullanımlardır. Toplumsal cinsiyetin yüklediği görevlerin dışındaki davranışlar için bireyden beklenen, biyolojik cinsiyeti erkek ise erkeksi, kadın ise kadınsı davranmasıdır. Biyolojik cinsiyeti tanımlayan farklılıklar ise çeşitlidir.

Kadının ve erkeğin kromozom farklılıkları ve buna bağlı cinsiyet organlarındaki farklılıklar, hormonal farklılıklar, üreme fonksiyonundaki farklılıklar cinsiyete bağlı farklılıklardır. (Dökmen, 2009:24)

Biyolojik cinsiyete bağlı olan sistemin görevlendirmesi kutsanan “üreme” görevidir. Bu göreve ters düşen her türlü cinsel birleşme yasaktır. Bu yasaklama sadece toplumsal normlarla değil, dini kurallarla da desteklenmiştir.

İktidarın ataerkil düzenin yapısından kaynaklanan baskıcı tutumu, sadece politik gücüyle değil din kurumlarının da desteğiyle devam etmektedir.

Ataerkil toplum yapısının ayrımcı, ötekileştirici düşünce yapısının, üç büyük dini de yanlarına alarak daima bilinçli bir şekilde biyolojik cinsiyetinden dolayı kadınları baskı altına almaya çalıştığı ve bunda da tarih boyunca başarılı olduğu su götürmeyen bir gerçektir. (Ercan Akyıldız, 2014:9)

Bu gerçek biyolojik cinsiyetin getirdiği toplumsal cinsiyet görevlerinin sisteme hizmetinin ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

1.1.6 Günümüzde Değişen Cinsiyet Kalıpları ve Önyargıları

Cinselliği, biyolojik cinsiyeti ve toplum içindeki konumuyla sürekli ve sistematik bir şekilde baskı altında tutulan kadın, tüm bu olumsuzluklara rağmen yine de belli ölçülerde sesini çıkarabilmiş, tepkisini kısmen de olsa verebilmiştir.

Çetin, engeli ve uzun bir yoldan geçmelerine, çeşitli yıldırma çabalarına, kimi duraklamalar ve sapmalara karşın kadınlar yollarına devam etmiş, verdikleri savaşım sonucu durumlarını göreceli de olsa düzeltmiş, büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Özellikle yirminci yüzyıldan sonra hemen hemen her alanda “biz de varız” diyebilme gücüne ulaşmışlardır. (Ercan Akyıldız, 2014:23)

Toplumsal cinsiyete karşı sürdürdüğü savaşımında kadın, eski konumuna oranla kazanımlarına devam ederken, günümüzde birçok cinsiyetçi kalıbın değişmesine de ön ayak olmuştur. Bu savaşımı sadece kendi konumu için değil, ötekileştirilen tüm sınıflar için de yürütmektedir.

Postmodern hayata geçiş sürecinin sancılarını yaşamakta olan günümüz toplumlarında erkeklerin “erkek” olduklarına dair öz algılarında köklü değişiklikler yaşanmaktadır. Araçsal akla yöneltilen eleştiriler ve LGBT ile kadın hareketinin toplumsal cinsiyet rollerine başkaldırısı, kamusal alanın hakimi olan rasyonel erkeği iktidarının meşruiyetini sorgulamak zorunda bırakmıştır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:17)

Bu sorgulama zorunluluğu beraberinde toplumun zorlayıcı ve cinsiyetçi engellerin sarsılmasını ve bir kısmının yıkılmasını getirmiştir.

Cinsiyetçi bir toplumun koyduğu engeller kalkmaya devam ederken, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve iş hayatında ayrımcılığı meşrulaştıracak toplumsal günah keçilerinin sayısı da giderek azalıyormuş gibi görünmekte. (Fine, 2011:16)

1.1.7 Cinsellik Kùltür-Sınıfsallık ve Toplumsallık

1.1.7.1 Kùltür, Din ve Cinsiyet Sorunsalında Cinsellik

İnsanlık tarihi boyunca inanma ihtiyacından dolayı ortaya çıkan ve yayılan din olgusu insanoğlunun her zaman kafasını meşgul etmiştir. Her türlü bilimsel çalışmanın ve araştırmanın da din ögesinden hiç etkilenmeden yürütüldüğünü söylemek çok zordur.

Freud, yüceltilen baba anlatısıyla; Weber, dünyanın keşiflerini, bugünün kapitalizmin yeni işçileri olduğunu söylerken; Durkheim, toplum fikrinin yüceltilmesinin imalarının dökümünü yaparken; Darwin, türlerin kökenini biyolojik olarak açıklarken, zihinlerinin yarım kürelerini din meşgul etmiştir. (Köysüren, 2013:10)

Din ataerkil düzenin devamını sağlayabilme ve toplumu kitle olarak yönetebilme uğruna suistimale uğramasına ek olarak toplumsal cinsiyet konusunda da oldukça etkin olmuştur. Kimi toplumlarda Tanrının cinsiyetinin bile düzene uygun bir şekilde tanımlanmaya çalışılması bu durumun bir göstergesidir.

Din bağlamı içinde konuşmaya başlayınca, ritüellerin önemi hemen belirginlik kazanır. Tanrıyı cinsiyetsiz olarak tasavvur etme bir yana, özellikle İbrahimi geleneğin dinleri genellikle Tanrı'yı kùltür içinde erkek olarak tasavvur etmeye yatkındır. (Köysüren, 2013:27)

İslamiyet kadının toplum içerisindeki konumu ve görevlerini en çok sorgulayan dinlerden birisidir. Kimi din adamlarına göre toplumun varlığı bile kadının kontrolüyle mümkündür. Bu düşünce yapısı içerisinde cinsiyetçiliğin derinliği tahmin edilebilir durumdadır.

Müslüman toplumlarda, kadın cinselliğine dair “açık teori” ve “örtük teori” denebilecek iki yaklaşım arasında bir çelişki, yani cinsel dinamiklere dair ikili bir teori söz konusudur. Açık teori, erkeklerin kadınlarla ilişkilerinde saldırgan, kadınların da pasif olduğu şeklindeki, günümüzde yaygın olan bir inançtır. Müslüman bilincinin derinliklerine itilmiş olan örtük teori, İmam Gazali'nin klasik eserinde özlü biçimde

ifade edilmiştir. Gazali, medeniyeti, kadınların tahrip edici, her şeyi hükmü altına alan gücünü kontrol etme mücadelesi olarak görür. Kadınlar, erkeklerin sosyal ve dini görevlerini yerine getirmelerine engel olmamaları için kontrol edilmelidirler. Toplum, ancak, cinsler arası ayırım ve poligami gibi erkek egemenliğini sağlayan kurumlarla varlığını sürdürebilir. (İlkkaracan, 2014:38)

İslam, cinsellik ve üreme konularını, Batı'daki yaklaşımlardan çok farklı olmakla birlikte aynı oranda ayrıntılı biçimlerde ele almış, kavramsallaştırmış ve bunlar hakkında kanunlar çıkarmıştır. (İlkkaracan, 2014:73)

Bu kanunlar sadece erkek egemen düzene hizmet ederken, isterse bir erkeğin dört kadına kadar evliliğini meşrulaştırmış, kadını ise sürekli boyunduruk altına alınması gereken tehlike olarak görmüştür.

“İslami cinsellik” üzerine hakim bir söylem ve stereotip vardır. Buna göre, Müslüman kadınlar, dört kadınla birden evlenme hakkı olan erkeklere her zaman boyun eğerek ve onların sıkı kontrolü altında yaşarlar. (İlkkaracan, 2014:79)

Ataerkil yapı içerisinde kadını ikinci plana iten din olgusunun feodal yapıyla bağlantısı tartışılmazdır. Erkek bu yapının içinde olan doğayla mücadelenin sorumluluğunu almıştır; çünkü kaba güç avantajını kullanabilir.

Ataerkil zihniyetten beslenen dini algının feodal yapıyla bağlantısı da kadının ikincilliğini beslemiştir. Zira doğaya karşı mücadeleyi içine alan feodal yapıda doğal olarak erkek, önce avcı konumundayken, alet ve edevatı yapıp toprağı bilek gücüyle işleyen bir pozisyondaydı. Bu yapı içinde deyim yerindeyse kaba güç erkeksi bir özellik arz etmekteydi. (Köysüren, 2013:11)

Erkek kaba kuvvetini sadece doğaya karşı kullanmamıştır. Özellikle İslam dininin yaygın olduğu coğrafyalarda kadının kontrol altında olduğunun en önemli göstergesi sayılan bekaret ve buna bağlı olarak ön plana çıkan namus konularında da erkek kaba kuvvetini sonuna kadar kullanmaktan çekinmemiştir.

Evlilik öncesi bekarate verilen önem, çoğu Müslüman toplumda, hatta yoğun bir modernizasyon sürecinden geçmiş olanlarda dahi, erkek egemen namus anlayışının temelini oluşturmaktadır. (İlkkaracan, 2014:26)

Bu tabuların sonucu olarak kadını kontrol etmek isteyen erkek iktidarı aslında kendi cinsel güdülerini kontrol etmekte zorlanmaktadır. Müslüman kadının tesettürü bunun en açık kanıtıdır. Kadının görünen her vücut parçasından etkileneceği düşüncesinden yola çıkarak erkek tahakkümü kendisini tesettürle göstermiştir.

İslam üzerine Batılı Oryantalist söylemde, Müslüman kadının tesettürü, İslam'ın kadınlara tahakkümünün açık bir göstergesi olarak değerlendirilir. Müslüman kadınlar, örtülerinin gerisinde yabancı bakışlardan gizlenmişlerdir. (Marcos, 2005:329)

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti laik yönetim biçimini seçerek İslami yönetim biçimini terk etmiş, hızla modernleşmeye çalışan ülkede kadınların konumunu farklılaştıran olumlu gelişmelere rağmen, ataerkil sistem yanına din unsurunu da alarak toplumsal cinsiyet bakımından kadının ikincil konumunda ısrar etmiştir.

Bir çarpıtma olarak İslam kavramına, “modernleşme tezi”ne bağlı Türk sosyoloji yazınında rastlanacaktır. Bu görüşe göre, laik bir devlet olarak Türkiye artan ölçüde modern ve laik bir topluma dönüşmektedir ve İslam çeperlerle sınırlıdır. Bu perspektifle yapılan araştırmalar, İslam'ı modern yaşama doğru değişimi engelleyen geri bir toplumsal güç olarak gören “laik” yaklaşımı tercih etmektedir. Böylelikle, “modernleşme” perspektifi İslam'ın modern yaşamla bağdaşmaz ve Batı'ya kökten bir karşı-duruş olarak gören kimi varsayımları da beraberinde getirmektedir. (Marcos, 2005:333)

Tüm bu dönüşüme rağmen kadının cinselliğini sakıncalı bulan ataerkil düzen, İmparatorluk zamanında erkeklerin kendi cinselliklerini nasıl kontrol edemediklerini anlatan metinlerin varlığı sebebiyle kendisiyle çelişkiye düşmüştür. Çünkü kontrol edilemeyen cinselliğin yöneldiği cinsiyet kadın cinsiyeti değildir.

İslamiyet'in yaşadığı coğrafyalardaki bu cinsiyetçi yaklaşımların olumsuz etkilerini sadece bu dine mensup kadınlar yaşamamaktadır. Köktendincilik olgusu dünya üzerindeki her kadını etkilemeyi sürdürmektedir.

Kuşkusuz köktendincilik ve kadın kimliğinin ya da cinselliğinin köktendinci ideolojilere bir araç olarak kullanılması yalnızca İslam'a özgü değildir. Hristiyan, Musevi, Budist ya da Hindu kadınlar da köktendinci akımların kadınların insan haklarını hiçe sayan uygulamalarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Hangi dinden olursa olsun, tüm köktendincilerin kullandıkları ortak yöntem, dine ait mutlakiyetçi ve sorgulanması engellenen bir söylem yaratmaya çalışmalarıdır. (İlkkaracan, 2014:22)

Bu söylem yaratma çalışmaları sırasında üreme dışındaki cinselliği aşağılama adına ortaya konan en ciddi örneklerden birisini Katoliklik vermiştir.

Hazza kesinlikle karşı olan ve üreme amaçlı olması dışında cinsel etkinliği günah sayan Katoliklik'in, bekareti bir tanrıya dönüştürmesi şaşırtıcı değildir. (İlkkaracan, 2014:100)

Gelişmiş ülkelerde kendini gösteren Hristiyanlığın tarihinde kadına karşı olan tutum, davranış ve yazılar karanlıktır. Kadının insan olup olmadığı tartışmalarının yaşanması bile bu karanlığın boyutunu gözler önüne sermektedir.

Kilise konseylerinde kadının ruhu olup olmadığı uzun tartışmalara konu olmuş, hatta kadının insan olup olmadığı üzerine bile ciddi yazılar yazılmıştır. Cadı avları, cadıların yakılması yüzyıllarca sürmüştür. (Adler, 1999:12)

Hristiyanlık bununla da kalmamış, iyi insan olmanın şartlarından birisi olarak cinsellikten vazgeçebilmeyi göstermiştir. İsa'nın kendisinin de herhangi bir cinsel ilişki kurmadığı tezi, din için feragat edilmesi gereken yaşamsal dürtülerin boyutunu gösterir.

Hemen tüm bakımlardan olduğu gibi bu bakımdan da Hristiyan beden anlayışının örüntüsü, İsa'nın bedenidir. Bu beden, Hristiyan anlayışına göre gerçek, maddi bir bedendi ve bu temelde, bu kilise imgelerinin beden hakkında iletmediği ilk mesaj, son derece olumludur. Bedenin aşağılanmaması gerekir; o ilahiyata layıktır. Yine

de, İsa'nın ve azizlerin bekareti bize, kişinin gerçekten de iyi bir insan olabilmesi için bedenın bazı kısımlarından –beden sahibi olmanın aslı anlamlarından biri olan cinsellikten- feragat etmesi gerektiğini anlatmaktadır. (Marcos, Sylvia, 2005:143)

Bu cinsellik kavrayışı neredeyse Hristiyanlığın iki bin yol boyunca cinselliğın inkarını vurgulamasını teşvik edecekti: Böylesi bir inkar, böylesi bir irade gücü ruhun beden üzerindeki önderliğinin doğrulanmasıydı. Tıbbi/biyolojik bilginin birinden birini seçme zorunluluğunu doğruladığı bir dünyada bu, anlamlıydı. Hatta daha da ileri gidiyordu. Bedenin taleplerinin inkarı, cinsellik bir kez deneyimlendikten sonra daha da güçleşecekti; bu nedenle yaşam boyu sürececek bir durum olarak bekaret, özellikle de kadınlarda yüksek değer kazandı. (Marcos, 2005:147)

Din toplumsal cinsiyete etki olarak ataerkil yapı ve feodaliteyle birlikte çalışmıştır. Ahlak normlarında belirleyici rolü olan din, kadın konusunda sorunlu bir yerde konumlanmıştır.

Modernite, özellikle bir tür Ortaçağ tenkidi mülâhazasıdır. Dolayısıyla da din belirleyici bir konumdadır ve sorunlu bir alanın merkezine oturmuştur. Dahası modernite eleştirileri veya post-modernitede, farklı olana vurgusundan dolayı, dini olumlu anlamda bazen öne çıkarmıştır. Her halükarda, kadın çalışmalarında ataerkil yapı, feodalite ve din sorunsalı güncelliğini korumanın ötesinde, öne çıkmıştır. (Köysüren, 2013:7)

Kontrol altına alınmak istenen cinselliğın sakıncalarıyla ilgili tıbbi nedenler öne sürülmüştür. Bu nedenleri göze alabilmek için çok önemli gerekçeler bekleyen toplumsal normlar, bu yüzden olmalıdır ki üreme dışındaki cinsel ilişkiyi dışlar.

Tıbbi cinsellik kavrayışı, cinsel boşalmanın fiziksel açıdan zayıflattığı, sağlığa bir tehdit oluşturduğu, aynı zamanda da manevi olarak da tehlikeli olduğu sonucuna yol açmıştır. Bir başka deyişle, Hristiyan olsun, olmasın, duyarlı bir kişinin, böylesi tehlikeli bir faaliyete girişirken ciddi bir nedeni olması ve cinselliği anlamlı bir asgari ölçekte sınırlandırması gerekmektedir. Şu halde, Aziz Augustine gibi Hristiyanların

cinsellik için kesin bir gerekçe konusunda bu denli ısrarcı olmaları, şaşırtıcı değildir. (Marcos, 2005:147)

Augustine'e göre cinsellik haklı gösterilebilirdi ve ilahi planda yeri de vardı; ama yine de tehlikeliydi ve dikkat ve kuşkuyla ele alınması gerekiyordu. Bedenin tehlikelerinin üstesinden ancak, kutsal evlilik görevi aracılığıyla ilahi lütuf gelebilecekti, ancak o da yalnızca kısmen. Cinselliğin getirdiği akıl kararmasını bir tek ilahi üreme aracı haklı gösterebilirdi; deneyimlediğimiz haliyle cinsellik günahın bir sonucuydu ve başlangıçtaki ilahi niyete dahil değildi. Bu nedenle cinsel ilişki, ancak üreme bağlamında meşruydu. (Marcos, Sylvia, 2005:148)

Hristiyanlık bu görüşleri ortaya koyarken etkilendiği Yunan kültüründen esinlenmiştir. Doğuştan eksik sayılan varlık olarak tanımlanan kadının, bu kültürdeki konumu yok sayılmaya denk bir yerdedir.

Yunan kültüründe, kadınlar ve köleler ibadetten muaf tutulmuştur. Bu düşünce ve tutumun Hristiyanlığı da etkisi altına aldığı dikkati çekmektedir.

Hatta Yahudi düşüncesinde etkin olan, Cennet'te Adem'e yasak elmayı Havva'nın yedirdiği anlatısı da hatırlandığında, doğuştan eksikliğe meyyal bir varlığın ibadetinin de eksik olması veya bunun ancak kocasıyla mümkün olabilmesi dikkate alındığında, ontolojik bakımdan çok ciddi sorunlar açığa çıkmaktadır. Böylelikle cennette kural koyucu, kadın olarak konumlanmışken, dünyada iktidar bakımından söz sahibi erkek olacaktır. (Köysüren, 2013:30)

Bu kadar baskılanan ve cinselliği kontrol altında tutulan kadının konumuyla ilgili Katolik Kilisesi'nin olumlu adımları olmuştur. Her ne kadar etkileri bakımından zamana ihtiyaç duyulsa da kadının toplumdaki yeri bakımından önemlidir.

Her şeyin ötesinde, resmi Katolisizm seslerinin kadın haklarının önemini görmeye başladığına dair cesaret verici işaretler ortadadır. Temmuz 1995'te yayınlanan bir papalık tamimi, Katolik Kilise'nin kadınların erkeklerle eşitliğini tanıdığını açıklamıştı. Pek çok Vatikan izleyicisini şaşırtan bu tamimin uzun dönemli etkileri

henüz ortaya çıkmış değildir, ancak salt varlığı dahi Katolikliğin kadın anlayışını etkileyecektir. (Marcos, 2005:153)

Sadece belli bir din ya da kültürde değil, kadının toplumdaki var olma mücadelesi ancak tüm dünyada etkin bir şekilde yürütüldüğünde kazanımlar açısından değerli olabilecektir.

1.1.7.2 Sınıfsallık, Toplumsallık ve Cinsellik

Eğer cinsellik frenlenmemiş ve bastırılmamış olsaydı, günümüz medeniyeti hiç olmayacaktı. (Fromm, 1998:29)

Fromm bu düşüncesiyle ataerkil düzenin sistematik bir biçimde yürüttüğü beden ve cinsellik politikasının savunusunu tam anlamıyla açıklamıştır. Bir yandan bastırılmaya çalışılan cinsellik doğallığından koparılmıştır.

Cinsellik insanlığın var oluşuyla başlayan doğal bir olgudur, ama insanoğlunun gelişimiyle birlikte kültürel bir renk kazanmış, doğallığından oldukça koparılmıştır. (Ercan Akyıldız, 2014:152)

Cinselliğin doğasından koparıldığı bir sistemde kadının başkalaşmadan kalması mümkün olmadı. Tıpkı cinselliğin doğasından koparıldığı gibi kadın da kültür ve medeniyetin de etkin rolüyle biçimlendirilmiş ve toplumsal cinsiyet temelinde de baskılanmıştır.

Kadın denen yaratığı üreten şey doğa değil, bütünüyle kültür ve medeniyettir. Hepimiz dünyaya birtakım özellikler taşıyarak geliriz: Gözlerimizin rengi, saçımızın yapısı, cinsel organlarımız, hormon dengelerimiz, zihinsel, duygusal eğilimlerimiz, yeteneklerimiz farklıdır. Ama bu özelliklerin, eğilimlerin ve yeteneklerin biçimlendirilmesi ve onlara değer biçilmesi toplumsal ve tarihsel koşulların ürünüdür. (Köysüren, 2013:16)

Kadının doğasının getirisi olarak yaşadığı temel süreçlerden birisi olan doğum süreci bile toplumdan topluma değişim göstermiştir.

Montague'nün metni, bedenlerle ve kadınlarla ilgili birçok bilgi daha sağlamaktadır. Örneğin, doğum yapmanın, Osmanlı'da, İngiltere'ye kıyasla ne kadar kolay olduğunu yazmıştır. Kendisi iki ülkede de doğum yapmıştı ve doğum yapmanın İngiltere'de "ince hastalığa tutulmak" gibi olduğunu, Osmanlı'daysa "bir soğuk algınlığı" gibi olduğunu belirtiyordu. Bu, doğum yaptırma tekniklerinin Osmanlı'da, İngiltere'dekilerden farklı olduğuna işaret ediyor, ama maalesef Montague bunları tasvir etmiyordu. Ayrıca, hamam ziyaretlerinden de söz ediyor ve kadınların, birbirlerine bakım yapmalarında olduğu gibi, fiziksel açıdan yakın ilişkide olduklarını, hamamını ziyaret ettiği asilzade kadının, onun giysilerini kendisi çıkarmak için nasıl öne atıldığını anlatmaktadır. Korsesine sıra geldiğinde, kadının bu giysiye çok şaşırdığını ve onun hamamdaki diğer kadınların, (muhtemelen, kadınların kendi istekleriyle böyle giysiler giymeleri onlara anlaşılmaz geldiği için) bunun, Montague'nin kocasının onu içine hapsettiği bir bekaret kemeri olduklarını söylemektedir. (İlkkaracan, 2014:72)

İki ayrı dine mensup ve iki ayrı toplumdan olan kadınların ölçüleri farklı olsa da ikincil konumlarından kaynaklı farklı algıları ve düşünme biçimlerine örnek bir olaydır. Toplumsal etkiler sadece yaşam biçiminizi değil, yaptıklarınızdan düşündüklerinize kadar birçok şeyi etkilemektedir.

Toplumsal bağlam kendinizin kim olduğunu, nasıl düşündüğünüzü ve ne yaptığınızı etkiler ve bu düşünceleriniz, tutumlarınız ve davranışlarınız toplumsal bağlamın bir parçası olur. Mahremdir. Çözülmesi zordur. Toplumsal cinsiyet hakkında farklı bir düşünme biçimini gerektirir. (Fine, 2011:21)

Bu gerekliliğin nedeni tabi ki erkeksi ahlaktır. Bu; erkeklerin yaşam biçimine hizmet eden, kadınların üzerindeki baskıyı arttıran, cinselliğini bile problemlile hale getiren, baştan sona sorunlu bir ahlaktır.

Gerçekten de, yasakların en temel olduğu, zorunlulukların en baskıcı olduğu durumlarda, genel olarak, ahlakların en ısrarlı sofuluk kurallarını geliştirdikleri düşünülebilir; böyle bir durum ortaya çıkabilir ve Hristiyanlık ya da modern Avrupa tarihi kuşkusuz bu yönde örnekler sunabilir. Ama görünen odur ki, Antik çağda bu böyle olmamıştır. Bu; önce cinsel davranışa ilişkin düşünceye özgü uygunsuzlukta

gayet açık bir biçimde ortaya çıkar. Kadınlar genellikle (yalnızca metreslerinki gibi bir statünün kendilerine tanıyacağı özgürlük dışında) gayet sıkı yasaklara uymak zorunda bırakılmışlardır; oysa bu ahlakın muhatabı kadınlar değildir. Bu ahlak anlayışında geliştirilen, hatırlatılan ya da doğrulanan ne onların görevleridir ne de sorumlulukları. Sözü geçen ahlak bir erkek ahlakıdır: Yani, tabii ki özgür erkekler tarafından ve erkeklere hitaben düşünülmüş, yazılmış ve öğretilmiş bir ahlaktır. Dolayısıyla kadınların, erkeklerin kendi iktidarları altında oldukları durumlarda biçimlendirilmesi, eğitilmesi, gözetilmesi, başka bir erkeğin iktidarı altındaysalar (baba, koca, veli), korunması gereken birer nesne ya da en iyi koşulda birer partner olarak belirdikleri erkeksi bir ahlaktır bu. (Foucault, 1988:29)

Bu erkeksi ahlak toplum ve din gözetmeksizin varlığını devam ettirir. Farklı din ve toplumlara baktığımızda görülen farklılıklar sistemin devamına etki etmeyecek kadar küçük farklılıklardır.

Diğer birçok kültürel sistemde olduğu gibi, İslam’da da toplumsal cinsiyetlerin farklı kurgulanışı, kadınların ve erkeklerin sözde “temel” biyolojik, psikolojik ve sosyal-cinsel farklılıkları olduğu varsayımına dayanmaktadır. (İlkkaracan, 2014:17)

İktidar kadının cinselliğini namus sorunsalı yaratarak kontrol etmeye çalışırken toplumsal ve kültürel yapının sınırlarından da sonuna kadar faydalanır.

İktidar olarak ataerkil söylem, kadın ve erkeğin özne ve tabiiyeti için zorunludur. Ancak buradaki iktidar aynı zamanda öznenin, özellikle de kadın öznenin bir bakıma mekanıdır. Namus söz konusu olduğunda o, bir bakıma toplumsal bedenin veya kültürel yapının sınırındadır. (Köysüren, 2013:118)

Özellikle Türkiye’de namus cinayetleri konusu en hassas konulardan birisidir ve kadın cinayetlerinin sebepleri arasında ilk sırada gelmektedir. Aile değerlerinin kutsandığı ve kadının namusunun korunmasının en önemli aile değeri sayıldığı ülkede, yasaların yetersizliğiyle bu cinayetlerin sıklığına şaşırılmamak gerekir.

Namus cinayetleri, aile içi ya da evlilik içi tecavüz ve cinsel taciz gibi şiddet biçimleri muhafazakar, heteroseksizme ve tek eşliliğe dayalı “kutsal” aile kurumu

içinde gerçekleşmektedir. Bu anlamda Türkiye’de aile içinde gerçekleşen şiddet olayları, aile kurumunun özellikle kadınlar ve çocuklar için hiç de söylendiği gibi güvenli ve huzurlu bir yer olmadığını göstermektedir. (Kuruoğlu, 2014: 64)

Yok sayılmaktan sorun haline gelme süreci de bir ilerleme olarak görülebilir. Sorunun çözümüne gidilebilmesi için önce sorunu kabul etmenin gerekliliği ortadadır. Türkiye’de kadın sorununun ilk kez 19. yüzyılda gündeme gelmesi bu açıdan önemlidir.

Türkiye’de kadın sorunu ilk kez Avrupa’dan gelen fikirlerin etkisi altındaki yenilik hareketlerin ritim kazandığı 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda gündeme geldi. Yenilikçiler Osmanlı toplumunun değişen doğası ve yükselen Türk ulusal kimliği üzerine tartışmalarda etkiliydiler. Bu tartışmalarda, kadın sorunu, yenilikçilerin Osmanlı toplumu için gerekli olduğuna inandıkları toplumsal değişiminde bir parametre işlevi görüyordu. “Kadın aşağılandığında tüm toplum aşağılanmış olur” tarzı sloganlar, zamanın toplumsal düşüncesinde kadın sorununun nasıl ifade edildiği konusunda fikir vermektedir. Böylelikle, kadın sorunu, ilk olarak, toplumlarının sorunlarını kadınların düşük statüsüyle bağlantılandıran erkekler tarafından gündeme getirilmiştir. (Marcos, 2005:334)

Umut verici bu adımların İmparatorluğun çöküşü ve Cumhuriyetin kurulmasıyla kadınlara ivedilikle önemli haklar tanınmasına öncülük etmiştir denilebilir.

Bu yenilikçi hareketlerin faaliyetleri 1923’te Osmanlı İmparatorluğu’ndan radikal bir kopuşa ve kurumlarının ilgasına yol açan Cumhuriyet’in kurulmasıyla sonuçlandı. Böylelikle Türkiye, siyasal açıdan laik bir devlet olarak Müslüman ülkeler arasında bir istisna oluşturdu. İlk Cumhurbaşkanı Kemalizm olarak bilinen bir devlet ideolojisinin kurucusu Mustafa Kemal (Atatürk) idi.

Kadının konumu ve statüsü bu yenilikler rüzgarından etkilenmiş ve ilerleme sağlamıştır. Çağdaşlığın ve gelişmişliğin en önemli göstergelerinden birisi olarak kadın sorununun çözümünde ilerleme sağlanmasının amaçlanmasıyla seçme ve seçilme hakkı dahil çeşitli haklara birçok Avrupa ülkesinden önce kavuşan Türkiye’de yaşayan kadınlar bu anlamda şanslıydılar.

Kadın sorunu, modern Türkiye'nin inşasında yeni bir işlev üstlenmiştir. Yeni devletin, laik bir ulus-devlete doğru değişimini simgeleyecek “yeni kadın” a ihtiyacı vardır. Böylece, Mustafa Kemal Atatürk, küçük bir devrimci elitin yardımıyla, Türk toplumunun kurumlarını modernleştirme sürecinin bir parçası olarak kadınları özgürleştirmeye yönelik reformları dayatmıştır. Bu reformlar, hukuk sistemini değiştirmenin yanı sıra, giyim ve toplumsal davranış tarzlarını da değiştirmeyi hedeflemiştir. Tesettür bu haliyle yasaklanmamakla birlikte, bizzat Atatürk tarafından yürütülen şiddetli bir propaganda kampanyası, kadınları modern giysi tarzlarını benimsemeye teşvik etmiştir. Atatürk'e göre, “kadınlar yüzlerini dünyaya göstermeli ve dünyaya kendi gözleriyle bakabilmeliydi. (Marcos, 2005:334)

Değişimin en önemli vitrin çalışmalarından olan modern kıyafete geçiş kadının özgürlüğünün simgelerinden birisi olarak görülmüştür.

Böylelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin başından itibaren, tesettür geleneksel geriliğin bir göstergesi olarak görülecek ve çarşafı atıp Batı tarzı giyimi benimsemek Türk kadınlarının modern özgürleşmesinin bir işareti olarak algılanır olacaktı. Bunun sonucu, modernist elite göre, kadınların özgürlüğü, Türkiye devletinin toplumsal, kültürel ve hukuki reformlarıyla eşanlı hale gelmiştir. (Marcos, 2005:335)

Kadınların farklı ideolojiler çerçevesinde farklı isteklerde bulunması şüphesiz en temel haklardandır. Modern kıyafete geçiş ve önemli haklara sahip olduktan sonra, İslamiyet düşüncesi içerisinde yer alan tesettürün son dönemde örtünme hakkının sembolü olarak tartışılması ve bu hakkın en çok erkekler tarafından savunulması, erkeksi ahlakın kadının cinselliğini kontrol altında tutma isteğinin adımlarından birisi olarak da tartışılabilir.

Gerçekte, kadınlar Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yıllarında çok etkin olmuş ve Türkiye devletinin inşasında rol almışlardır. Ancak, kadın konusunun özellikle farklı ideolojileri temsil eden kadınlarca tartışılmaya 1980'lerde başladığını öne sürmek, yanlış olmaz. Örneğin, 1980'lerin ortalarında etkin hale gelen İslami kadınlar örnek verilebilir. Bunlar Türk devletinin “laiklik dayatmacası”na karşı eleştirileriyle öne çıkıp,

İslam'a bağlılıklarının bir göstergesi olarak örtünme hakkını savunmaktaydılar. (Marcos, 2005:335)

Erkeklerin önderliğinde örtünme hakkını savunan kadınlar, İslamiyet'in kendilerine uygun gördüğü eş ve anne rollerinden fazlasını istememişlerdir.

İslam, kadınlara ilişkin olarak kadınların toplumsal gerçekliğini basitleştiren ve onlara modern toplumun neden olduğu rol çatışmaları ve ikircimden bir kaçış vaat eden bir ideoloji olarak görülmektedir. İslam kadınları evlerine döndürür ve onları eş ve anne rolleriyle sınırlandırır. (Marcos, 2005:340)

Kadınların ideolojik isteklerinden önce gelmesi gereken toplum içindeki konumları meselesi yine kadınların bir araya gelememe, örgütlenememe, bir olamama durumlarından kaynaklı olarak toplumsal cinsiyet temelinde ikincil olarak devam etmektedir.

1.1.7.3 Psikanalizde Cinsellik

Kadın ve erkeğin, kadınsı ve erkeksi özellikleri nasıl edindiğini sorgulayan ilk araştırmacı olan Freud, toplumsal cinsiyetin kazanımını açıklamaya çalışan psikanalitik kuramın temsilcisidir. Psikanalitik kurama göre cinsel gelişim, doğumla birlikte başlayan bir süreçtir. Çocuk, doğumundan itibaren dış dünyadaki canlı ya da cansız nesnelerle ilişki kurarak, “ego” yu yapılandırma sürecini gerçekleştirmektedir. (Zeybekoğlu, 2013:23)

Bu yapılandırma sürecini gerçekleştirirken Freud kadını farklı bir konuma koyar.

Kadını bütünüyle tabu olarak gören Freud, onların bu konumunu özel durumlarıyla ilişkilendirir.

Cinsel ilişkinin bütünü tabudur. Hatta diyebiliriz ki, kadın bütünüyle tabudur. Kadın sadece cinsel hayatından kaynaklanan özel durumlardan dolayı, yani adet kanaması, hamilelik, doğum ve loğusalıktan dolayı tabu değildir. (Freud, 2006:132)

Cinselliğin dışında duygusal anlamda libidolarını kullanan kadınları erotikçiler diye adlandıran Freud’a göre bu kadınların en önemli beklentileri sevgi üzerinedir.

Erotik tip, kolayca vasıflandırılabilir. Erotikçiler öyle kişilerdir ki, başlıca ilgileri, yani libidolarının nispeten en büyük kısmı, aşk hayatına yöneliktir. Onlara göre sevmek ve özellikle de sevmek, en önemli husustur. (Freud, 2006:192)

Yetişkinlerin ve bebeklerin aşklarını elde etmekteki bağlamlarını farklılaştıran Freud, cinsel aşkı kökensel arzularla temellendirir.

“Cinsel aşkı” yaşayan yetişkin, bebeğin “oral aşkı” farklı olarak, (aşık olunan) nesneyi, kökensel arzuları bağlamında elde etmek durumundadır. (Freud, 2006:17)

Kendi cinsel aşkının tatmininin nerede olduğunun farkında olan yetişkin, ebeveyn olduğunda çocuğuna bu farkındalıktan kaynaklı müdahalede bulunur.

Geleneksel psikanalitik kuramda, babanın anne-çocuk ikiliğine müdahalesi farklılaşma açısından esastır. Anneye karşılık babanın müdahalesi erkek çocuk için özellikle hayati olarak görülür, onu “tehlikeli bir şekilde dış dünyanın bir bölümüne, yani seçilmiş, sevgi nesnesine bağımlı” hale getiren sevgiye karşı korur, ayrıca annenin korkulan erkine karşı da korur. Baba, erkek çocuğun heves edebileceği başka bir erk imgesini devreye sokarak oğluna anne-oğul ikiliğindeki gerilim için çok özel bir çözüm sunar. Keza hem sevginin albenisinden hem de annelik erkinin müdahalesinden kaynaklanan, özerkliğe yönelik tehditlere karşı da belli bir çözüm sunar. (Keller, 2007:137)

Ebeveyn bu müdahalede bulunurken çocuk tarafında ise durum farklı gelişmektedir.

Freud’a göre çocuklar üç ila beş yaş arasında Ödipus karmaşasına girer: Erkek ya da kız, her iki cins için de libido nesnesi olduğu ilk evre geçildikten sonra çocuk; sevgi nesnesi olarak anne ve babasının karşı cinsten olanına yönelir ve bu ilişkide kendi cinsinden olan anne ya da babayı rakip olarak algılar. Rakip cinse karşı olan nefret

rakibinin ölme isteğine kadar varabilir (anne veya baba ile ensest ilişki). (Akyıldız, 2014:69)

Bu kurama göre çocuğun bu karmaşa da çift yönlü olması ona eşcinsel tavırlar ve arzular getirebilecektir.

Ödipüs kompleksinin oğlan çocuğunda çift yönlü olarak mevcut olması, biseksüel yapı doğrultusunda etken ve edilgen olması komplikasyonundan kaynaklanır. Zira oğlan çocuğu, babasının sevgi nesnesi olan annesinin de yerine geçmek ister ki bu tutuma feminin tutum denir. (Freud, 2006:179)

Daha önce bahsi geçen ebeveynin çocuğa müdahalesinin erkek çocuğuna baba tarafından yapılmasında, anne mesafe konulması gerekendir. Eğer çocuk bu mesafeyi kabullenirse baba, babalık görevini layıkıyla yerine getirecektir.

Freud’a göre ödipal çatışmada gerçeklik baba tarafından kişileştirilir; dış gerçekliğin temsilcisi olarak çocuğun (yani erkek çocuğun) anneye ilk dönem aşk macerasına sert bir şekilde müdahale eden babanın ta kendisidir –bunu çocuğun “gerçeklik ilkesini” kabul etmesi karşılığında, ödül olarak, himaye ve (ileride) babalık sunarak yapar. (Keller, 2007:113)

Çocukluktan ergenliğe geçtikten sonra, ergenliğin çocuğa kazandırdığı şey ise üreme faaliyetini algılaması ve cinsel organını ne için kullanacağını anlamasıdır.

Ergenliğin tek yaptığı şey, haz oluşumunu sağlayan bütün bölge ve kaynaklar arasından, cinsel organları ön plana çıkarmak ve böylece erotizmi, üreme işlevinin hizmetine sunmaktır. (Freud, 2006:64)

Erkek cinsel organının saygınlığının farkındadır ve bundan memnun yetişir. Bu saygınlığın kız çocuğu da farkındadır ama bu durumun onda yarattığı duygu memnuniyet değil, kıskançlıktır.

Birçok nevrozlu kadının analizinden bilinmektedir ki, bunlar küçükken, erkek kardeşlerini erkekliklerinden dolayı kıskandıkları ve kendilerini, bu tür bir şeye sahip

olmadıkları için (aslında küçültülmüş olarak sahip oldukları için), dezavantajlı ve ihmal edilmiş olarak hissettikleri, bir dönemden geçmişlerdir. (Freud, 2006:140)

Gelişimsel travmalardan kaynaklı birçok psikolojik soruna verdiği cevaplarla günümüzün hala en popüler kuramlarından olan Psikanaliz cinsel gelişimle ilgili verdiği cevaplarla da en tartışılanlardandır.

Aşk ve cinsellikle ilgili birçok münferit ifadesinde, Freud kendi döneminin bir çocuğu olarak kalmıştır. (Freud, 2006:34)

1.2 Toplumsal Cinsiyet ve Eşcinsellik

Toplumsal cinsiyet (gender): Farklı kültürde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder. Toplumsal cinsiyet kısaca, sosyal yönden kadın ve erkeğe verilen roller, sorumluluklar olarak tanımlanır. Hepimiz dünyaya kız ya da oğlan olarak geliriz. Bu bizim seçtiğimiz bir şey değildir. Hangi kültürde, çağda yaşarsak yaşayalım, kız ya da erkek olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi, biyolojik varlığımızın bir niteliğidir. Ancak daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan süreç, erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler konusunda da yapay ayrımlar üretir. (Köysüren, 2013:97)

Bu yapay ayrımlar öylesine güçlüdür ki; sistemin istediği gibi bir toplumsal cinsiyet düzenine entegre olduğumuzun farkına varmamız bile mümkün değildir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin algılamalar, toplumsal değişimle birlikte değişen kültürel bir olgudur. Toplumsal cinsiyetin kazanılması ve pekiştirilmesi sürecinde aile başta olmak üzere tüm toplumsal kurumların etkisi görülmektedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin rol ve sorumluluklar toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenilmektedir. Bu süreçte kadın ve erkek rollerini öğrenen birey, toplumun beklentilerine uygun olarak davranmakta zorluk çekmemekte, hatta çoğu zaman farkına bile varmamaktadır. (Zeybekoğlu, 2013:11)

Temel prensip ve amaç olarak aynı kalsa da uygulamaları bakımından ve yüklediği görevler bazında kültürden kültüre toplumsal cinsiyet inşası farklılıklar göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmaya yüklenen kültürel ve toplumsal anlamlar olduğuna göre, bir dereceye kadar kültürden kültüre değişmesi gerekir. Kesin olan, her kültürde kadına ve erkeğe yüklenen anlamların ve beklentilerin farklı olmasıdır. (Dökmen 2009:109)

Bu beklentiler oluşturulurken, düzene uygun bir işbölümü paylaşımı kaçınılmazdır. Toplumsal yaşamın devamlılığını reddetmemek adına bu işbölümüne harfiyen uymak gerekir. Çünkü sistem bu toplumsal yaşam düzeninden beslenir.

İşbölümü, insan toplumunun varlığını koruması ve sürdürmesi için mutlak bir koşuldur. Buna bağlı olarak da, herkes belirli bir noktada belirli bir yeri doldurmak zorundadır. Kişi, bu zorunluluğu yerine getirmekten kaçınıyorsa, toplumsal yaşamın, insan soyunun devamını yadsıyor demektir. (Adler, 1999:9)

Sadece yadsımakla kalmaz kişi bu işbölümüne uyum sağlamazsa. Toplum içerisindeki değerini de olumsuz olarak azaltır. Çünkü toplum bireylerin kendisine ne kadar yararlı olduğuyla ilgilidir. Faydasız bireyler toplumun çöküşü anlamına geleceği için kabul edilemez.

Bir kişinin değeri, toplumdaki işbölümünde kendisine düşen rolü yerine getiriş biçimiyle ölçülür. İnsan, toplumsal yaşamı benimsemekle başkaları için önemli konuma gelir; insan yaşamının devamı için temel dayanak olan binlerce halkalı zincirin halkalarından biri olur. Bu halkalarsan bir bölümünün eksik olması, toplumsal yaşamın çökmesi demektir. İdeal olan, insan toplumundaki toplam üretim süreci içinde kişinin alacağı rolü kendisinin belirlemesidir. Ne var ki, bu kavramda bir karmaşa olmuş ve insan değerinin biçilmesinde yapay ölçütler getirilerek işbölümünün ideal temeller üzerine oturtulma süreci zedelenmiştir. (Adler, 1999:10)

Getirilen bu yapay ölçütler insanı doğallığından kopardığı gibi devamlı yenilenerek kendini yeniden üretir. Toplumsal cinsiyet bizim toplum içerisindeki konumumuzu direk etkileyen unsurdur.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplumsal rol ve sorumluluklarına vurgu yaparak, toplumun bizi nasıl algıladığı, bizden nasıl davranmamızı istediği ve neler beklediğine ilişkin ipuçlarını içeren bir kavramdır. Toplumsallaşma süresince edindiğimiz toplumsal cinsiyete ilişkin algılar, sürekli olarak yeniden öğrenilmekte ve üretilmektedir. (Zeybekoğlu, 2013:2)

Bu üretimin temel amacı ataerkil sistemin nesne olarak gördüğü kadının ikincil konumunu koruması ve eril söylemin devamıdır.

Erkek egemen sistemin benimsediği söylemde kadının yeri evidir. İktidarın da sahibi olan erkek, zayıf unsurlarla özdeşleştirerek ötekileştirdiği, hükmetmeye çalıştığı kadına bir “nesne” olarak bakmakta, kadını nesneleştirmektedir. Anaerkil düzende saygı duyulan, doğurganlığı kutsanan kadın, ataerkil düzeni hakim kılmak isteyen eril söylem tarafından önemsiz hale getirilmiştir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:2)

Sadece önemsiz hale getirilmekle kalmayan kadın baskılanmıştır. Konum olarak ikincil kalan kadının toplumsal yapı belirlenirken ne kadar önemli olduğu toplumsal yaşamın kurallarının belirlenmesi sırasında kendini gösterir.

Kadın, hem geleneksel hem de modern toplumlarda kültürel ve toplumsal yapıda belirleyici olmuştur. Feodal yapıda kadın, namus olgusu üzerinden sahiplenme ve dışlama; dolayısıyla onur veya onursuzluk anlatısından hareketle toplumsal örüntüde bir yandan sınırın dışına öte yandan da merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Toplumsal cinsiyetin bu gerilimli hali belki de kültürel devinimi beslemiştir. (Köysüren, 2013:9)

Namus olgusu üzerinden sahiplenme meselesinde evlilik dışı cinsel ilişki önemli bir yere sahiptir. Bu konu da Adler erkeklerin evlilik dışı cinsel ilişkiye bakışlarını tek paragrafla özetler.

“Evlenmeden önce cinsel ilişkiye girilmezse, aşk ve evlilikte aranan o içten bağlılığın sağlam olacağına inanıyorum. Çoğu erkeğin, sevgililerinin evlenmeden önce kendilerini verebilmesinden pek de hoşnut olmadıklarını gördüm.” (Adler, 1999:142)

Toplumun bireylerden beklediği sorunlu davranışlar sadece kadınlar için değil erkekler için de vardır. İktidarı ele geçiren erkek bu iktidarı sürekli kılmak için hemcinslerine de zorlu görevler yüklemiştir.

Anaerkillikten ataerkilliğe geçiş sürecinden sonra, iktidara sahip olan erkek, tarihsel süreç içinde bu gücünü korumuş, iktidara sahip olduğu gibi, gücünü iktidardan alarak yerleştirdiği sistem, kendi kimliğinin oluşumunda da belirleyici olmuştur. Erkek egemen sistem, tıpkı kadın gibi erkeğe de, toplumda kabul görmüş, geçerli erkeklik normlarına –cesaret, ciddiyet, güçlü olmak, evine, ailesine bakmak, çalışmak vb.- uygun davranması gerektiğini öğreterek, erkeklik rollerini sürekli kılmıştır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:3)

Kadının elinden alınan sadece toplumsal konumu değildir. Kadın emeğinin sömürüsü toplumsal cinsiyetin kapitalizmle ilişkisinin okunması bakımından önemlidir.

Modernite paradigmasından beslenen sanayi devrimi sonrasında yeni sosyal sınıflaşma ve kadın emeği önemli bir sosyal problem olarak varlık göstermiştir. Kadın emeğinin sömürülmesi, gerçekte onun zihinsel ve bedensel bakımdan sömürülmesinin somut dışı vurumu olarak okunmaya başlandı. İşçi sınıfı ve kapital ilişkisi, bir başka bağlamı daha açığa çıkardı. Kadınların emekçi oluşu ve varoluşlarına yabancılaştırılması feminist çevrelerin problematik alanlarına önemli bir mesele olarak düşmüştür. (Köysüren, 2013:12)

1.2.1 Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Kültürel Oluşumu

Erkek egemen iktidar, toplumsal cinsiyetin kendince kusursuz inşası için bilim silahını da kullanmaktan çekinmemiştir. Cinsiyet rollerinin kodlanan davranışları arasındaki farklılığı giderek keskinleştiren sistem, bilimden istediği yanıtları almıştır.

Bilimsel devrim sanayi kapitalizminin gereksinim duyduğu toplumsal cinsiyet kutuplaşmasına hem yanıt vermiş hem de bunun için kritik bir destek sağlamıştır. Modern bilim erkek ve kadın, kamusal ve özel alan, ev ve iş arasında gittikçe büyüyen bölünmeyi destekleyerek, hatta buna yanıt olarak, tercihini zihin ile doğa, akıl ile his, öznel ile nesnel arasında çok daha büyük bir kutuplaşmadan yana kullanmıştır. Kadınların cinselliklerinin tedricen yok edilmesine koşut olarak, cansızlaştırılmış, kutsallıkları alınmış ve giderek makineleştirilmiş bir doğa anlayışı sunmaya başlamıştır. (Keller, 2007:89)

Kadınlar baskılanma yöntemlerine tepki vermek istediklerinde ise bu erkekler için en önemli tehditlerden birisi haline gelmiştir. Bu tehdidi yeni baskı alanları yaratarak ve cinsiyetler arası farklılıkları daha da arttırarak bastırmaya çalışmışlardır.

Kadınların kamusal yaşamdaki mücadelesinin özel alana da yansması sonucu, cinsler arasındaki iktidar ilişkilerini sorgulamak zorunda kalan erkekler için kadın hareketi kimliklerini hedef alan en önemli tehdittir. Geleneksel toplumlarda bu tehditlere “geleneksel değer yargılarının dayatılması” şeklinde bir baskı unsuru daha eklenebilir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:17)

Bu baskı unsurlarının artması ve farklılığın keskinleştirilmesi Sanayi Devrimiyle birlikte sürekli artan bir ivmeye dönüşmüştür. Avrupa’da Sanayi Devrimi öncesi kadının üzerindeki katı konumlamalar yumuşamaya başlasa da, kapitalizm çarkları devamına izin vermemiştir.

Avrupa genelinde egemen toplumsal cinsiyet ideolojileri iki yüzyıldan beri önemli ölçüde değişmekteydi ve on yedinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, erkek ve kadın rollerinin daha önceleri kabul edilebilir görülen çok katlılığı önemli ölçüde azalmıştı. Erkek ve kadın tanımları, ilk dönem sanayi kapitalizminin iş ile ev arasındaki bölünmeyi artırmasına fevkalade uygun biçimde kutuplaşıyordu. Erkeklerle ve kadınlara ait alanlar arasına yeni bir ayrım çizgisi çekiliyordu, bu durum zaman içerisinde her sınıftan kadınların ama özellikle de orta ve üst sınıflara mensup olanların önündeki ekonomik, siyasal ve toplumsal seçeneklerin muazzam ölçüde azalmasıyla noktalanacaktı. (Keller, 2007:87)

Kadınlara ve erkeklere verilen farklı roller ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak bilinir. Kadınların ve erkeklerin, toplumun yazdığı “senaryo”ya bağlı kalarak rollerini “oynamaları” beklenir. Toplumsal cinsiyet rolleri terimi, cinsiyet kalıp yargılarını ya da toplumun belirlediği cinsiyet farklılıklarını yansıtmak üzere kullanılır. (Dökmen, 2009:29)

Bu kadar senaryolaştırılmış bir düzen içerisinde tabi ki farklı olanın, ötekinin yeri yoktur. Doğumla birlikte belirli olan biyolojik cinsiyetin gerektirdiği yaşamsal davranışlar ve konum hazırdır. Kendinizi tanımanıza, anlamanıza, anlamlandırmanıza gerek yoktur. Sistem sizi yormayacaktır.

Doğum esnasında tespit edilen cinsiyet, toplumun o insandan beklentilerini de şiddetle belirlemektedir. Erkek çocuklar adam olmak üzere, kız çocuklar ise birer hanım olmak üzere yetiştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet / cinsiyet sistemi kadın ve erkek arasındaki keskin ayrıma dayanmaktadır. Erkek egemen toplumun cinsiyet belirsizliğine ve homoseksüelliğine tahammülü yoktur. (Zeybekoğlu, 2013:16)

Toplumsal cinsiyet kimlikleri oluşturulurken önemli olan sadece kadın erkek cinsiyeti değil, erillik dişillik meselesi de en az diğer unsurlar kadar önemlidir. Çünkü dışlanan sadece kadın değil aynı zamanda dişilligidir.

Her iki cinste de hem erilliğin hem dişilliğin olduğu tartışılmazdır. Önemli olan bu özelliklerin oranıdır. Biyolojik cinsiyete uygun oranlarda bulunması ideal olandır. Düzensiz oranlar beraberinde ötekiyi getirir ve sistem bu durumdan hiç hoşlanmamaktadır.

Toplumdan topluma bu erillik dişillik konusuna bakış değişmektedir. Kadının daha eril davranması hoş görülebilse de bir erkeğin dişil davranışlar ve özellikler göstermesi kabul edilemez. Özellikle toplumumuzda bu durumu destekleyen gözlemler mevcuttur. Sinema da çekilen bazı filmlerde kadınların erkeksiliği oldukça sempatik bulunmuş ve beğeniyle izlenmiştir.

Kültürümüzde savaşçılıkla erkeklik, dahası şeref özdeşdir. Savaşçı ruh, bakışlara, bedenin hareketlerine ve pozlarına bile sinmiştir. Toplum, erkek hatta kız çocuklarında

savaşçı zihniyetin ve erkeklik olarak algılanan yiğitlik, cesaret gibi değerlerin yerleşmesini desteklemektedir. “Erlik” ve “delikanlılık”, cinsel kimliği değil, hem erkeklerde hem kızlarda savaşçılığı belirten ifadelerdir. Bu zımmen erilliğe gizlenen şerefi de onaylamaktır. “Erkek gibi kadın” sözü, belki yalnızca Türklerin kültürel coğrafyasında övgü olarak kullanılmaktadır. “Erkek Fatma”, “Şoför Nebahat” gibi film adları, başka kültürlerde cinsel kimlikle ilgili bambaşka çağrışımlar yaparken, kültürümüzde yiğitlik, cesaret ve şeref dahası onur ifadesi olarak olumlu çağrışımlar uyandırır. (Köysüren, 2013:127)

Yine de bu olumlu çağrışımlar toplum tarafından belirlenen davranışların yumuşamasını sağlamaz. Onlar sadece filmidir ve gerçek yaşam da bu tip insanlara karşı dikkatli olunmalıdır.

Cinsiyet rolleri de toplum tarafından tanımlanmıştır ve insanların cinsiyetlerine uygun bu tanımlamalara göre davranışları yönünde baskılar vardır. (Dökmen, 2009:82)

Bu tanımlamalar, toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi, cinsiyet kimliklerinin oluşumundaki faktörler o kadar sistemli kodlanmaktadır ki –insan doğasından koparılmıştır ki- ataerki toplum öncesiyle ilgili yorumlama yapmak bile imkansızlaşmıştır

Ataerki-öncesi toplumların tam olarak neye benzediğini kanıtlamak ya da ataerki-öncesi hipoteze inananların savunduğu kadar kesin bir şekilde bu toplumların simge ve mit sistemlerini yorumlamak mümkün olmasa bile, öyle görünüyor ki; kadınların, daha sonraki toplumlara göre daha az hükmedilmeye maruz kaldıkları ve kadın kutsallığının genellikle daha fazla itibar gördüğü sonucuna mantıklı olarak varılabilir; çünkü ataerki o dönemde henüz gelişmemişti. (Marcos, 2005:85)

Ataerkinin gelişmeye başlamasıyla, kadının cinselliğinin kontrol altına alınmaya çabalanması beraberinde namus kavramını getirir. Babanın gücü evdeki ahlaki değerleri korumaktan gelir. Bu değerlerin en önemlisi de namustur.

Ataerki toplumlarda genellikle baba soyunun kişilere aidiyet, komşu, düşman, mal ve yaşam sağladığı bilinen bir gerçektir. Babanın kadın bedeni üzerinden ya da

namusu üzerinden bir güce sahip olduğunu söylersek, burada sadece babaya aidiyetten ziyade, benliğin yapılanması için tabiiyetin de zorunluluğu sezilmektedir. Esasında namus daha da ilginç bir şekilde gücü ele geçirecektir. Çünkü namus, siyasi ve ahlaki bir düzeneği de belirleyecektir; bunlara bağlı olarak ekonomik gücü de etkileyecektir. Bu düzende namus sadece kadın bedenini değil. Tüm bireylerin toplumdaki yerlerini, davranışlarını ve arzularını da kontrol altına alan bir toplumsal olgudur. (Köysüren, 2013:100)

Bu toplumsal olgulara karşı iyimser önerilerde bulunan Adler'in bu önerileri kendi toplumunda bile uygulamaya geçirilmemiştir.

Cinsiyet konusunda, kızlara daha az değer verip oğlan çocukları yücelten konuşmalardan kesinlikle kaçınılmalıdır. Çocuklara her iki cinsiyetin de eşit değerde olduğunu anlatmak gerekir. (Adler, 1999:106)

Hatta bu önerilerden o kadar uzak yaklaşımlar vardır ki toplum içerisinde sürekli kendini yenileyen cinsiyetçi kurallarda, çoğu zaman kadınlar bu kuralların sürdürülmesine aracı olur.

Toplumsal kurumlar tarafından üretilen, toplumsal cinsiyeti de belirleyen cinsiyetçi ideoloji; biz büyürken, bizimle birlikte büyümekte ve çoğalmakta; daha küçük bir bebekken “nazlı kızım”, “aslan oğlum” sözcükleriyle duyularımıza ve davranışlarımıza yerleşmektedir. Bu ve benzeri mesajlar öylesine kanıksanır ki, kuşaktan kuşağa aktarılır. Çoğu kez de kadınlar tarafından! Kadınlar; cinsinin ezilmesinin yeniden üreticisi olmakla kalmamakta, bunun uygulayıcısı ve çocukları aracılığıyla sürdürücüsü de olmaktadır. (Zeybekoğlu, 2013:19)

Farkında olmadan bu durumu kabul eden çocuklar, toplumun beklentilerine göre hareket ederken, cinsiyeti tanımlama da farklılık yaşayan bireyler için bu kabullenme gerçekleşmediği için, ötekileştirilmeye başlarlar.

Çocukların çoğu, kız ya da erkek olarak belirlenmiş cinsiyetlerini bilişsel olarak kabul ederler ve içinde bulundukları toplumun ve grubun beklentilerine göre davranırlar. Ancak bazı kişiler cinsiyet kimliklerini belirlemede güçlük çekerler.

Örneğin, transseksüeller, biyolojik olarak cinsiyetlerini bilirler ama bunu kabul edemezler; psikolojik olarak, kendilerini diğer cinsiyette hissederler. (Dökmen, 2009:27)

Toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşumu sırasında devreye giren faktörler, toplumsal cinsiyet rolleri bakımından topluma uygun davranmayı kabul eden bireyler için farkında olmadan uyum sağlarken, kabul etmeyen / edemeyen bireyler için ise fazlasıyla zorlayıcıdır.

1.2.1.1 Erkek Kimliğinin Oluşumundaki Faktörler

Erkek kimliğinin oluşumundaki en önemli faktörlerden birisi, kuşkusuz toplum içerisindeki cinsiyete dayalı işbölümüdür. Kadının ikincil konumunu güçlendirirken, iktidarı erkeğin elinde tutmasını sağlar.

Cinsiyete dayalı bu işbölümü, ev içinde de varlığını sürdürmekte, toplumsal ve kültürel destekle de yeniden üretilmektedir. Çünkü erkeklerin egemen olduğu düzende, erkek iktidarın kendine sunduğu ayrıcalıklardan vazgeçmek istememektedir: “Cinsiyete dayalı işbölümü, evde ve işte, modern toplumların çoğu bağlamlarında pratikte değişmeden kaldığı için, erkekler genelde iktidar dizginleri üzerindeki kontrollerini bırakmayı istememektedirler. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:6)

Bu kontrolü elde tutma çabası erkek kimliğinin sürekliliğini sağlama amaçlı kuralları da beraberinde getirmiştir. Bu kurallar kadının yerini belirleme de erkeklere yetki veren ve işbölümü dahil her alanda kadını geri plana atan unsurlar haline gelmiştir.

Erkekler, egemenliklerinden yararlanarak, kadının işbölümündeki ve üretim sürecindeki yerini kendi çıkarlarına göre belirlerler. Kadınların yaşam alanını erkekler çizerler ve bunu zorla gerçekleştirecek konumda bulunurlar; kadınlara erkeklerin bakış açısına uygun yaşam biçimleri biçerler. (Adler, 1999:11)

İşbölümünü erkekler lehine çeviren bir diğer unsur ise Adler’e göre kültürün iktidar doğrultusunda gelişimidir.

Özellikle kendilerine ayrıcalık sağlamak isteyen belirli bireyler ya da sınıfların çabasıyla, kültürün iktidar çekişmesi doğrultusunda gelişimi, işbölümünü erkeklerin lehine yönlendirmiştir. (Adler, 1999:11)

Kadının konumu sadece işbölümünde değil, cinsellik konusunda da erkek tarafından belirlenmiştir. Erkek kendi kimliğini oluştururken de kendisini cinsel olarak kadının ağına düşebilen mağdur olarak tanımlamış, bu tanımlama kadına cinselliğinin kontrol amaçlı baskılanması olarak geri dönmüştür.

Toplumsal rolü yapılandırılmış olan erkeğin, dış dünyada daha aktif konuma gelmesi onun daha özgür olmasını, bu arada cinselliklerini de daha özgür yaşamalarını getirmiştir. Etkin role sahip erkeklerin bakış açısını yansıtan egemen toplumsal yapı, kadının cinsel yaşamını sınırlandırmış ya da en azından kendi güdümüne sokmuştur. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:204)

Erkeğin bu gücü tamamıyla zaman akışı içerisinde kendiliğinden oluşmamıştır. Erkek egemenliği doğal bir olgu olarak ortaya çıkmamış, çeşitli yasalarla sağlanmıştır. Bu yasalardan aldığı güç ile erkek zafer olarak adlandırdığı kadına boyun eğdirme sürecini tamamlayabilmiştir. Erkeklerin zaferi, kadınlara boyun eğdirmekle sağlanmıştır. Hukukun gelişimiyle ilgili belgeler, bu boyun eğdirme sürecini açıkça kanıtlar. (Adler, 1999:11-12)

Bu boyun eğdirmenin başarılması, erkek kimliğinin sürece uygun oluşturulmasıyla sağlanmıştır. Erkek kimliği için dönem dönem tanımlamalar değişse de sonuç hep iktidarın devamlılığı olmuştur.

Geleneksel toplumlarda ataerkil iktidar erkeğe kendisini ve toplum içerisindeki ilişkileri aracılığıyla tanıma ve sunma imkanı vermiştir. 19. yüzyılda erkeği tanımlayan “yaptığı iş, harcadığı emek” olmuştur; “eğer bir adamın işi yoksa, o bir erkek olmaktan daha az şey ifade eder”. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:20)

İşe sahip olan ve ekonomiyi yöneten erkek, iktidarının devamını sağlayan mülkiyetinde sahibi olmuştur.

Genelde ekmeği kazanan ve mala sahip olan taraf erkek olduğu için, erkeğin egemenliği sürecine paralel olarak bu egemenliğin temelini oluşturan mülkiyet ve miras hukuku da geliştirilmiştir. (Adler, 1999:12)

Mülkiyet anlayışını genişleten erkek kadını da mülkleri arasında görmektedir. Erkek kimliğinin olmazsa olmazlarından olan kadınının namusunu koruma adına cinayet işlemeyi kendinde hak olarak görür. Özellikle Türkiye’deki kadın cinayetleri sonrası zanlıların en çok kullandığı savunma cümlesi olarak “namusumu temizledim” cümlesidir. Topluma göre onaylanan kadın yine toplumun belirlediği kurallar içerisindeki tanımıyla “namuslu” kadındır.

Kadının namuslu olması onaylanması anlamına gelecektir. Hatta koruyucu erkek, kadının sınırları ihlal etmesi durumunda, namusu adına kendi erdem sınırlarını aşarak, cinayet işlese, bu eylemi yaptığında kadının sınırını belirlemek adına yapılacaktır ve dolayısıyla temize çıkacağına inanmaktadır. (Köysüren, 2013:103)

Namus korunduğu sürece güçlü olan erkek kadını kendine tabi hale getirir. Namus konusunda bir parçalanma olmadığı veya ona gölge düşmediği sürece güçlü olan ve bu sayede gücü elinde tutan elbette namuslu kadının kocası veya babası olacaktır. Erkek tabi olunan ve güçlü olandır; kadın ise korunan ve tabi olandır. (Köysüren, 2013:101)

Erkek, kimliğini oluştururken kadına atfedilen ve toplumda aşağılanmayla eşdeğer olan özellikleri sergileyemez. Sergilediği zaman toplum içindeki değeri azalır ve bu da erkeğin istemeyeceği bir durumdur. Kadınsı davranışlar homofobik olan toplum içerisinde erkeğin ötekileştirilmesi anlamına gelmektedir.

Erkek egemenliğini haklı göstermek için, bu konumunun doğanın ona tanıdığı bir hak olduğunu iddia etmenin yanı sıra, kadının da ikincil bir varlık olduğunu öne sürer. Erkeğe göre kadın o kadar değersiz ve hiyerarşide aşağıdır ki, toplum tarafından erkeğe değil, kadına uygun görülen etkinlikler, özellikler ve davranışlar da değersiz ve aşağı bulunur. Erkeğin kadınsı olması, kadın gibi algılanması, değerinin düşmesine neden olur. Bu nedenle ağlamak, duyulanmak, sıkıntısını dile getirmek, hatta ev

işleriyle meşgul olmak erkeğin kaçınması gereken durumlar olarak algılanır. Kadınsı olmaktan korkma, homofobi (eşcinsellikten korkma) ile de ilişkili görünür ve cinsiyetçiliğe de neden olur. Erkek rolünden sapma, eşcinsel olmakla bir tutulur, bu da korkuya yol açar. (Dökmen, 2009:223)

1.2.1.2 Kadın Kimliğinin Oluşumundaki Faktörler

Kadınların Aydınlanma Çağı'nda bile kendilerini ifade etme özgürlüğünden yoksun olduğu ve birey olarak kabul edilmediği tarihsel bir gerçektir. (Ercan Akyıldız, 2014:13)

Birey olarak kabul edilmeyen kadın kendi kimliğini oluşturmaktan da aciz bırakılmıştır. Bu durumun geçerli olmadığı tek dönem ise toplayıcı toplumların yaşadığı dönemdir.

Kadınların toplumsal statüleri, uzun zaman boyunca erkeklerinkinden düşük idiyse de, paleolitiğin ve mezotiliğin toplayıcı toplumlarının, neolitikten günümüze kadar sürmüş yaklaşık 12000 yıldan yüzlerce kat daha uzun bir dönemi yaşamış oldukları unutulmamalıdır; ayrıca, dünyadaki insanların çoğu, Yakındoğu'da tarımın keşfedilmesinden çok daha sonra da yaşamlarını toplayıcılıkla sürdürdüler. Dolayısıyla, insanlık tarihi boyunca, yaşamış tüm kadınların büyük çoğunluğu, son zamanlardakinden çok da yüksek statüye sahip ve muhtemelen erkeklerle eşit idi. (Marcos, 2005:81)

İnsanlığın varoluşundan beri emeğini üretim için harcayan kadının emeği Sanayi Devrimi ile değişime uğramıştır.

Kadınların üretim hayatı içinde yer alması insanlık tarihi kadar eski bir olgu iken, ücretli çalışması “sanayi devrimi” ile başlamış, savaşların etkisiyle erkek emeğinin yerine ikame edilmiş, daha sonraki toplumsal koşullara bağlı olarak kadın emeği nicelik ve nitelik olarak değişim göstermiştir. (Zeybekoğlu, 2013:20)

Süreç içerisinde erkek egemen toplumun kontrol altına aldığı kadın korunulması gereken bir tanımın içindeyken, korunması gereken masum bir tanıma evrilmiştir. Kadın

artık kimliğini oluştururken masum, korunmaya ihtiyaç duyan, aciz, zararsız olduğunu bilmek durumundadır.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, şehveti doymak bilmez korkutucu pisboğazın yerini, tek işlevi yeni çağın değerlerini desteklemek olan iffetli, cinselliği alınmış ve zararsız bir bağımlı olan “evdeki melek” almıştı. Artık kadın gücü evcilleştirildiğine göre, eski zamanların aleni kadın düşmanlığının yerini duygusal bakış ve koruyucu zen alabilirdi. (Keller, 2007:87)

Anneyi rol model alan kız çocuğunun toplumsal cinsiyete dayalı kimliğinin oluşumunda herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Kız çocuğunun özdeşleşerek anneden öğrendiği topluma uygun davranışların ta kendisidir.

Kız ocuklarda ayrılık bilinci gelişiminin anneyle süregelen özdeşleşme yüzünden bir raddeye kadar engellenebileceği ileri sürülmüştür. Gerçi kız çocuğun da “benlik”ini bu ilk dönemdeki bir -olma deneyiminden kurtarması gereklidir, ama yine de toplumsal cinsiyet kimliği için annesini örnek almaya devam eder. Annesiyle ilişkisi sonraki gelişiminde ne tür değişiklikler geçirirse geçirsin, ortak toplumsal cinsiyete dayalı gcl bir zdeşleşmenin devam etmesi muhtemeldir- “zdeşliğini bozma” ihtiyaı o kadar u boyutlarda değildir. Ayrıca kültürel gcler de bağımlılığı ve öznelliği kadınsı özellikler olarak ön plana çıkartarak kız çocuktaki özerklik gelişimini daha da karmaşıklaştırabilir. Bu tür özellikler ielleştirildiği oranda, anne ile kız arasındaki ortakyaşarlık bağının kuvvetlenmesine yol aarak kuşaktan kuşağa aktarılabilir. (Keller, 2007:115)

Aktarılan bu özellikler kadının toplumdaki olumsuz durumunun devamına neden olmaktan başka bir işe yaramasa da kadın anne olarak kızının toplumdaki yalnızlaşmasına neden olacak tehlikelerden uzak durmasına yardımcı olmak dşnesiyle sistemin devamlılığını ister istemez sağlar.

Anne, toplumsal kuralları, gelenekleri, kadın erkek arasındaki cinselliği, yasakları, kızının kişiliğini, stbeni’ni (süper ego) yapılandıracak olan hem bireysel,

hem de kolektif, her türlü mesajı kızına, yani kendi hemcinsine aktarır. (Akyıldız, 2014:81)

Sadece bu mesajlarla yetinilmez. Kimlik oluşumundaki önemli unsurlardan birisi kadını yetersiz olduğuna inandırmaktır.

Kız çocuğa nerdeyse her gün, attığı her adımda, sayısız vesilelerle ve sayısız biçimde kızların yeteneksiz, yetersiz olduğu ve ancak kolay, ikincil işlere uygun düştükleri söylenilir. (Adler, 1999:18)

Bu söylemlerle yetersiz ve yeteneksiz olduğuna inandırılan kadının, eğitim eşitsizliğinin var olduğu bir düzende, eğitim alsa da kendini geliştirmesine engel olunur.

Eğitim şansı olmayan bir kadının nasıl edebiyat, politika ya da tarih hakkında yorum yapıp yazma şansları olabilirdi ki. Eğitim-öğretim alanındaki bu eşitsizlik, doğal olarak kadının kendisini geliştirmesine fırsat vermemiştir. (Akyıldız, 2014:17)

Kendisine dayatılan rolleri sorgulayıp içsel hesaplaşmalar yaşamaya başladığı anda çatışma yaşamaya başlayan kadın ataerkillik yapısındaki kendi konumu ile erkeğin konumunu / ayrıcalıklarını karşılaştırmaya başladıktan sonra sorunun ne kadar büyük boyutta olduğunu daha iyi kavramıştır. (Akyıldız, 2014:35)

Toplumsal cinsiyet içerisinde kadının kimlik oluşumundaki sınırlı tutulduğu en önemli alan cinselliğidir. Aşırı ve sorunlu görülmeden sınırlı hale getirilen kadın cinselliği erkeğin kontrolü altındadır.

Kadın cinselliğinin algılanmasındaki eşzamanlı değişiklikler hakkında çok az şey biliniyor, fakat bu kadarı bile yeterince açıktır. On yedinci yüzyılda kadınların cinsel arzuları birçok kişi tarafından aşırı ve sorunlu olarak görülüyordu. On sekizinci yüzyıla geldiğimizde değişen cinsel ideoloji, saygıdeğer orta sınıf ailelerin bakire kızları tutku ve arzudan yana yoksun bırakılmıştı. Kadınların evlilik sonrasında cinsel mukabelede bulunabilecekleri kabul ediliyor, ama bu hak kocaları ile sınırlı tutuluyordu. (Keller, 2007:89)

Bu kontrolün günümüzde hala aynı şekilde geçerliliğini koruduğunu söyleyen İlkaracan'a göre; bu kontrolün devamlılığını sağlama yöntemleri çeşitlidir. Bu yöntemlerden en kötüye kullanılanların başında ise din gelmektedir.

21. yüzyılda, kadınların bedenleri ve cinselliği, hala erkeklerin ve erkek egemenliğinin kontrolü altındadır. Kadın cinselliğinin ve doğurganlığının kontrolünü amaçlayan mekanizmalar, çoğu toplumda hala erkek egemen sistemin varlığını sürdürmesinin en güçlü aracıdır. Bu kontrol, dolaysız baskı ve şiddet yoluyla olduğu kadar, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel manipülasyonlardan oluşan karmaşık bir mekanizmayla sağlanmaktadır. Bu çerçevede din, çoğu kez bu manipülasyonun güçlü bir aracı olarak kötüye kullanılmakta ve kadınların insan haklarının ihlallerini “meşrulaştırmak” görevini görmektedir. (İlkaracan, 2014:14)

Zeybekoğlu ise kadının konumunun, son dönemde kadının iş hayatına dahil olmasıyla birlikte olumlu şekilde değişime uğradığını, kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin giderek birbirine benzediğini söylemektedir.

Toplumsal değişimin hız kazandığı günümüz toplumlarında geleneksel geniş aile yapılarının çekirdek aile yapılarına dönüşmesi, kadınların çalışma yaşamına katılımının artması, ortalama yaşam süresinin uzaması gibi gelişmeler geleneksel kadınlık ve erkeklik örüntülerinin belirli bir ölçüde geçerliliğini kaybetmesine yol açmaktadır. Özellikle de kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte evin geçimini sağlamak, sadece erkeğin görevi olmaktan çıkmaktadır. Geleneksel aile yapısında ev içi yani özel alanda tanımlanan kadın, çekirdek aile yapısına geçişle birlikte erkeğe ait olarak tanımlanan kamusal alana çıkmaya başlamaktadır. Kadının erkek egemen alana girmeye başlamasıyla birlikte, erkek de ev içi alanda kadının sorumluluklarını paylaşmaya başlamış ve gittikçe kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri birbirine benzemeye başlamıştır. (Zeybekoğlu, 2013:21)

Her ne kadar modernleşme kadın ve kadın kimliği konusunda bazı olumlu ilerlemeler sağlıyor gibi görünse de asıl olan şey ikincil konumun daha da derinleştiğidir.

Ataerkillik gücü kaba güçle ifade ediyorsa, kadın doğal olarak ikincil olacaktır. Modern ideolojik anlatılar dini algıyı büyük oranda ataerkil bir zihniyetin ürünü olarak gördüğünden, hedef olarak da bu zihniyeti görecektir. Kendi varlığını, hedef aldığı zihniyeti zayıflatmaktan alacaktır. Modern ve geleneksel zihniyetin kadın konusunda karşı karşıya gelişi büyük oranda bu ekseninde dönmektedir. Kadını ikincil gördüğü gerekçesiyle geleneksel algıyı eleştiren modernist ideolojiler, aynı ikileme kendileri de düşecektir. Onlar da eşitlik söylemi üstünden, yukarıda ifade edildiği gibi, esasında eşitsizliği daha çok derinleştirmekten başka bir şey yapmamışlardır.

Eşitlik anlatısı sözde kadın lehine gibi görünse de, kapitalist ideolojilere hizmet etmiştir. Her bakımdan erkeklerle eşit haklar ve yaptırımlara sahip olduğunu varsayan/varsayılan kadınlar, cinsel özgürlükten tutalım da fiziki yapısını zorlayan işlere varıncaya kadar tam bir tahakküm veya şiddete maruz bırakılmıştır. (Köysüren, 2013:13)

1.2.2 Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kalıpları

Cinselliğin Tarihi çalışmasıyla beden iktidar ilişkisi dahil bir çok sürece dahil açıklamalarda bulunan Foucault, bir çok tartışmanın da başlamasına neden olmuştur. Bedenleri öznel ve toplumsal enstrüman olarak tanımlarken iktidara karşı savunmasız bırakır.

Foucault, bedenlerin iktidarın yönlendirmesine açık, öznel ve toplumsal enstrümanlar olduğunu söyler. Foucault'nun "normalleşme" adını verdiği süreçle birlikte, rasyonel akıl ve iktidar, bedeni ve bireyi dönüştürmektedir. (Köysüren, 2013:14)

Bu bağlamda Foucault toplumsal cinsiyet sorununu cinsellik temelinde tartıştıran bir ortam hazırlamıştır.

Michel Foucault'nun Cinselliğin Tarihi'ni yayınlaması, bir iktidar, tahakküm ve denetim mahalli olarak beden üzerine toplumsal ve tarihsel yazıların gerçek bir endüstrisine yol açmıştır. Bu çabalar, toplumsal cinsiyet sorununu karmaşık tarihsel ve kültürel tahlillere açmış, ama aynı zamanda kadın çalışmaları konusunda bir gündemi de

ayrıcalıklı kılmışlardır. Böylesi girişimlerin ne denli kolaylıkla diğer deneyim boyutlarını göz ardı edip, ‘kadın’ı beden, cinsellik ve üreme aracılığıyla tanımlama ve gerek kadın, gerek erkeklerin bedenlenmiş deneyimlerine keyfi bir sabitlik dayatma yolundaki eski eğilime kayabileceği konusunda pek az ihtiyatlı ses yükselmiştir. (Marcos, 2005:197)

Doğum anından itibaren yüklenmeye başlanan toplumsal yaşam normları çocuklarının yaşadıkları topluma entegresinin sağlanması açısından erkin en önemli saydığı süreçlerdendir. Toplumsallaşma ve kitle halinde yönetilebilme ancak bu şekilde mümkündür.

Toplumsallaşma kuramı, toplumsal cinsiyetlenmiş kimliklerin edinilmesine dair basit bir açıklama sunmaktadır. Çocuklar, çevreleri tarafından üzerlerine yazılmayı bekleyen boş bir levha gibi görülmektedirler. Kendilerine yakın olan insanlarla kurdukları etkileşimler ve çevrelerindeki değerlere maruz kalmalarıyla kendilerine yüklenen cinsiyeti ve onlardan küçük kız ya da oğlan olarak beklenen şeyleri öğrenmektedirler. Pekiştirme (toplumsal cinsiyete uygun davranışlar için övme ve diğer ödüller, sapmadan dolayı cezalandırma) mesajı eve getirmektedir. Çocuklar sonunda yaşadıkları toplumun toplumsal cinsiyet buyruklarını içselleştirinceye (benlik duygularının parçası olarak alıp kendilerine eklemleyinceye) kadar bir modelleme süreci de (aynı cinsiyetten ebeveyn, diğer kardeşler ya da öğretmenlere öykünme) ortaya çıkabilmektedir. (Zeybekoğlu, 2013:14)

Toplumsallaşma sağlanırken sadece uygun davranışlar değil uygun olmayan davranışlar üzerinden farklılıklar da öğretilip kodlanır.

Toplumsallaşma sürecinde erkek ve kız çocuklarının öğrendikleri, kültürün cinsiyetlerine “uygun” bulunduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklar ise toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınır. (Dökmen, 2009:24)

Toplumsal ilişkilerin temel ögesi ve ayakta tutan en önemli unsuru toplumsal cinsiyettir. Sadece toplumsal ilişkilerin değil iktidarın ilişkilerinin devamlılığını da sağlar.

Toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki kavranabilen farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesidir ve toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur. (Scott, 2007:38)

Toplumsal cinsiyet bilimsel cinsiyet açıklamalarını reddederek kendi oluşturduğu cinsiyetler arası ilişkilerin şeklini ve sürekliliğini belirler. Önemli olan topluma uygun bireylerden oluşan bir yapıdır.

“Toplumsal cinsiyet” ayrıca cinsler arasındaki toplumsal ilişkileri düzenlemek için de kullanılır. Söz konusu kullanım kadınların farklı şekillerde tahakküm altına alınmasına ilişkin ortak payda olarak ifade edilen kadınların doğurganlığı ve erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü olmaları gibi biyolojik açıklamaları açık bir biçimde reddeder. (Scott, 2007:11)

Toplumsal cinsiyete dayalı varlığını ayakta tutma hedefiyle dayatılan cinsiyet kategorileri, beden biyolojik temelinden uzaktır.

“Toplumsal cinsiyet”, erkeklerin ve kadınların öznel kimliklerinin sadece toplumsal kökenlerini belirgin kılmanın bir yoludur. Bu tanımlamada “toplumsal cinsiyet”, cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategoridir. (Scott, 2007:11)

Bu kategorik temelin anlamlandırılması 20. Yüzyılın sonlarına doğru ancak gerçekleşebilmiştir. Bu anlamlandırma üzerinden tartışılan kuramların tam anlamıyla toplumsal cinsiyetten bahsettiğini söylemek mümkün değildir.

Toplumsal cinsiyetin analitik bir kategori olarak ilgi uyandırması 20. yüzyılın sonlarına denk gelir. Toplumsal cinsiyet, 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına ortaya çıkan toplumsal kuramın asli gövdesinde yer almaz. Bu kuramların bazıları kendi mantığını erkek ve kadın karşıtlığını üzerinden kurduğunu, bazılarının bir “kadın sorunu” nun varlığını kabul ettiğini, bazılarının ise öznel bir cinsel kimliğin oluşumuna yer verdiklerini belirtmek gerekir. Fakat, toplumsal ve cinsel ilişkiler sistemleri olarak toplumsal cinsiyetten söz edebilmek söz konusu değildir. (Scott, 2007:34)

Toplumsal cinsiyet sadece toplum içinde bireyin uyumlu davranışları sergilemesini etkilemez. Kadının ikincil konumundan kaynaklı algısı, kadının yetenek algısına kadar etkili olur.

Eğer toplumsal cinsiyet kalıp yargıları insanların yetenekleri hakkındaki algılarını etkileyebiliyorsa (ki etkilediklerini biliyoruz) bunun kariyer kararlarını da etkilediğini keşfetmek şaşırtıcı olmayacaktır. (Fine, 2011:70)

Bu algının değişmezliği sağlamak için kullanılan en önemli unsurlardan birisinin din olduğu tartışılmazdır. Kadına “öteki” konumunu kabullendirmek ve devamlılığının sağlamak ancak inançlar üzerinden mümkün olabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasındaki karşıtlığa işaret ederken bu karşıtlığın anlamını oluşturur. Siyasi iktidarı temize çıkarmak için bu referans güvenilir ve değişmez olmalı, doğal ya da ilahi düzenin bir parçası gibi algılanmalı ve insanlar tarafından inşa edilen bir şey gibi görünmemelidir. (Scott, 2007:53)

İktidarı temize çıkarma adına yapılan bu algı çalışması öyle yoğundur ki ilahi düzenin parçası sayılan toplumsal cinsiyet meselesi yine ilahi düzenin sayesinde var olduğuna inanılan biyolojik cinsiyet meselesinden daha önemlidir.

Biyolojik cinsiyet farklılıkları öğrenilmemiş, doğuştan getirilen özellikler bakımından kadınlarla erkekler arasında gözlenen farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ise öğrenilen, sosyalleşme sürecinde kazanılan özellikler bakımından insanlar arasında gözlenen farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları, bireyden bireye, kültürden kültüre bazı değişimler gösterir. (Dökmen, 2009:25)

Kültürden kültüre değişen bu farklılıklara rağmen temelde ataerkil düzenin bireyden beklediği toplumsal cinsiyete bağlı davranışlar bellidir.

“Ataerkil toplumlardaki toplumsallaşma sürecinde çoğunlukla, kız çocuklarına duygusal, anlayışlı, hoşgörülü gibi nitelikler atfedilirken, erkek çocukların sert, kavgacı, hırslı, bağımsız bir kişilik kazanması için çaba harcanmaktadır. Çocukluktan itibaren bireylere giydirilen bu kimlikler aracılığıyla, erkeğin eyleyen bir özne, kadının ise

değerin taşıyıcısı/nesnesi olduğu ataerkil toplumsal cinsiyet rejimi yeniden üretilerek varlığını korumaktadır.” Zuhale Çetin Özkan da bu konuda aynı doğrultuda saptamada bulunmaktadır:

“Ataerkil toplumsal düzenin egemen değerleri erkekliği sarmalayan niteliklerle örtüşür. Erkeklik bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl duyup, düşünüp, davranacağını belirleyen ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri yerine getirirken, kadınlar, kendilerine yeten birey olma özelliklerini taşıyan niteliklerde yetiştirilmezler. Özgüvenden yoksun bırakılırlar. Yaşamları aile, çocuk ve koca ekseninde kuruludur. Varoluşları bir başkası üzerinden (baba-ağabey-koca) belirlenirken, erkeklerin varoluşları bağımsızlık, güç ve başarı üzerinedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:269)

Bağımsızlık, güç ve başarı üzerine belirlenen bu varoluşa rağmen toplumsal cinsiyet sarmalında hiçbir birey özgür değildir aslında. Kadının ikincil konumuna göre görece özgür olan erkek, ataerkil düzenin varlığına rağmen çocukluğundan itibaren toplumun kendisinden beklediği erkek kodlarını tanımlayan davranışlar sergilemek zorundadır. Tıpkı kız çocuğunun toplumsal cinsiyete uygun davranmak zorunda olduğu gibi.

Kız çocuğu oğlan, oğlan çocuğun kız gibi büyütülemeyeceği, çocuğun kafatasına bir kez yerleştirildi mi, cinsel rol de yerleştirilmiş olur ve çocuk kendi cinsiyetine uygun rolü normal bir çerçevede geliştirip hazırlanır. (Adler, 1999:106)

Bu hazırlanan heteroseksüel kalıp davranışlarına uygun davranmayan bireylerin eşcinsel bireyler olarak ötekileştirilmesi bu bireylerin uğradığı ayrımcılığın sonu değildir. Erkek eşcinselin kadınsı, kadın eşcinselin erkeksi davranması beklenir. Sistem beklenti ve bu beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı üzerinden yürür.

Cinsel yönelimler ile cinsiyet kalıp yargıları arasında da ilişki kurulabilir. Cinsiyet kalıp yargıları heteroseksüel kadın ve erkeği tanımlar, eşcinsel kadınların erkeksi, eşcinsel erkeklerin kadınsal özellikler sergileyecekleri kabul edilir. Belki de toplum içinde çok önemli bir rolü, erkekliği reddetmiş ya da ona meydan okuyor gibi

görünen erkek eşcinsellere karşı kadın eşcinsellerden daha güçlü önyargılar vardır. (Dökmen, 2009:112)

Tüm bu toplumsal cinsiyete bağlı güçlü önyargıların ayakta kalmasına destek veren önemli alanlardan birisi de medyadır. Çocuklara yönelik çizgi filmlerin yapısında bu destek açık biçimde gözlemlenir. Bu çizgi filmler geleceği anlatsa bile sistem daha da güçlenmiş şekilde devam etmektedir.

Medya da akranlar gibi kültürel toplumsal cinsiyet eşleniklerinde ders verir. Çocuk medyası, onlara toplumsal erkek ve kadın rollerinin gerçekliğini aşabilecek olasılıklardan bir nebze sunan hayali bir dünya aktarmayı benimsemekten ziyade, onları sık sık toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırmaya devam eder, hatta bazen gerçek dünyanın dayattığından daha da katı biçimde: 1960'larda çizerlerin canlandırdığı şekliyle geleceğin ailesi Jetgillerle tanışın. George kabarcık arabasıyla işe uçar, Jane nükleer enerjiyle çalışan fırınını kullanarak küçük bir haptan anında yemek yapar. Jetgillerin hizmetçi yerine bir robotları olsa da, biyomorfik bir apartmanda yaşasalar da, toplumsal cinsiyet ilişkileri söz konusu oldu mu Taş Devri kadar geriye giderler. Baba çalışır ve para yüzünden endişelenir, anne ya evde oturur ya alışverişe gider... çizgi filmin yaratıcıları iş teknolojik araç gereçlere geldi mi çok yaratıcı olsa da... ailelerin içinden geçtiği gerçek değişikliği kafalarında canlandıramamıştır. (Fine, 2011:230)

Freud kendi içerisinde bulunduğu toplumdan yola çıkarak kadının namus meselesini irdelese de bakirenin aşk özlemiyle ilgilenmeyen toplumlar da kadının namusa bağlı kontrol altında tutulan cinselliği daha katı bir baskı altındadır.

Bakirenin uzun süre boyunca güç bela dizginlenmiş olan aşk özlemini ilk defa kim tatmin eder de, bu arada çevre ve eğitim nedeniyle kızın içinde oluşmuş olan dirençleri kırarsa, kız onu sürekli bir ilişki içine çeker ve bu ilişki olasılığı artık başka herkese kapalıdır. (Freud, 2006:125)

Nikahı mülkiyet hakkı olarak tanımlayan ataerkil düzende kadının önceki yaşamından izler taşınması kabul edilemez. Erkek geçmişte dahil olmak üzere kadının tek sahibi olmalıdır.

Kız, bir adamın nikahına girdiğinde, bu evliliğe, başka bir adamla yaşadığı cinsel ilişkilerin anılarını taşımamalıdır. İşte bu talep, bir kadına yönelik tek hakim olma hakkının istikrarlı sürdürülüşünden başka bir şey değildir. Monogaminin doğası bunu gerektirir, yani söz konusu tekelin geçmişe yönelik olmasını şart koşar. (Freud, 2006:124)

Freud tarafından cinsel boyun eğme, ayakta durması gereken kültürlü evliliğin vazgeçilmezi olarak tanımlanır. Her ne kadar bu boyun eğmeyi belli bir düzey olarak sınırlasa da bu düzeyin sınırları hakkında bir açıklama yapmamıştır.

Belli düzeyde bir cinsel boyun eğme, kültürlü evliliğin ayakta durabilmesi ve bu evliliği tehdit eden eğilimlerin önlenmesi bakımından vazgeçilmezdir. (Freud, 2006:126)

Freud'un bu cinsel boyun eğme gerekliliği fikrini anlamak için kadının antik yunandan süregelen kadının aşağı tabaka ve kötüye ait olma düşüncesinin varlığını bilmek yeterlidir. Aristoteles ve Platon'a baktığımızda Freud'un ifadesinin seviyeli olduğu bile söylenebilir.

Aristoteles, Politika'da "erkekler, zihnin veya aklın doğal timsaliyken; kadınlar, esirler ve barbarlar, tabii olarak aşağı sınıfı teşkil ederler –ki bunlar, aklın yönetmesi gerektiği beden ve tutkularla temsil edilir–" demektedir. Platon da Timaeus'da "inkarnasyondan sonra ruh, tutkulara ve iştahlara karşı mücadelesini kaybeder. Çünkü o, bir kadınla inkarne olmuştur." Dolayısıyla, erkekte bulunan kötü ruhlar ve canavarca boyutlar da kadından intikal etmiştir. (Köysüren, 2013:23)

Böyle bir ataerkil düşünce yapısının devamında kadının konumunu normal kategorisi içerisinde değerlendirmeye çabalamak nafi'dir. Erkeğin her durumda rahatlama odağı olarak gördüğü kadına yönelen şiddetin olağan görünmesi kaçınılmazdır.

Feodal yapıda, kendi toprağında çalışan kadın, kocasının öfkesinde veya onun üstesinden gelemediği karmaşada, adeta rahatlama odağı olarak, nerdeyse normal görülebilecek bir şiddetin kurbanı olagelmıştır. Kadının şiddete maruz kalması da onun

toplumsal sınıfın normal kategorisinin dışında olduğunu pekala gösterir. Çünkü güçlü ve kendini her bakımdan haklı gören erkek, kadına şiddet uygulama hakkını adeta elinde bulundurmak suretiyle, kadının doğal algıda zayıflığı kabul edilmektedir. (Köysüren, 2013:158)

Feodal yapı içerisindeki kadına karşı şiddet içeriği ve şekli modernleşme ve sonrasında evrilse de devam etmiştir. Kültürel ve toplumsal farklılıklar ve değişen toplumsal cinsiyet yargıları kadına şiddet biçimini farklılaştırabilir ama ikincil konumunu değiştirmez.

Kültürün ve toplumsal yapı farklılıklarının beden, özellikle de kadın bedenine ilişkin birbirinden farklı iki algı geliştirebilmesini ülkemizde örneklendirebiliriz. Ülkemizde özellikle batı bölgelerimizde evli bir kadının kocasından başka biriyle bir ilişkiye girmesi “aldatma” olarak görülürken; doğu bölgelerimizde “namus” olarak yorumlanacaktır. Bu olay üzerinden ilk tablodaki kocanın, eşinin sevgilisini öldürmesi cinnet ve cinayet olarak yorumlanırken; ikincisinde ise bir kadının kocası dışındakilerle gönül ilişkisi affedilemez bir onur kırılması olarak kabul edileceği için töre (cinayeti) adı altında yöresel olarak onaylanacaktır. (Köysüren, 2013:98)

1.2.3 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Farklılıkları

Kadının tanımlanması ve var olması erkek üzerinden yapılır ve çocukluğundan itibaren karşılaştığı her durumda ve zihninde yer edinen her anı da cinsiyet farklılığı ve cinsiyetin konumunun izleri vardır.

Toplumsal kurum ve yapıların geleneksel bir anlayışla şekillendirdiği cinsiyet rolleri çerçevesinde birçok toplumda kadınlar erkeklerle olan ilişkileri bağlamında (birinin eşi, annesi, kızı gibi) tanımlandığından, toplumsal ve psikolojik baskı kişilik yapısında sürdürülmektedir. “Çocuklar erkek egemen bir toplumda doğarlar; üzerlerine pembe ya da mavi battaniyeler örtülür, kamyonlar ya da bebeklerle oynarlar, kitaplardan cinsiyetçi iletiler alır, okullarda toplumsal cinsiyet açısından farklılaşırlar. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:268)

Bu farklılaşmanın temeli insanlık tarihi kadar eski olduğundan toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü etkili olmuştur. Kadın tahmini zor olmayan bir biçimde düşünmesini gerektirmeyen işlerde görevlendirilmiştir.

Geçmişten günümüze toplumsal cinsiyet rollerine uygun gerçekleştirilen işbölümü ise, erkeğin kadınlar üzerinde tahakkümünü de beraberinde getirmiş, işbölümünde erkeğin karar verici olmasını, bu karar verme sürecinde de genellikle “düşünsel, akılla ilgili” işlerde erkeğin; basit, düşünmeyi gerektirmeyen işlerde kadınların tercih edilmesi sonucunu doğurmuştur. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:5)

Doğal ve çevre koşulları kadın ve erkek işi ayrımını gerektirse de, zorunluluklar bu ayrımı ortadan kaldırmıştır. Erkeklerin savaşa gitmesi, ticaret kervanlarıyla şehir merkezlerine gitmeleri ve günlerce evlerinden uzak kalmaları, mevcut yaşamın devamı için erkeğin olmadığı yerlerde kadının erkek gibi çalıştığı bilinmektedir. Toplumsal rollerin kesin sınırlarıyla belirlenmemesi de göçebe yaşamında kadın ve erkek ayrımına doğal olarak açık bir şekilde izin vermemektedir. (Köysüren, 2013:146)

Göçebe hayatında kadın ve erkeğin ayrımına açık izin çıkmasa da modern zamandaki işbölümü sorunsalındaki etkin ve edilgenlik durumu geçmişten günümüze kadar süregelen bir olgudur. Kadının iş hayatında daha etkin rol alması yaratılan eşitsizliklerle engellenmiş, bunun sonucu özgüven sorununu beraberinde getirmiştir.

İşbölümündeki etkin ve edilgenlik, “ev işleri ve çocuk bakımının örgütlenmesi, ücretsiz ve ücretli iş arasındaki bölünme, emek piyasasının ayrımcılığı ve “erkeklerle ait işler” ile “kadınlara ait işler” yaratılması, eğitim ve terfide ayrım güdülmesi, ücretler ve mübadelede eşitsizlik gibi sonuçları beraberinde getirir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:7)

İş hayatı öncesi diploma seçimlerinde özellikle gelişmiş ülkelerde bölüm seçimini etkileyen sebeplerinin başında ekonomik nedenler değil, ergenlik dönemindeki davranış ilgi alanlarına yönelik tutum farklılıklarının neden olduğu görülmektedir.

Müreffeh ülkelerde diploma seçimlerinde cinsiyet ayrımını tetikleyen ekonomik refah değil, ergenlik dönemindeki erkek ve kız çocuklarının matematik ve bilime karşı tutumlarındaki farklılıktır. Zengin ülkelerde erkek ve kız çocuklarının bilim ve

matematiğe ilgisindeki fark büyüdükçe, cinsiyet ayrımı artmaktadır. Anketin yazarları Maria Charles ve Karen Bradley, Batılı bireysel seçim ve kendini ifade kültürel vurgusuyla birlikte yeterli maddi güvenlik temelli (çoğu zaman) bir bireşimin eğitimde kendini gerçekleştirmenin kültürel açıdan meşru bir hedef olması anlamına geldiğini iddia etmektedir. Bu durum özellikle partnerinin esas ekmek parası kazanan rolünü üstleneceğini akılcı biçimde düşünebilecek insanlar için geçerlidir; yani heteroseksüel kadınlar. (Aslında eril bir ekmek parası kazanan lüksünün yokluğunda lezbiyenlerin mesleki karar alma süreçlerinin heteroseksüel erkeklerinkine oldukça benzemesi ilginçtir.) (Fine, 2011:112)

Sadece iş alanında değil, her alanda kadınların aleyhine işleyen toplumsal cinsiyet süreci, kadının biyolojik cinsiyetinden dolayı ötekileştirme yaratmıştır.

Biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüştürülmesi ve kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanması ve kadının cinsiyetinden dolayı ötekileştirilmesi, kadınla erkek arasında doğuştan söz konusu edilen farklılıklar ve rol dağılımları hep kadınlar aleyhine gelişmiştir. (Ercan Akyıldız, 2014:41)

Adler bu farkın sebebini aşk yaşamındaki hakların eşit dağıtılmadığına bağlamaktadır.

Cinsiyetler arasındaki fark, kültürümüzün aşk yaşamında kadınlara tanımadığı bir takım hakları açıkça ya da gizliden erkeklere vermiş olmasından kaynaklanır. (Adler, 1999:100)

Adler erkeğin konumunu üstün rolü oynamak olarak tanımladığından, acı çekenin sadece kadın olmadığını söyler.

Kültürümüz erkeğe üstün rolü oynamak olanağını verdiği için, bu yanlışların acısını kadın çeker. Ancak, bu yapay (zorlama) üstünlük kişiyi temel değerlerden kopardığı için, sonuçta erkek de acı çeker. (Adler, 1999:107)

Kadının bedeni, cinselliği, idealleri ve eğitimi müdahale alanıdır. Bu müdahale cinsiyet, din ve militarizm üzerinden yürütülür ve bu şartlarda kadının daha ileri düzeyde yönetime ve bilime katılması mümkün değildir.

Örneğin, Foucault'ya göre cinsiyet; din ve militarizm gibi hegemonik mekanizmanın elemanıdır ve otoritenin meşrulaştırılması için kullanılırlar. Beden, politik müdahalenin alanıdır. Etken ve edilgen olmanın kabul durumu; erkeğin kadın, militarizmin erkek ve otoritenin bireyler üzerinde baskı oluşturmasını mümkün kılar. Kirli ve temiz, cezalandırma ve arınma gibi kültürel simgeler; din, eğitim, siyasi doktrinler ve bilim gibi kurumlar tarafından yorumlanan, normlar ve gelenekler, adeta cinsiyetin insanda öznel kimlik yoluyla vücut bulmasına neden olur. Hegemonya odağı olacak kadın da, bundan böyle doğal olarak manipüle edilecek cinsiyet ve bedendir.

Descartesçi ruh ve beden düalizmi, feminist teoloji açısından oldukça önemli içerimleri ihtiva eder. Çünkü “ruh veya düşünce bilen, doğa ise bilinen olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda doğa kadın; bilgi ise erkek olarak karakterize edildi”. Bu düşünceleri idealizmin önemli filozofu Hegel’de takip etmek mümkündür.

“Kadın eğitilebilir; ancak onlar, daha ileri düzeyde bilim yapamazlar. Çünkü felsefe ve sanatın belirli formları evrensellik gerektiren ürünlerdir. Kadınların, fikirleri, zevkleri, zarafetleri vardır ancak idealleri yoktur. Erkek ve kadın arasındaki fark, hayvan ile bitki arasındaki farka benzer. Erkekler hayvanlara, kadınlar ise bitkilere benzer. Çünkü kadınların yaşamı, daha hareketsiz bir yayılmışlık halindedir. Zira yaşam prensipleri, belirlenmiş hisler bütünüdür. Kadınlar yönetime geçtikleri zaman, öncelikle devleti tehdit ederler. Çünkü kadınlar eylemlerini evrenselliğin talepleri doğrultusunda değil, keyfi temayülleri ve kanılarıyla yönlendirirler. (Köysüren, 2013:23)

1.2.3.1 Eril Cinsiyet

Eril cinsiyetin erkeklik kurgusuna temel oluşturduğunu ve bu kurgu üzerinden yürüttüğü toplumsal ilişkilerinde erkeğin davranışsal zorunlulukları bulunduğu bir gerçektir.

Erkeklik, erkeklerin sahip oldukları biyolojik cinsiyeti gerekçe göstererek toplumsal yaşamda oynamaları gereken rolü, ne hissedip nasıl ifade etmeleri gerektiğini anlatan bir yönergeler toplamıdır. Toplumsal cinsiyet olarak erkeğin biyolojik olandan farklı olarak somut gerçeklere dayanan, ezeli ve ebedi bir tanımı yoktur. Erkek, tamamıyla söylemsel bir kurgudur. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:17)

Söylemsel kurgu olarak erkek tanımının gereği olarak toplumsal beklentinin karşılanması zorunluluğunun getirdiği baskı erkeğin bu rol altında ezilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Erkek rolü toplumsal normların, değer yargılarının ve diğer toplum üyelerinin beklentileri doğrultusunda davranmayı gerektirir. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalara erkeğin erkeklik rolü tarafından ezilmekte olduğu sonucuna ulaşan rol kuramı egemen olmuştur. Erkeklik sadece kadına yönelik bir baskı biçimi olarak değil, her iki toplumsal cinsi de yıkan bir kimlik biçimi olarak ele alınmaya başlanmıştır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:18)

Erkek daha çocukken egemen cinsiyeti taşıdığına ikna edilir ve cinsiyetinin getirdiği ayrıcalıkları terk etmek istemeyecektir.

Erkek çocuğun önemsenmek isteği belirli bir ölçüye geldiğinde, çocuk çevresindekilerde gördüğü gibi, erkekliğinin getirdiği ayrıcalıklarla güvenceye alınmış yoldan yürümeyi seçecektir. (Adler, 1999:14)

Bu ayrıcalıklardan önemli olanlarından birisi de cinselliğinin kadının cinselliğine göre daha özgür bırakılmasıdır. Kadının cinselliğinin tek bir erkek tarafından tatmin edilemeyeceği düşüncesiyle erkeğin bu konudaki yetersizlik duygusu cinsel şiddetin önemli bir sebebidir.

Erkekler, aslında kadınların cinsel güçlerinin daha yoğun olduğunu ve onu tek bir erkeğin tatmin edemeyeceğinin farkındadırlar. Erkekler ataerkil düzenin onlara sunduğu güçlerinden dolayı böylesi şansa sahiptirler ve bir tür intikam duygusuyla cinsel şiddete başvururlar. (Akyıldız, 2014:128)

Kültürel farklılıkların getirisi olarak erkek tanımı toplumdan topluma değişse de egemen sistemin evrenselliğinden kaynaklı olarak her toplumda erkeğin taşıması gereken özellikler temelde aynıdır.

Her toplum kendi erkeğini yaratır; ancak kavramsal olarak erkeklik her toplumda şu genel temalar altında yürütülen söylem mücadelesi içinde biçimlenmektedir: Erkek; heteroseksüeldir; başarılıdır; statü sahibidir; cesurdur; ekonomik açıdan bağımsızdır; ailesine bakar/bakmalıdır; rasyoneldir; duygularına hakim olabilir; feminen hiçbir tavır yada düşünceye sahip olamaz; saldırgan ve şiddete meyilli olabilir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:24)

Toplumsal cinsiyetin gelişimi meselesine geri dönecek olursak, her iki cinsten çocukların da benliği ötekiden ayırmayı aynı derecede öğrenmeleri ve esas olarak aynı özerklik ihtiyacını duymaları gerekir; fakat erkek çocuklar cinsel kimliklerini dışı olarak deneyimlenen ve tanımlanan şeye karşıtlıklarına dayandırdıkları oranda, toplumsal cinsiyet kimliklerinin gelişiminin, ayrılma sürecine vurgu yapması mümkündür. Erkek çocuk “anne ile özdeşliğini bozma” sürecini iki aşamalı bir şekilde yaşamalıdır (Greenson 1968): Birincisi bir öz kimliğin yerleştirilmesi için, ikincisiyse bir eril toplumsal cinsiyet kimliğinin sağlamaştırılması içindir. Genç erkek çocuğun, harcı alem bir erillğe (bugün gerek kültürel gerekse de kişisel olarak bağımsızlık ve özerklik anlamları içerir) sahip olması için dışarıdan yüklenen kültürel baskılar da bu sürece ayrıca ivme kazandırır. Geleneksel kültürde erilin asla dışı olarak görünmeyen, özerkliğine asla esnetilemeyen şeyler şeklinde tanımlanması, çocuğun dışı olanı kaynaşmanın zevkleri ve tehlikeleriyle, eril olanı da ayrılığın hem rahatlığı hem de yalnızlığıyla ilişkilendirme eğilimini güçlendirir. Erkek çocuğun hem benlik hem de toplumsal cinsiyet hakkındaki iç endişeleri burada kültürel endişe tarafından yankılanır; bu ikisi birlikte kendisini doğuran endişe ve özleme karşı savunma işlevi görebilen (hatta tam da bu amaçla tasarlanabilecek) abartılı ve katı bir özerklik ve erillik anlayışına yol açabilir. Bugün bir çok psikanalist, erkek çocuğun anneye özdeşliğini babaya kaydırma ihtiyacı yüzünden erkek çocuklarda toplumsal cinsiyet kimliği hissini kız çocuklara nazaran her zaman daha kırılğan olma eğiliminde olduğuna inanmaktadır. (Keller, 2007:115)

Tüm bu toplumsal cinsiyete entegre olma zorunluluğunun getirdiği eril cinsiyetin ağır şartları altında ezilen erkek bu ezilmenin etkisinden kurtulabilmek için öncelikle bu gerçeğe yüzleşmelidir.

Erkek olmanın dayanılmaz ağırlığından kurtulmanın yolu, erkek egemen sistem tarafından dayatılan erkeklik rollerinin değişmez olmadığının farkına varmakla, sistemin hem kadın, hem de erkeklerin kendileri olmasını engellediği, hem erkeği, hem kadını mutsuz ettiği gerçeğiyle yüzleşmekle başlayacaktır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:14)

Günümüzde bu gerçeğe yüzleşen erkek dış temsilde olmasa bile ev içinde kadınla eşit pozisyonda olmayı dert edinmemektedir.

2000’li yıllarda erkek kimliğindeki değişimler aslında, eril düzenin çizdiği erkeklik rollerinin yalnızca kadınlar tarafından değil, erkekler tarafından da onaylanmadığını, aslında bazı erkeklerin ‘mış’ gibi davranarak bu rolleri yerine getirdiğini göstermektedir. En azından bu ailenin temsili, sırasında kendini daha çok belli etmektedir. Kadın, ev içinde erkekle eşit bir ilişkiye sahip olsa da, içinde bulunulan toplum ataerkil kalıpların geçerli olduğu bir toplumsa, aile dışarıya karşı farklı biçimde yansıtılmakta, erkeğin gücü dış temsillerde korunmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:14)

1.2.3.2 Dişil Cinsiyet

Dişi olan her şeyin ikincil olduğu efsanesinin ciddi bir sonucu, kavramların tuhaf bir biçimde ikiye bölünmesidir. Erkek, değerli, güçlü ve üstün kavramlarıyla özdeşleştirilirken; kadın boyun eğen, köleleşen ve bağımlı olan kavramlarıyla özdeşleştirilir. (Adler, 1999:13)

Bu özdeşlikten yeterince rahatsız olan kadın dişil cinsiyetin hissettirdiği olumsuz duygulardan kurtulmanın çözüm yollarından birisi olarak kadınsılıktan uzaklaşmayı bulmuştur.

Kadınların kendilerini daha aşağı ve oraya ait olmadığını hissettirdiği bir ortam da kadın olma problemine en kolay çözüm olabildiğince kadınsılıktan uzaklaşmaktır. (Fine, 2011:73)

Freud kadının özel hayattaki değerinin cinsel uyumuyla orantılı olarak değerlendirmiştir.

Normal aşk hayatında kadının değeri cinsel uyumu doğrultusunda belirlenir ve “sürtük kadın” özelliğine yaklaştıkça kadının değeri düşer. (Freud, 2006:100)

Bu uyum değer ilişkisi göz önünde bulundurulursa en sakıncalı kadın cinselliğini yaşamış ve bu hazzı deneyimlemiş kadın olarak tanımlanabilir. Bu tanım bazı kültürlerde o kadar ürkütücü hale getirilir ki cinselliğini yaşamış kadın bir şeytana dönüşebilir.

Potansiyel olarak en tehlikeli kadın, cinsel ilişki tecrübesi olandır. Evli kadınlar cinsel arzularının karşılanmaması haline tahammül etmekte daha çok zorluk çekerler. Özellikle, kocası yanında olmayan evli kadın, erkekler için tehdit oluşturur: “Kocası olmayan evli kadınların yanına gitmeyin. Çünkü, Şeytan nefsinize girer ve vücudunuza kan basar.”

Fas halk kültüründe bu tehdit, iğrenç bir dişi şeytan olan Ayşa Kandişa inancıyla şekillenmiştir. İğrenç olmasının tek sebebi şehvetli olmasıdır. Sarkık göğüsleri ve sarkık dudakları vardır; en sevdiği şey, sokaklarda ve karanlık köşelerde erkeklere saldırıp onları kendisiyle cinsel ilişki kurmaya sevk etmek ve bedenlerine girip sonsuza kadar onlarla kalmaktır. (İlkkaracan, 2014:50)

Bu tanımlamaların içerisinde aşağılanan kadın rolüne karşı savaşında kadınları Adler üç ayrı tip olarak kategorize eder.

Kadın rolüne karşı savaşında üç ayrı tip kadın göze çarpar. Bunlardan birincisi, etkin ve erkeksi bir yol izler.

İkinci tür kadın, belirli bir teslimiyet içinde yaşantısını sürdürür; inanılmaz ölçüde bir uyum, itaat ve boyun eğme tavrı sergiler.

Üçüncü tip kadın ise kadın rolünü reddetmemekle birlikte, ikincil yaratıklar olarak ikincil bir role mahkum oldukları bilincini taşıyan kadınlardır. (Adler, 1999:21)

Kadının cinselliğinin baskılanması, erkek egemen iktidarın gücüne karşı tehdit olarak algılamasından ve bu durumun getirdiği korkudan kaynaklanır. Bu korku o kadar yoğundur ki kadın tarih boyunca akıl almaz şiddet eylemleriyle karşı karşıya kalmıştır.

Kadınların bedenlerini ya da cinselliklerini baskı altında tutmayı amaçlayan çeşitli mekanizmalar, yasaların ötesinde, kadınların giyim ya da hareket özgürlüklerini kısıtlamak gibi yaygın toplumsal davranışlardan, cinsel organlarını kesmek ya da namus nedeniyle topluca öldürmek gibi şiddet içeren törelere kadar uzanmaktadır. (İlkkaracan, 2014:13)

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin en önemli sebebi töre ve namus kavramları üzerinden erkeğe bırakılan kadın cinselliğinin kontrol altında tutulmasıdır. Kadına yönelik şiddet incelendiğinde ülke hakkında bilgilere ulaşılabileceği çeşitli kuramlarda yer almıştır.

Camu’ya göre, bir toplumda kadınların nasıl öldüğünü incelersek, o toplumun işleyişine ve durumuna dair çok önemli verilere ulaşmış oluruz. Ülkemizdeki kadın cinayetleri bunun en somut örnekleridir. Bu cinayetlerin gerekçesi ne olursa olsun, fiziki bakımdan güçlü olan erkek kadına tuzak kurabilmekte ve deyim yerindeyse kaba gücü etkin kılarak, tahakkümü sürdürmektedir. (Köysüren, 2013:10)

1.3.4 Psikolojide ve Sosyal Psikolojide Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanlar nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet, bu terimin anlamına uygundur. Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir. Toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir. (Dökmen, 2009:20)

Toplumsal cinsiyet insanları iki cinsiyete indirgeyerek sistemin istediği şekilde uyumlu olarak topluma entegre etmeye çalışsa da cinsiyet sayısı ikiden fazladır.

Fausto-Sterling (1998), insanların ille de erkek ya da kadın olarak kategorileştirilmesine karşı çıkar; ona göre insanları iki cinsiyetten birine ait olarak düşünmek yeterli değildir, bazı insanların biyolojik yapıları bu ikili sisteme uymayabilir. Fausto-Sterling, beş cinsiyetten söz edilebileceğini vurgular. Kadın ve erkeğin yanı sıra, biyolojik olarak hem erkek hem kadın olanlar (hermaphrodites), baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri de taşıyanlar (male pseudohermaphrodites) ve baskın olarak kadın olan ama erkek özellikleri de taşıyanlar (female pseudohermaphrodites) vardır. (Dökmen, 2009:21)

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının cinsiyet tanımlamalarının farklılıklarını kültürel ve sosyal temelde açıklarken ortaya çıkan görüş ayrılıkları ortak görüş oluşturma çabalarını sonuçsuz bırakmıştır.

Biyolojik temeli olan farklılıkların “cinsiyet” ile sosyokültürel temeli olan farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır. Toplumsal cinsiyet (gender) terimini, feministler, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarını vurgulamak üzere kullanmayı tercih ederken, bazıları da cinsiyet (sex) terimini politik olarak yanlış buldukları için kullanır, kimileri de bu iki terimi birbiri yerine geçecek şekilde kullanır. (Dökmen, 2009:18)

Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten ayrı bir kavram olarak topluma uyumlu davranış temelinde bireyden beklentilerini sisteme uygun olarak üretirken, bu üretime sosyal rol kuramı açıklama getirmiştir.

Sosyal rol kuramı, kadınlar ile erkekler arasındaki bütün davranışsal farklılıkların cinsiyet kalıp yargıları ve sosyal rollerle açıklanabileceğini ileri sürer. Sosyal rol, toplum tarafından tanımlanan, bir sosyal kategorideki bireylerin hepsinden beklenen, öğrenilmiş tepkilerdir. (Dökmen, 2009:82)

Sosyal düzende olduğu gibi cinsellik de iktidarın kontrolü altındadır. Bu kontrolün sağlanmasının yöntemlerinden olan “ayıp”, “günah” gibi söylemler inanç ve toplumdan dışlanma korkusunu kullanır.

Toplumsal kuşatılmışlık ve önceden belirlenme özelliklerine sahip olan cinsellik, cinsel ilişkilerin ne şekilde yaşanması gerektiğini, buna merakımızın ve sorgulamalarımızın hangi sınırlar dahilinde olması gerektiğini öğretmektedir. Bu sınırlar Foucault’ya göre iktidarın ürünüdür. Dolayısıyla bastırılmış ve yasaklanmış söylemlerin “ayıp”, “suç” ve “hastalığa” kadar götürülmesi iktidardan kaynaklanmaktadır. Sosyal düzene istediği şekilde yön verebilen iktidar, cinsel egemenliği de tekelinde bulundurmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:130)

Egemen sistemin cinselliğin yönetimiyle ilgili söylemleri temelde aynı kalmakla birlikte toplumdan topluma çeşitli faktörlerden dolayı farklılıklar gösterebilir.

Cinselliğin kurgulanması ve cinsel davranışların düzenlenmesi, her toplumda, belirli siyasi, sosyo-ekonomik, kültürel ve dini koşullara göre değişiklik gösterir. Bu faktörler –yasal ve dini kurallar ve tabular, siyasi ve ekonomik durum, kolonileşme süreçleri, kültürel betimlemeler ve semboller, teknolojik gelişmeler ve birçok faktör – cinsel arzuların, hazzın, yaşantıların biçimlenmesinde rol oynar. (İlkkaracan, 2014:7)

İktidarın belirlediği ve biyolojik cinsiyetin getirdiği doğal cinsellik olarak tanımlanan cinselliğin dışında hiçbir cinsel tercih ve cinsel kimlik kabul edilemez ve dışlanır. Bu bireyler baskı ve şiddete maruz kalır.

Bireyin kimliği için en önemli özellik cinselliktir. Buna göre cinsellik, toplumsal etkileşimlerle normal ya da anormal niteliği kazanmaktadır. Toplumsal açıdan normal olan cinsellik ancak biyolojik boyuttaki doğal cinsellik ile mümkün kılınabilmektedir. Doğal olmayan temeller üzerine cinselliğini oturtan ve bu şekilde yaşayan bireyler, cinsel kimliği toplumsal baskıya ve çatışmalara maruz kalmaktadır. Ayrıca bu bireyler cinsel açıdan doğal olmayan (marjinal) kişiler olarak tanımlanmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:136)

Cinsel kimliğin biyolojik cinsiyetin zorunlu sonucu olamayacağının sistem tarafından kabul edilmemesinden kaynaklı olarak ötekileştirilme tehlikesi, sisteme uyumsuz cinsel kimlik sahibi bireyler için her zaman tehdit unsurudur.

Cinsel kimlik kavramı, cinselliği tamamen fizyolojik özelliklere indirgeyen biyolojik cinsellik ile anlatılacak kadar basit değildir. Cins temelinde kadın ve erkeklerin düşünme, davranma ve hissiyatları ile ilgili gereklilikleri tanımlayan, toplumsal olarak öngörölmüş farklılıklara dayanan, toplumsal olarak belirlenmiş davranış, yükümlölük ve sorumluluklardan oluşan cinsel rolü de dahil ederek açıklamak gerekmektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:132)

Cinsel tercih ifadesi yerine cinsel yönelim ifadesinin kullanılmaya başlandığı son dönem göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet rollerinin baskısından dolayı, sistemin marjinal olarak tanımladığı farklı cinsel kimliğe sahip bireylerin topluma uyum kaygısıyla “mış” gibi davranma yönteminin yaygın olması önemlidir.

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, toplumsal cinsiyet rollerinin, bireyin cinsel tercihlerini belirleyici olmasıdır. Birey, biyolojik olarak kadın ya da erkek olabilir; birey, toplumsal cinsiyet olarak geleneksel olan ya da olmayan rolleri benimseyebilir; birey, cinsel obje olarak karşı cinsiyetten ya da kendi cinsiyetinden bireyleri tercih edebilir. (Dökmen, 2009:22)

Bireyin cinsel kimliği davranışlarıyla örtüşmek zorunda değildir. Toplumun bireyden beklentisi biyolojik cinsiyetiyle birlikte toplumsal cinsiyetine uygun davranmasıdır. Kadınsı erkek bireyle erkeksi kadın bireyin cinsel kimliği toplumun beklentisi doğrultusunda olsa da, toplum içinde ötekileştirilmesi de bu yüzdendir.

Kişinin biyolojik cinsiyeti, kısaca cinsiyeti, kadın olabilir ama bu bilgiden hareketle o kişinin toplumsal cinsiyetinin mutlaka kadınsı olacağını ve cinsel olarak mutlaka erkekleri çekici bulacağını söyleyemeyiz. Büyük olasılıkla, cinsiyeti kadın olanlar, kadınsı özellikleri ve davranışları, erkeksi özelliklerden ve davranışlardan daha çok benimsemişlerdir, ama bu her zaman böyle olmayabilir. Ayrıca, karşı cinsiyet rolünü benimsemiş bireyin cinsel çekimle kendi cinsiyetine yönelmesi de söz konusu

değildir. Örneğin, kadınsı cinsiyet rolünü benimsemiş bir erkeğin ille de eşcinsel olması söz konusu değildir. Çünkü bunlar farklı yönelimlerdir. (Dökmen, 2009:22)

Cinselliğin özgürce seçimi egemen sistem içerisinde mümkün olmadığından Reich'e göre uygar ve sağlıklı bir toplumdan söz etmek mümkün değildir. Baskıcı toplumlar böyle bir toplumun oluşmasını engellemektedir.

Freud'un aksine Reich, cinselliğe sınır koyan ve onu bastırmanın sadece içinde bulunulan zamandaki biçimi olduğunu düşünmektedir. Cinselliğin özgürce seçimini engelleyen baskıcı toplumlardır. Cinselliğin bastırılması ise birçok toplumsal ve bedensel hastalığa yol açmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Reich'e göre toplumun gerçekten uygar ve sağlıklı hale gelmesi insanların cinsel yaşamlarında özgürleşmelerine bağlıdır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:131)

Adler ise cinsel sapma olarak gördüğü eşcinselliğin nedenlerinden birisi olarak özgüven eksikliğini sayarken, bu özgüven eksikliğinin sebebini cinsel eğitimsizlik ve evliliğe iyi hazırlanmamış birey olarak açıklamaktadır.

Güvensizlik duygusu veya özgüven eksikliği, gencin cinselliği, dolayısıyla da kadını ve kadına bağlanmayı kendi varoluşu için bir tehlike, kendi yaşam alanı için bir kısıtlama olarak görmesine neden olur. Bu kişiler, sağlıklı erotizmin temel gereksinimi olan dürüst ve gizlisiz yaklaşımdan yoksundurlar. Onların cinsel yaklaşımı başta eşcinsellik ve otoerotizm olmak üzere çeşitli sapmalar ve sapkınlıklar gösterir. (Adler, 1999:105)

Kişilik arayışı içerisinde önemli bir konumda bulunan cinsellik, bireyin doğumundan ergin olana kadar maruz kaldığı toplumsal cinsiyet şiddetinden etkilenir ve bireyin tüm yaşamını etkileyecek izler bırakır.

1.2.5 Eşcinsellik ve Eşcinsel Hareket

Eşcinsellik egemen iktidar tarafından sisteme tehdit olarak görüldüğünden dolayı reddedilmekte ve tedavi edilmesi gereken bir cinsel sapkınlık olarak

görülmektedir. Her ne kadar homoseksüel bakış açısı bu durumu kabul etmese de ataerkil düzen için eşcinsellik sapkınlıktır.

Cinsellik, cinsel kimlik ve roller, rol sapmaları, eşcinsellik gibi konuların tartışıldığı cinsel literatürde heteroseksüel ve homoseksüel perspektifler arasında ciddi bir kutuplaşma söz konusudur. Cinsel sapmaları, genel olarak toplumsal cinsiyet açısından ele alan heteroseksüel yaklaşımlar; eşcinselleri sapık, hastalıklı ve tedavi edilmesi gereken sorunlu bireyler olarak görmektedir. Buna karşın homoseksüel bakış açısı ise bu durumu yadırgamakta ve bu bakış açısına karşı çıkmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:136)

Toplumsal cinsiyete dayalı bu tanımlamalara karşın Foucault eşcinsellik kavramına antik Yunan düşüncesiyle irdeleyerek, o dönemin hoşgörüsünü çok farklı iki davranışın karşı karşıya getirilmemesiyle açıklamaktadır.

Gerçekte, eşcinsellik kavramı, bizimkinden böylesine farklı bir deneyimi, değerlendirme biçimlerini ve ayırıştırma sistemini kapsamak için hiç de uygun değildir. Yunanlılar, insanın hemcinsine duyduğu aşkla öbür cinse duyduğu aşkı, birbirini dışlayan iki tercih, birbirinden kökten bir biçimde farklı iki davranış türü olarak karşı karşıya getirmiyorlardı. Ayrım çizgileri böylesi bir sınırı izlemiyordu. Ölçülü ve nefesine hakim bir erkekle kendini hazlara kaptıran birini karşı karşıya getiren şeyler, ahlak açısından, insanın en gönüllü biçimde kendini verebildiği haz kategorilerini birbirinden ayıran şeylerden çok daha önemlidir. (Foucault, 1988:201)

Eşcinselliğin hoşgörüsüyle karşılandığı ve yaşandığı anlaşılan antik Yunan döneminde bu duruma hizmet ettiği görülen mitolojik öyküler vardır.

Kimi mitolojik öykülerde erkek ve kadının önceleri bir bütün oldukları sonradan Tanrının onlara kızması sonucu ayrıldıkları yolunda yaklaşımlar bulunmaktadır. Özellikle eski Yunan mitolojisinde Zeus'un gazabı sonucu insanın tutulup ortadan ikiye ayrıldığı ve bu ayrılma sonucu kadın ve erkek diye iki varlık oluştuğu söylenir. Bu öykünün o dönemdeki eşcinsel eğilimleri meşrulaştırmaya hizmet ettiği gözlemlenmektedir. (Sönmez, 2007:18)

Bu öyküye en büyük destek dönemin en önemli düşünürlerinden gelmektedir. Sokrates herkesin bu bölünmeden sonra kendi yarısını aradığını söylerken bu yarının hem cinsi olduğunu anlatmaktadır.

Sokrates, Zeus'un kadından kadınlar erkekten erkekler oluşturduğunu söyleyerek, kadından kesilmiş kadınların kadınlara, erkekten kesilmiş erkeklerin de erkeklere ilgi duyduğunu vurgulamaktadır. Yani herkes kendi yarısını aramakta; erkekten kesilmişse erkek yarısını, kadından kesilmişse kadın yarısını aramaktadır. İşte bu eşcinselliğin dayandığı mitolojik temel olarak karşımıza çıkmaktadır. (Sönmez, 2007:19)

Mitoloji eşcinselliği böyle temellendirirken Freud psikolojik temellendirmeyi arayışlara bağlamıştır. Oğlanlıktan erkekliğe geçen birey erkek için cinsel nesne olmaktan çıkarken kendisi oğlanlara yönelmektedir.

Freud eşcinselliğin kökeninde erkeğin erkeğe ve kadının kadına olan yöneliminin olup olmadığını irdelemeyi denemiştir. Freud'a göre erkeğe yönelenler her ne kadar erkekle ilişki kuruyor gibi görünseler de aslında onların aradığı erkeksilik değildir. Freud bu yaklaşımını şu şekilde desteklemeye çalışmaktadır. "Oğlan gelişip de erkek olduğu an, erkekler için cinsel bir nesne olmaktan çıkar ve belki de kendisi oğlanlara yönelir. Dolayısıyla diğer birçoğunda olduğu gibi bu durumda da cinsel nesne aynı cinsten birisi değil, her iki cinsin özelliğini kendisinde toplayan birisidir; deyiş yerindeyse bir erkeği arayan dürtü ile bir kadını arayan dürtü arasında bir uzlaşma vardır. (Sönmez, 2007:26-27)

Toplumsal cinsiyet inşasında en önemli etkenlerden olan din elbette ki eşcinselliğin algılanışında da başroldedir.

Eşcinsel algının mevcut toplumsal cinsiyet görünümüne katkıda bulunan bir diğer etken de dindir. Örneğin Tevrat'a bakıldığında eşcinsellikten iki kere bahsedildiği görülmektedir.

"Kadınla yatar gibi bir erkekle yatma. Bu iğrençtir."(Tekvin 18:22)

“Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir.” (Levililer 20:13)

Yahudiliğe göre eşcinsellik kabul edilemez olarak değerlendirilmektedir. Kesin bir şekilde haram olduğu konusu Tevrat’a dayandırılmakta ve eşcinsellik geleneksel bakış açısına göre sert bir üslupla reddedilmektedir.

Hristiyanlık inancına göre Yaratıcı, insanları içlerinde homoseksüel arzularla yaratmamıştır. Bireyler eşcinselliği kendi seçimleri sonucu yaşamaktadırlar. Dolayısıyla eşcinsellik doğuştan gelmeyen (fitri olmayan) sapkın bir eğilim olarak kabul edilmektedir. Ancak eşcinsel seçimler haram olduğu için bu bireyler günahkar olarak değerlendirilmektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:138)

İslamiyet’in eşcinselliğe bakışı diğer dinlerden farklı değildir. Ahlaksızlığından dolayı yok edilen ünlü Lut kavminin hikayesi, heteroseksist yaklaşımların en bilindik anlatısıdır.

Kur’an-ı Kerim’de eşcinselliğin kesin olarak yasaklandığını ve bu tür bir cinsel ilişkinin “livatalık” olacağını bildiren en kesin yargı, Araf Suresinin 80 ve 81. ayetlerinde görülmektedir.

“Lütü da (peygamber olarak) gönderdik. Kavmine de ki: Sizden önce alemlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere gidiyorsunuz. Belki de siz, haddi aşan bir kavimsiniz. “

Eşcinselliğe bakış itibari ile Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’te karşı cinsler arasındaki ilişkiyi esas alan ve eşcinselliği yasaklayan bir mantığın söz konusu olduğu görülmektedir.

Dinin hayatın her alanında hissedildiği toplumlara bakıldığında eşcinsellik, doğal bir cinsellik sayılmamaktadır. Eşcinsellik ayrıca erkeğin egemenliğine bir tehdit oluşturduğu için ayıp, günah ve yasak sayılmaktadır. Dolayısıyla toplum tarafından sapkın ve marjinal olarak nitelendirilmektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:139)

Nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Türkiye’den en homofobik yazın örneği olarak Perinçek’in “Eşcinsellik ve Yabancılaşma” kitabı gösterilebilir. Perinçek tarihteki bazı dönemlerdeki eşcinsel ilişkileri biyolojik ve genetik sebeplere değil statü unsuru olarak anlamlandırılmasına bağlamaktadır. Söz konusu olan haz değil toplumsal ve kültürel nedenlerdir.

Biyolojik ve genetik nedenlerle eşcinselliğe eğilimli doğanların varlığından söz edilmektedir. Ancak bunların, eşcinseller içinde çok küçük bir oranda saptanır. Örneğin toplumsal ve kültürel nedenlerle sınıf olarak eşcinsel ilişkilere giren eski Yunan, Roma, İran, Emevi, Abbasi, Osmanlı aristokrasisinin eşcinsel ilişkide bulunması, biyolojik ve genetik nedenlerden gelmemektedir. Sokrates, Platon, Aristo, Harun Reşit, Cafer Bermeki, Mevlana, Fatih Sultan Mehmet, IV. Murat, Nedim ve Şeyh Galip’lerin oğlancılığını, biyolojik veya genetik açılayan bir bilimsel iddia bulunmamaktadır. Tam tersine dönemin hakim kültürü, bu ilişkiyi yüceltir ve hatta kutsar. Yine emperyalist-kapitalist sistemin çürüme döneminde yaygınlaşan ve adeta bir entelektüel ve sanatçı belirtisi olarak takdim edilen eşcinsellik de, esas olarak biyolojik ve genetik kökenli değildir. Bu gerçekler ışığında, tarih boyunca, biyoloji ve genetikle açıklanmayan bir eşcinsellik gerçeğinin bulunduğu apaçık meydandadır. (Perinçek, 2000:9),

Perinçek’in herhangi bir bilimsel araştırmaya dayanmayan yoruma dayalı bu kitabında, kapitalist sistemin eşcinselliği şiddet kullanarak dayattığı iddiasında bulunur.

Meta ekonomisinin artık insanı ve doğayı yıkıma uğrattığı çürüten kapitalist sistem, bir yandan milyonlarca insana şiddet kullanarak eşcinselliği dayatırken, bir yandan da ideolojik araçlarını seferber ederek, bu durumu topluma “özgür cinsel tercih” olarak kabul ettirmektedir. (Perinçek, 2000:10)

Bununla da kalmayan Perinçek, eşcinselliğin olduğu toplumları özellik olarak sınırlar. Bu durumda Perinçek’in bu sınırları dışında kalan toplumlarda eşcinselliğin görülmemesi gerekmektedir.

Eşcinsellik, para ekonomisinin gelişmesi sonucu insanın da alınır satılır mal haline geldiği köleci toplumlarda ve feodal toplumlarda görülmektedir. (Perinçek, 2000:15)

Dayatma olarak toplumsal ve kültürel eşcinsellikten bahseden Perinçek'e göre eşcinsel ilişkilere giren bireyler bu dayatmadan dolayı mutsuzdur. Eşcinsel bireylerin toplumsal bir dayatmadan dolayı mutsuz olduğu söylenebilir. Ancak dayatılan şeyin eşcinselliğe zorlanmaları olmadığı gerçektir.

Toplumsal ve kültürel eşcinsellik, sınıfsal ve cinsel eşitsizliklerle, yabancılaşmayla, toplumsal kaos ve çürümeyle doğru orantılı olmasından da anlaşılacağı üzere, insan özgürlüğünü boğan ilişkilerin ürünüdür. Bu nedenle eşcinsellik, özgür bir tercih değil, fakat toplumsal bir dayatmadır ve mutsuzluk kaynağıdır. (Perinçek, 2000:11)

1.2.5.1 Eşcinselliğin Tanımı

Dinsel, toplumsal ve kültürel olarak tartışmalı olan eşcinselliğin tanımının çeşitli ve farklı olması kaçınılmazdır.

“Cinsel nesnesi bir kadın değil de bir erkek olan erkeklere ve cinsel nesnesi bir erkek değil de başka bir kadın olan kadınlara eşcinsel; yaşadıkları şeye de eşcinsellik denir.” (Sönmez, 2007:18)

Bu tanımda olduğu gibi bilimsel yapıldığı düşünülen tanımlamalarda bile ötekileştirme mevcuttur. “Yaşadıkları şey” tanımı bu ötekileştirme meselesi için anlamlıdır. Cinsel rol sapması tanımlaması da bu anlamda tartışmalıdır. Cinsel yönelimi sistemin istediğinin dışında gelişen bireye cinsel rol sapmasına uğramış demek, toplumsal cinsiyet ve ataerki kavramlarından uzaklaşmadan tanımlama yapmak anlamını taşımaktadır.

Bireyin cinsel rol sapmasına uğrayarak kendini karşı cinsle özdeşleştirilmesiyle oluşturduğu cinsel kimliğe cinsel literatürde eşcinsel (homoseksüel) denmektedir. Kendi cinsinden olana karşı duygusal, erotik ve cinsel yönelim içinde bulunarak cinsel rol

sapması durumunda kalan kimlikler homoseksüel başlığı altında toplanmaktadır. Cinsel literatürde transseksüel, gay, lezbiyen, biseksüel, hermofrodit ve travesti gibi birçok cinsel rol sapması ayrı ayrı tartışılmaktadır. Ancak bu kimliklerin “eşcinsel kimlik” olduğu ortak kabul gören bir noktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:137)

Yönelim mi tercih mi tartışmalarının yaşandığı günümüzde eşcinselliği tercih olarak ifade etmek bu cinsel kimliğin dönüştürülebilirlik özelliğinin olduğu düşüncesine neden olmaktadır.

Cinsel kimlik ise, daha çok tercih edilen cinsel yönelimi ifade etmek üzere kullanılır ve heteroseksüellik, homoseksüellik, biseksüellik, transseksüellik ya da aseksüellik olarak sınıflanması mümkündür. Heteroseksüel (karşı cinsel) yönelim, karşıt cinsiyetten bireylerin cinsel obje olarak görülmesini ifade eder. Homoseksüellik (eşcinsellik), kendi cinsiyetinden bireylerin cinsel obje olarak tercih edilmesi anlamına gelir ve kadınlar için lezbiyen (lesbian) erkekler için gey (gay) terimleriyle ifade edilir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:27)

Her ne kadar eşcinsellik insanlık tarihi kadar eski olsa da terim olarak homoseksüellik kelimesinin kullanımı için 19. Yüzyıla kadar beklemek gerekmiştir.

Bizim “heteroseksüel” ile “homoseksüel” arasındaki çağdaş ayrımımız, insanlık tarihinin çoğunluğu için, fazla bir anlam ifade etmezdi. Homoseksüellik terimi 1869’a kadar henüz kullanılmamıştı, heteroseksüellik tanımı ise bu tarihten bir süre sonra kullanılmaya başlandı. (Russell, 2006:17)

Terimsel olarak heteroseksüellikten ayrıldıktan sonra eşcinsellik çevresinde topladığı bireylerin farklı cinsel kimlikler tanımlamalarından dolayı birçok kavramsal ayrımı da beraberinde getirdi.

Biseksüellik cinsel obje olarak her iki cinsiyetteki bireyleri de tercih edilmesi, aseksüellik hiçbir belirgin cinsel yönelimin olmaması ve transseksüellik de her bakımdan kendini diğer cinsiyetten bireyler gibi giyinmeyi davranmayı benimseyen bireye verilen addır. (Dökmen, 2009:28)

Eşcinsel tanımları çeşitli olsa da eşcinselliğin göstergesi olarak Adler nevrotik belirtilerden bahseder.

Nevrotik belirtiler kimi zaman daha kadınsı, kimi zaman daha erkeksi olurlar ve her nevrotik belirti bir çift cinselliğin göstergesidir. (Adler, 1999:42)

1.2.5.1.1 Erkek Eşcinselliği

Eşcinsellik, insanlık tarihi kadar eski olsa da bundan binlerce yıl önce şimdiki durumuna göre toplum içerisinde daha kabul görür konumda yer almıştır.

Eşcinsellik bugün erişilen noktada yeni keşfedilmiş bir şey değildir. Uygarlığın gizli bir mirasıdır. Aslında eşcinsellik iki bin yıl önce daha iyi bir durumda olmuştur. Eski Yunan’da, Mısır’da, yani eski uygarlıkların tümünde suç değildir. Yasal olarak tanınmıştır; hatta teşvik edilmiştir. Özellikle genç erkeklerle yaşlı erkekler arasındaki ilişkiler, toplumun en kutsal saydığı ilişkilerden birisidir. Çünkü burada yalnız aşk ve cinsel ilişki değil, aynı zamanda yaşlılığın deneyimlerinin genç erkeğe aktarılması gibi bir şey de vardır. (Hocaoğlu, 2004:133)

Bu deneyim aktarımının eşcinselliğe olan hoşgörü sebeplerinden olduğu kaçınılmazdır. Yunanlılara göre, erkek bireylerin cinsel davranışlarını belirleyen nedenleri incelerken etkenlikle edilgenlik unsurlarının ön planda olması sadece cinselliği değil ahlaksal tutumları açıklarken de önemlidir.

Kadınlara karşı duyduğu aşk yüzünden, aşırılığa itilen bir erkek için hiç kimse efemine diyemez; ya da ancak isteği üzerinde başlı başına bir deşifre etme çalışması yaparak ve kadınlarla olan istikrarsız ve çoğul ilişkisinde yer alan “gizli eşcinsellik” çekip çıkarılarak böyle bir şey söylenebilir. Yunanlılara göre, tersine, temel olan ve tıpkı ahlaksal tutumlar alanını olduğu gibi cinsel davranışlar alanını da belirleyen etkenlikle edilgenlik arasındaki karşıtlıktır bu durumda, bir erkeğin cinsel ilişkide ve nefsi üzerindeki ahlaksal denetimde hakim olmak kaydıyla, nasıl olup da kimse tarafından kadınsı olmakla suçlanmaksızın erkeklerle aşk ilişkilerini tercih edebildiği anlaşılmaktadır; buna karşılık, hazlarını yeterince denetleyemeyen bir erkek -cinsel nesne tercihi nasıl olursa olsun- “kadınsı” olarak görülür. Erkeksi bir erkekle, efemine

bir erkek arasındaki ayırım çizgisi, bizdeki karşı cinsle ilişki kurma (heteroseksüellik) ile eşcinsellik (homoseksüellik) arasındaki karşıtlıkla çakışmamaktadır; etkin ya da edilgen eşcinselliğe de indirgenmemektedir. (Foucault, 1988:95)

Bu anlayış Yunanlı erkekleri bu tip ayrımcı kavramlardan uzak tutmuştur.

İnsanın ömrünün sonuna kadar sadece bir cinsle karşı çekim duyacağı anlayışı, eski Yunanlılar için pek bir anlam ifade etmezdi. Böylesi bir kültür bağlamında, çağdaş anlamda homoseksüellik ve heteroseksüellikten söz etmek, hedefe isabet ettirememek anlamına gelecektir. Yine de, Yunanlılarda, Sokrates gibi cinsel seçimini öncelikle oğlanlardan yana yapan erkekler de vardı. Eşcinsel veya homoseksüel terimleri onlara hiçbir şey ifade etmezdi. (Russell, 2006:18)

Cinsel arzuları kategorize etmeden cinsel yönelimini özgürce uygulayan sınıf için, pasif cinsel eşin cinsiyetinin çok da önemi yoktu.

Eski Yunan toplumunda erkek cinselliği, bugün çoğumuza tamamen yabancı gelecek biçimlerde organize edilmiştir. Özgür, yetişkin erkek vatandaşlar söz konusu olduğunda, aşağıdaki bireyler “kadın” kabul edilirdi. Bunlar, aktif bir erkek için uygun pasif cinsel eşlerdi: Kadınlar, oğlanlar, esirler ve yabancılar. Bu olası arzu objeleri yelpazesi içinden, bazı erkekler çoğunlukla kadın seçerlerdi, bazıları oğlan. Diğerleri de, kültürel olarak salık verilen seçenekler arasında, özgürce gidip gelirlerdi. (Russell, 2006:18)

Bu özgürlüğün de sınırı vardı. Bahsi geçen sınırın ise cinsiyet ya da cinsel birleşme yöntemleriyle hiçbir alakası yoktu.

Atinalı erkekler cinsel arzularını dindirmek için genelde yüzlerini başka tarafa, kadın fahişelere ya da başka erkeklere çeviriyorlardı. Ama erkekler arası eşcinsel münasebetlerde bile, Yunan geleneğinde (tıpkı Platon’un yazılarında olduğu gibi) başka bir bölünme daha söz konusu olmuştur. Aynı toplumsal statüden kişiler arasındaki cinsel birleşmeler, hem ilişki tarzı hem de kabul edilirliliği bakımından, yurttaşlar ile köleler, yabancılar ya da fahişeler arasındaki cinsel ilişkiden kalın çizgilerle ayrıştırılmıştır. (Keller, 2007:49)

Bu tip ilişkiler, bu ilişkiyi yaşayan bireylerin statüsüne, yaşama biçimine ve bireylerin yaşlarına bağlı olarak farklı değerlerdedir.

En çok değer verilen ve Platon için de tek uygun model, yetişkin bir erkek (erastes yani seven) ile onunkine yakın bir toplumsal statüden bir genç (eromenos yani sevilen) arasındaki ilişkidir. Bu ilişki biçimini gerek oğlancılıktan gerekse de heteroseksüel münasebetten ayıran birkaç önemli husus vardır. Tipik şekliyle bir yaşlı ile bir genç arasında gerçekleşmesine karşın, toplumsal açıdan birbirinin dengi olan kişiler arasındaki tek cinsel ilişki biçimi budur. (Keller, 2007:50)

Böyle bir değer, hoşgörü ve statü sistemi içerisinde tarihin en büyük eşcinsel aşklarından bir tanesinin yaşanması şaşırtıcı olmaz.

Sokrates Eflatun'u, Eflatun Aristoteles'i, Aristoteles de Büyük İskender'i eğitir. Sonunda İskender ile Efestion arasında tarihin en büyük eşcinsel aşkı yaşanır. Bir şekilde Efestion'un ölümünden sonra o güne kadar tarihin gördüğü en büyük cenaze töreni gerçekleştirilir. İskender bütün hekimlerini öldürtür, bütün askerlerinin saçlarını kestirtir. Kısa bir süre sonra da kendisi ölür. (Çakırlar, Delice, 2012:485)

İskender sadece bu büyük aşkıyla değil, eşcinsel erkeklere yönelik kadınsılık, edilgenlik ve iradesizlik gibi üretilmiş önyargılara karşı olumlu bir örnek oluşturarak da günümüz eşcinsel hareketinin önemli bir figürü olmuştur.

Yüzyıllardır, eşcinsel erkeklerin efemine, iradesiz veya pasif oldukları önyargılarına karşı çıkmak istendiğinde, referans olarak kullanılan ad, İskender olmuştur. Büyük İskender'in bu listeye girmeyi hak etmesi, askeri bir deha ve rastlantıyla eşcinsel olmasından değildir. Tarihsel açıdan, homoseksüelliğinin çok iyi bilinen, çok yaygın bir geleneği olmasındandır. (Russell, 2006:13)

Dönemin eşcinselliğe bakışı ve yaşayışı için olumlu olduğu kadar olumsuz görüşlerin de varlığı yadsınamaz. Önemli olan bu görüşlerin temel dayanağının ne olduğudur?

Yunanlılar erkeklerle oğlanlar arasındaki ilişkiyi uygulamış, kabul etmiş, buna değer vermişlerdir; buna rağmen filozofları bu konuda bir sakınma ahlakı geliştirmişlerdir. Evli bir erkeğin, cinsel hazlarını evlilik dışında aramasını tamamen kabullenmişlerdir ama ahlakçıları kocanın yalnızca öz karısıyla ilişki kuracağı bir evlilik yaşamının ilkesini geliştirmişlerdir. Cinsel hazzın doğal bir kötülük olduğunu ya da bir kabahatin doğal lekelerinden biri olacağını asla düşünmemişlerdir. Ama doktorları, cinsel etkinliğin sağlıkla ilişkisinden kaygılanmış ve bu etkinliğin uygulamasıyla ilgili tehlikeler üzerine başlı başına bir düşünce geliştirmişlerdir. (Foucault, 1988:109)

Foucault dönemin doktorlarının, Yunanlıların cinselliği yaşama biçiminin sağlıkla ilgili kısmından duydukları endişelere değinirken; Perinçek döneme çok başka bir pencereden bakmaktadır.

Yunan soylularının kucaklarına atılan genç delikanlıların, Roma imparatorlarının koyunlarına sokulan köle oğlanların, kuytularda zorla ırzlarına geçilen sokak çocuklarının “özgürlüğünden” söz etmek kadar korkunç bir aldatma ve ikiyüzlülük var mıdır? (Perinçek, 2000:65)

Binlerce yıl öncesine göre erkek eşcinselliğiyle ilgili zaman içerisinde değişen düşünce biçimi olumsuz yönde gelişmiştir. Günümüze yaklaşıldıkça eşcinselliği daha ötekileştiren metinler yazılır.

Yani Freud’a göre erkeğe yönelen bir erkeğin yönelimi erkeksiliğe değil kadınsılığa’dır. Eğer erkekle ilişki kuruyorsa bu asli değil arızı bir durumdur. (Sönmez, 2007:27)

Bu “arızı” durumu düzeltme iddiasıyla kurulan merkezler bu mücadelelerinde başarılı olamasa da, sistem dışı kalmak istemeyen eşcinsel bireylerin erkeksi davranma kaygıları nedeniyle adlarından söz ettirmişlerdir.

Eşcinsel eğilim olduğunu söyleyen erkekleri belli merkezlerde erkeksi eylemlere ve erkeklerin hoşlandığı şeylere yönlendirildiklerinde bu kişilerin süreç içerisinde kendilerini kişilik olarak daha iyi hissettikleri ve erkeksi davranmaktan daha fazla haz almaya başladıklarını söyledikleri aktarılmaktadır. (Sönmez, 2007:32)

1.2.5.1.2 Kadın Eşcinselliği

Kadın eşcinselliğini tanımlayan kelimenin kökeni, tarihin bilinen en ünlü lezbiyen isimlerinden birisi olan Sappho'nun doğduğu adadan gelir.

Lezbiyen kelimesinin çıktığı yer, Ege Denizi'ndeki Lesbos adasıdır. Kadınlar orada Büyük Yunan lezbiyen şairi Sappho önderliğinde açık ve aleni bir biçimde aşk yaşamışlardır. (Hocaoğlu, 2004:133)

Erkek eşcinselliği gibi kadın eşcinselliğinin de hakim sınıf içerisinde yer alması Sappho'nun sanatının özgürleşmesini sağlamıştır. Sappho sadece lezbiyen bir birey olarak değil kadın kimliğiyle de şiir tarihine damgasını vurmuştur.

Eski Yunan'dan bugünlere kadar gelen belki de tek önemli kadın şair olan Sappho, erkekler için aşk şiiri yazmamıştır. Sappho, İsa'dan 612 yıl önce aristokrat bir ailenin kızı olarak Lesbos Adası'nda doğdu. Kadınlar arasındaki eşcinsellik de hakim sınıf içindeydi. (Perinçek, 2000:35)

Lezbiyenliğin sebebini erkeğin reddedilişi, erkek protestosu ve yanlış yetiştirme biçimiyle açıklayan Adler'e göre bu sebeplerin getirdiği belirtiler eşcinselliğin kanıtı değildir.

Lezbiyenlik (sevicilik), cinsel fantezilerde, mastürbasyonda ısrar ve gece işemelerinin devamı, erkek protestosunun göstergeleridir ve erkeklere karşı duyulan korkuyu, erkekleri reddedişi açığa vurur. Eşcinsellikle ilgili düşler, genellikle ve önyargılı olarak kabullenildiği gibi eşcinselliğin kanıtı değil; sadece yanlış yönde bir yetiştirme biçiminin göstergeleridir. (Adler, 1999:98)

Kadın eşcinselliğinin sebebini kadının aşağılanması –ki bunu erkeklik uzvunun noksanlığıyla açıklar- ve kadından korkulması olarak gösteren Freud, toplumsal cinsiyet döngüsü içerisinde penisi statü nesnesi haline getiren sisteme de dolaylı olarak eleştiri de bulunmuş olur.

Kadının erkeklik uzvundan yoksun olduğunun bilinmesi de, kadının aşağılanması, kadından korkulmasını ve eşcinselliğe açık olunmasını sağlamaktadır. (Freud, Sigmund, 2006:166)

Freud kadın eşcinselliği konusunda kadının sadece lezbiyenliğe değil biseksüelliğe açık olmasının sebebini de yazmıştır. Ona göre kadın, erkeğe göre biseksüelliğe daha açıktır ve sebebi de iki cinsel bölgesinin olmasıdır.

En başta, beşeri yapı bakımından ileri sürülen biseksüellik özelliğinin, kadında erkekten çok daha belirgin bir biçimde görülebildiği açıktır. Erkeğin sadece bir tane idari cinsel bölgesi, bir tek cinsel organı vardır. Oysa kadında iki tane vardır: asıl dışı vajina ve erkeklik uzvuna benzeyen klitoris. (Freud, Sigmund, 2006:201)

Freud’a göre kadın eşcinselliğinin nedenleri arasında yer alan erkeklik kompleksi eşcinsel nesne seçimine yol açabilir.

Her şeye rağmen bir erkek olma hayali, sık sık uzun yaşamsal periyotları biçimlendirir. Kadının bu “erkeklik kompleksi” de, kesin eşcinsel bir nesne seçimine yol açabilir. (Freud, Sigmund, 2006:203)

Lezbiyenliğin nedenlerinin açıklanması konusu, erkek egemen sistemin kadın eşcinselliğini tıpkı erkek eşcinselliği gibi sapkınlık olarak dayatma politikasının bir ürünüdür. Kadın cinselliğini baskılarken kadın eşcinselliğini kuşkusuz bu baskının altında ezecektir.

1.2.5.2 Marjinal Bir Kimlik Arayışı Olarak Eşcinsellik

Toplumsal cinsiyet ve getirileri olan toplum içinde yaşamak için zorunluluk sayılan yaşamsal normlar kültürden kültüre ve toplumdan topluma değişse de genel kabul dışında sahip olunan cinsel kimlik ya yok sayılmakta ya da yasaklanmaktadır. Ataerkinin bu baskılama sürecinden doğan marjinal anlamından kaynaklı olarak eşcinsellik, bireyin kendisini kabullenmesi ve toplumsal yaşama uyum sağlamaya çalışması sırasında marjinal bir kimlik arayışı olarak ortaya çıkar.

Yaşanılan zaman, mekan ve kültüre göre toplumsal cinsiyet kavramı değişiklikler göstermekte ve bir süreç haline gelmektedir. Genel kabulde kadınlık ve erkeklik olarak kurulan ve hiyerarşik olan bu süreçte zaman zaman arada kalmış cinsel yönelimlerde ortaya çıkmakta ve bu yönelimler de yine toplumsal yaşam içerisinde şekillenmektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:126)

Bu şekillenme cinsel kimliği topluma göre marjinal olan bireyin lehine hiçbir gelişme göstermez. Eşcinsel kimliklerden herhangi birisine sahip olmak kusurlu, istenmeyen, öteki ve sakıncalı olarak toplumdan dışlanacağı için birey sapkın olarak nitelendirilmek yerine uyum sağlama çabasına girişecektir.

Normatif (beklenen-onaylanan) standartların cinsel rol tanımlamasındaki hakimiyeti, standartlara uymayan durumların veya bireylerin sapkın olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Normlar ve standartlardan kopuşların toplumsal açıdan marjinal olduğu kabul edilmektedir. Marjinalliklerin kusurlu veya uygunsuz toplumsallaşma sebebiyle bazı kişisel tuhafliklar sonucu olarak ortaya çıktığı izlenimi yaratılmaktadır. Örneğin travestilik, transseksüellik, lezbiyenlik ve biseksüellik gibi cinsel rol karmaşası yaşayan insanlar bu değerlendirmelere maruz kalmaktadırlar. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:133)

Tarih boyunca zaman zaman bilmezlikten gelmeye çalışılmasının önemli göstergelerinden birisi, yasaklar sisteminin işleyişinin olması gerekenmiş gibi dayatılmasıyla var olmuştur.

Daha önce de toplumsal cinsiyet bölümünde bahsettiğimiz gibi farklı coğrafyalarda farklı değerler bulan cinsellik, kimi topraklarda sadece üreme aracı olarak görülürken, kimi topraklarda olumlanmış ve sadece kadın-erkek cinselliğini değil, eşcinsel ilişkileri de hoş görmüştür.

Bizzat cinsel eylemin değeri: Antik çağ bu eyleme olumlu anlamlar yüklerken, Hristiyanlık onu kötülükle, günahla, düşüşle, ölümle özdeşleştirmiştir. Yasal eşin sınırlanması: Yunan ve Latin toplumlarında olandan farklı olarak, Hristiyanlık bunu ancak tekeşli bir evlilik çerçevesinde kabul etmiş ve bu evlilik içerisinde de ona

yalnızca üremeye yönelik amaç ilkesi dayatmıştır. Aynı cinsten kişilerin arasındaki ilişkilerin dışlanması: Eski Yunan bu ilişkileri, en azından erkekler arasında olduğunda, körükler – ve Roma hoşgörürken- Hristiyanlık katı bir biçimde dışlamıştır. Bu üç ana karşılık noktasına, Hristiyanlığın putperestlik ahlakından farklı olarak, cinsel ilişkiden kesinlikle uzak durmaya, sürekli kaçınmaya ve bekaretle verdiği üst düzeyde ahlaksal ve tinsel değer de eklenebilir. Sonuç olarak, onca zaman, böylesine önemli olarak görülen bu noktalarda – cinsel eylemin türü, tek eşe bağlılık, eşcinsel ilişkiler ve bekaret-, eskilerin daha çok kayıtsız oldukları ve bunlardan hiçbirinin ne dikkatlerini çektiği, ne de onlar için pek sivri sorunlar oluşturduğu görülür. (Foucault, 1988:20-21)

Cinsel etkinlik kötülükle bağdaştırılırken, kendi cinsiyle olanlarla ters ilişkide bulunanların metinlerde yer alan betimlemesi beklendiği gibi yeterince küçümseyicidir. Bu küçümsemenin nedeni ise açıktır. Bu doğaya doğal üremeye bir saldırıdır ve bunun sonucunda “cinsel sapmanın” doğal damgasıdır.

XIX. Yüzyıl metinlerinde eşcinselin ya da ters ilişkide bulunan kişinin tipik bir portresi vardır: Davranışları, duruşu, süslenme biçimi, abartılı şıklığı, ayrıca yüzünün biçimi ve ifadeleri, anatomisi ve tüm bedeninin kadınsı biçimi düzenli bir biçimde gözden düşürücü bir betimlemenin içinde yer alır; bu betimleme ise hem cinsel rollerin tersine dönmesine, hem de doğaya yapılan bu saldırının doğal bir damgası olduğu ilkesine gönderme yapar. (Foucault, 1988:25)

Normal kelimesinin kullanımı tamamen egemen iktidarın sistemini yürütebilmesi için koyduğu kuralların içinde kalanlardır. Diğerleri ise marjinal ve ötekidir. Marjinallik cinsel kimlik temelinde olduğunda bu kavramlardan daha sert olanı devreye girer. Artık bunun adı sapıklıktır.

Sapıklık, doğal olarak, “normal”, cinsel ilişkiden farklı olan bir cinsel aktivitedir. Bu tür sapıklıklar arasında; sadizm, mazoşizm, anal cinsellik ve özellikle koprofili, teşhircilik, dikizcilik, transvestilik ve oral-genital uygulamalar sayılabilirler. Bizzat mastürbasyonun kendisi de bir zamanlar sapıklık olarak kabul edilmiştir. Son olarak homoseksüelliğin bütün şekilleri de sapıklığa girmektedir. (Fromm, 1998:33)

Tüm bu aşağılamalar ve dışlanmalar arasında eşcinseller için kullanılan gay kelimesi, eşcinsellerin zorlandıkları yaşam biçimi bağlamında çelişkilidir. Bu yüzden yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

“Evet, “gay” harika bir kelime. Onun bir yeri var. Ama pek çok lezbiyen ve gay erkek sabaha kızgın ve bıkkın uyanır, neşeli (gay) olarak değil. İşte bu yüzden biz kendimize queer demeye karar verdik.” (Çakırlar, Delice, 2012:15)

Marjinal bir kimlik arayışı olan eşcinselliğini yaşamak isteyen bireyin eğer kimliği transseksüel ise cinsiyet değişiminin ardından hayatında olumlu gelişmeler deneyimlemesi toplumun arada kalmışlıkla daha çok sorunlu olduğu sonucunu verebilir. Bu tip örneklerde biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete paralel olması durumunda sorunun ortadan kalkabileceğini gösterir. O zaman hangi cinsiyette doğduğunun önemi pek kalmaz.

Kimliklerini bu şekilde dönüştürmüş insanlar –kadından erkeğe transeksüller- işyerinde ciddi ciddi faydalı olmuş sonuçlardan bahsetmektedir. Ben Barres, Stanford Üniversitesi’nde nörobiyoloji profesörü ve bir kadından erkeğe transseksüel. Nature’daki bir makalesinde “cinsiyet değiştirdikten kısa bir süre sonra bir öğretim üyesinin, Ben Barres bugün muhteşem bir seminer verdi, çalışması kız kardeşininkinden çok daha iyi, dediğini,” hatırlatmaktadır. (Fine, 2011:75)

Bu örnekte adı geçen birey toplumun kendisine davranış biçimiyle alakalı olarak cinsel kimliğinin operasyon sonrası daha da geliştiğini deneyimlemiştir.

“Bana ne kadar kadın gibi davranırlarsa, o kadar kadın oluyordum. İster istemez adapte oldum. Eğer arabaları ters çevirme ya da şişe açmaya gücüm olmadığı düşünülüyorsa, tuhaf biçimde gücüm olmadığını görüyordum. Eğer bir kasanın benim için ağır olduğu düşünülüyorsa, açıklanamaz biçimde ben de ağır buluyordum.” Jan Morris, erkekten kadına transseksüel geçiş sonrası deneyimlerini otobiyografisi Conundrum’da (1987) anlatmaktadır. (Fine, 2011:27)

1.2.5.3 Eşcinsel Hareketin Doğuşu

STONEWALL İSYANI

İnsanlıkla yaşıt olan eşcinselliğin yok sayılması, aşağılanması ve ötekileştirilmesi binlerce yıl sürmesine rağmen, eşcinsellerin bu duruma birlikte tepki vererek örgütlü bir hareketi başlatmaları için 1969 yılına kadar beklemek gerekmiştir.

Tarihe, eşcinsel özgürlüğünün başlangıcı olarak geçen o gece, 1969 yılının Haziran ayının 27. Günü, Cuma gece yarısından biraz önce başlamıştır. Yani Manhattan'ın Altıncı Bölge polisleri, New York'un Greenwich Village'nin tam kalbinin attığı yer olan Christopher Caddesi'ndeki bir eşcinsel bara, Stonewall Inn'e rutin bir baskın yaptıklarında... Bu tür baskınlar, 1960'lı yıllarda çok olağan eylemlerdir. Genellikle içki ruhsatı olmadan çalışan bu eşcinsel barlar kapatılır, müdavimleri hırpalanır, bazen tutuklanır, adları gazetede yayımlanır, tesadüfen kabak kimin başına patlarsa, onun yaşamı ve meslek hayatı mahvolurdu. Bu, eşcinsel olmanın doğal risklerinden biriydi elbette ve o barlara devam edenler bu duruma katlanırlardı. Çünkü eğer sosyal bir yaşamları olsun istiyorlarsa, başvuracakları başka hiçbir yol olmadığı ortadaydı. (Russell, 2006:48-49)

Polis yine bir baskın akşamında Stonewall isimli bara girdi. Bu sefer diğer akşamlardan farklı olacaktır.

“Elinde arama izni olan polis içeri daldı, müdavimleri sorguya çekti ve hepsini salıverdi. Fakat aralarında Porto Riko'lu, kadın gibi giyinen erkekler, sokak delikanlıları ve birkaç erkek tavırlı lezbiyenin de bulunduğu iki yüz kadar bar müdavimi, dağılmak yerine, barın önünde toplandılar. Polisler, barmeni, korumaları ve üç travestiyi devriye arabasına doğru götürmeye çalıştıklarında, kalabalık, yuhalarla karşılık verdi. Dışarı çıkarılan son bir lezbiyen, kendini devriye arabasına sürüklemeye çalışan polise direndi. Birdenbire olay patlak verdi. Kalabalık, polise kaldırım taşı, şişe, bozuk para ve çerçöp atmaya başladı. İçeriden alevler görülmeye başlamıştı. Takviye güçler, kuşatılmış olan polisleri kurtardılarsa da, dört polis yaralandı. Ayaklanma gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam etti.” (Russell, 2006:50)

Çatışma sadece o geceyle sınırlı kalmamıştır. Sonraki akşam çatışan eşcinsel sayısı arttıkça çatışma, tarihin ilk eşcinsel ayaklanmasına dönüşmüştür.

Sabah olduğunda, tüm yakın çevre, adeta bir grafiti tarlası görünümündeydi. Stonewall Inn'in tahtalarla kapatılmış penceresinde, parlak boyalarla, Support Gay Power (Eşcinsel Güce Destek) yazıyordu. O akşam ayaklanmalar tekrar başladı. Tüm çevrede küçük yangınlar çıkarılıyordu ve iki binden fazla eşcinsel erkek ve lezbiyen, dört yüz kişilik coplu ayaklanma polisiyle dövüşüyordu. Tarihçi John D'Emilio'nun yazdığı gibi bu "tarihin ilk eşcinsel ayaklanmasıydı." Ya da eşcinsel Mattachine Society gazetesinin tanımladığı gibi, "Tüm dünyada duyulan, saç tokasının düşüş sesi." (Russell, 2006:50)

Çatışanların sayısı dünyadaki eşcinsel sayısı düşünüldüğünde bir avuçtur ancak çıkarttıkları gürültü inanılmazdır.

"Kalabalık, tutuklanırken bağırıp çağıran erkeksi bir lezbiyen tarafından mı kışkırtılmıştı? Yoksa yüksek topuklularının üstünde duran küstah travestinin söylediği 'eşcinsel hareket' şarkısı mıydı ortalığı karıştıran? Belki de Judy Garland'ın ölümü bu denli büyük bir duygu seli yaratmıştı. Sebebi her ne olursa olsun, sayıları yüzleri bulan kalabalık öfke kusuyordu." (Davies, 2010:95)

Eşcinsel Özgürlük Hareketini başlatan o gece sonrasında tüm Dünyada Eşcinsel Onur Haftası olarak kutlanacaktır.

"Kalabalık 'Eşcinsel Hareket' şarkısını söylerken, polislerin barda sıkışıp kalmasıyla birlikte, artık eşcinsel hareketin başladığı açıktı. Bu başarılı geceyi takip eden gecelerde de benzer isyanlar gerçekleşti ve bunları protesto mitingleri izledi. Tüm bu yaşananlar Birleşik Devletler'deki eşcinsel hakları örgütlerinin uyanışını işaret ediyordu ve söz konusu hafta her yıl Eşcinsel Onur Haftası olarak kutlanacaktı." (Davies, 2010:96)

Bu hareketinin aniden bu kadar güçlü ortaya çıkmasının etmenlerinden birisi olarak, eşcinsellerin ikon haline getirdiği Judy Garland'ın ölümü de gösterilmiştir.

Çok sayıda insan, duygusal bir ikon olan Bayan Şov- dünyasının (Judy Garland) 1969 yılındaki ölümünü aynı hafta New York'ta patlak veren Stonewall İsyanı'nın ortaya çıkmasına yardım eden bir etmen olarak görmüştür. Bu, büyük bir itkiyle saldırgan eşcinsel hakları hareketinin fitilini ateşlemiştir. (Davies, 2010:61)

Bu ayaklanmayla birlikte örgütlenme fikri hemen gelişmiş ve uygulanması sadece 1 hafta sürmüştür. Kısa sürede hızla yayılan bu örgütlenme ağı eşcinsel bireylerin hayatını tamamen değiştirebilecek güce ulaşacaktır.

Stonewall İsyanının, bilinen, tanınan “öncüleri” yoktur. O, yıllarca ezilmiş ve en sonunda bu zulme karşı açık açık direnmeye karar vermiş bir topluluğun, ortak bir hareketidir. Stonewall olayından bir ay sonra, Gay Liberation Front (Eşcinsel Özgürlük Cephesi) kurulur. Eski Mattachine Society (Harry Hay tarafından kurulmuştur) ne denli temkinli ve politikse, bu grup da o kadar militan ve cesurdur. Bir yıl içinde, tüm ülkede, düzinelerle eşcinsel özgürlük grupları kurulmuştur. Devrim başlamıştır. Artık, eşcinsel erkeklerin ve lezbiyenlerin yaşamı, asla eskisi gibi olmayacaktır. (Russell, 2006:51)

1.2.5.4 Dünyada Eşcinsel Hareket

Aslında Stonewall İsyanından çok daha önce eşcinsellerin toplumdaki durumunda iyileştirme yapılabilmesi, kabul edilebilmesi amaçlı girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki ise Almanya'da ortaya çıkmıştır.

Hirschfeld, 1897'de, ilk eşcinsel hakları organizasyonu olan The Scientific Humanitarian Committee'yi (Bilimsel Hümanite Komitesi) kurmuştur. Komitenin üç amacı vardır: Prusya ceza yasasının 175. Paragrafını ortadan kaldırmak, kamuoyunu homoseksüellik ve homoseksüeller konusunda bilgilendirmek ve homoseksüelleri, hakları için mücadele vermek konusunda yüreklendirmektir. (Russell, 2006:44)

Bu girişimlerin hiçbirisi Stonewall sonrası yaşanan örgütlenmeler ve mücadeleler kadar etkin olamamıştır.

1969 Stonewall İsyanı'nın bir sonucu olarak ve eşcinselliğe karşı sergilenen tavırlardaki gözle görülür değişikliklerle birlikte, medya bir eşcinsel topluluğun

varlığını kabullenmek, eşcinsellerin karşılaştıkları güçlükleri görmek zorunda kalmıştır. (Davies, 2010:96)

Görünür olmak ve örgütlenmek eşcinsellerin yaşam biçimlerini toplum içerisinde görece iyileştirmeye başlamıştır. Her ne kadar her evrensel din eşcinselliği açık açık reddetse de bu konuda İslam ülkeleri daha sertti ve batı kültürüyle arası daha fazla açılmaya başlamıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Batı kültürüyle ve cinsel pratikleriyle daha fazla temas etmenin sonucu olarak, İran’da ve birçok Ortadoğu ülkesinde yeni bir söylem gelişmiştir. Batı görünüşte iki sebepten ötürü “ahlaksız” diye yaftalanmıştır: Kadınların çıplaklığı ve erkek eşcinselliğinin açık açık yaşanması. (Afary, Anderson, 2010:209)

Eşcinseller yakın tarihte daha korkunç baskılar ve katliamlarla da karşılaşmışlardır. Özellikle Nazi döneminde yaşadıklarına oranla Stonewall sonrasında yaşanan ilerleme kayda değerdi.

Naziler bir dönem eşcinselliğin özellikle Yahudiler eliyle desteklendiğini bunun amacının ise Alman ırkının çoğalmasını önleyerek nesil sağlığını tehlikeye düşürmek olduğunu iddia etmişlerdir. Naziler eşcinsellere korkunç baskılar ve katliamlar uygulamıştır. (Sönmez, 2007:50)

Eşcinsel Özgürlük Hareketi sorgulayan ve cinsel özgürlük ve cinsel kimlik temelinde ilerlemiştir. Ancak yayılma alanı olarak gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmıştır.

LGBTT hareketi Batı’da diğer radikal toplumsal hareketlerle birlikte 60’larda ve 70’lerde kimlik eksenine oturan, bu bağlamda cinsel politikayı derinleştiren, iktidar ve baskı biçimlerini sorgulamaya çalışan bir hareket olmuştur. Ancak cinsel özgürlük ve kimlik ekseninde sürdürülen LGBTT mücadelesi Avrupa-Amerika merkezli kalmış, yoksul ve gelişmekte olan ülkelere yayılamamış, bu ülkelerde benzer biçimlerde açılımlar sağlayamamıştır. (Çakırlar, Delice, 2012:163)

Bu mücadele diğer toplumsal muhalif hareketlerle etkileşimde bulunmuş ve bunun sonucu olarak politik tartışmaları da içerisinde barındırmıştır.

LGBTT mücadelesi diğer muhalif toplumsal hareketlerle ilişkisi üzerinden düşünsel kırılmalar yaşamış; liberal demokrasi, radikal demokrasi, sosyalist demokrasi, sosyalizm ve queer tartışmalarına eklenmiş ancak bu eklenme hareket içinde tartışmaların merkezine tam olarak yerleşememiştir. (Çakırlar, Delice, 2012:162)

Her ne kadar bu tip tartışmalara açık olsa da hareketin asıl amacı egemen kültürün yarattığı homofobik düşünce yapısını değiştirerek heteroseksüellerle olan farkları ortadan kaldırmaktır.

Eşcinsel mücadelesinin ulaşmak istediği nihai amaç, eşcinseller ile heteroseksüeller arasındaki her tür farkın ortadan kaldırılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için kullanılan temel söylem, aslında böyle bir farkın olmadığı, homofobik egemen kültürün bir fark varmış gibi yaptığıdır. (Çakırlar, Delice, 2012:50)

Bunu yaparken yeryüzü üzerinde bulunan çok farklı dinlerin ve kültürlerin bakış açılarının yarattığı çeşitlilik hareketin simgesi olan bayrak renklerine de yansımıştır.

Gökkuşağı ambleminin, eşcinsel aktivistler tarafından, bağlantıda olduğumuz toplumların yelpazesinin ve zenginliğinin bir ifadesi olarak seçilmesi hiç de boşuna değildir. (Russell, 2006:16)

1.2.5.5 Türkiye’de Eşcinsel Hareket

İslam kuralları ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğu kültüründe oğlancılık olarak nitelenen eşcinsel ilişkilere olan hoşgörü düşündürücüdür. Şeriat yasaklamış olsa da eşcinsel ilişki sebebiyle ceza almış insan kaydı yoktur.

Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, yazdıkları şiirlerde genç delikanlılara duydukları aşkı açıkça dile getirmişlerdir. Oğlancılık, Osmanlı saray kültürü açısından olağan ve güzeldir. Gerçi şeriat eşcinsel ilişkiyi yasaklamıştır. Ancak cennette Gilman vaat etmeyi de ihmal etmemiştir. Osmanlı

kaynaklarında, Zadehan sınıfı içinde oğlanla ilişki kurdu diye şeriatın ceza yaptırımlarıyla karşılaşmış herhangi bir örneğe rastlanmamaktadır. (Perinçek, 2000:28)

Eşcinsel ilişkilere Divan şairleri, şeyhler ve tekkelerde rastlanması Osmanlı kültürü içerisinde şaşırtıcı olmasa da günümüzdeki toplum bakış açısı düşünüldüğünde oldukça ilginçtir.

Divan şiirinin son büyük şairi Mevlevi tekkesi şeyhlerinden Galip de, Zadehanların eşcinsel kültürünü yaşamış, hatta Sütluçe’de tanıştığı İbrahim Hanzadeler’den Yunus Bey adlı “mahbuba” (oğlan sevgili) duyduğu “aşk ve alakası” nedeniyle ansızın Konya’ya giderek Mevlana dergahında çileye soyunmuştur. (Perinçek, 2000:29)

Günümüzde homofobik düşünce ve metinlerde kullanılan en önemli örnek olan Lut kavminin yok edilme sebebi eşcinsel ilişkilere dayanmasa da, Türkiye’deki eşcinsel hareket için bu hikaye tam bir engel olarak önlerinde durmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve egemen iktidarın en önemli dayanaklardan birisi din olmasına rağmen, Kur’an-ı Kerim’de eşcinsel ilişkiler için herhangi bir ceza tanımlanmamıştır.

Kur’an-ı Kerimde eşcinsel eylemler için herhangi bir ceza önerilmemiş olması anlamlıdır. Bu, meselenin sosyal bir problem olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. İlgili ayetlere baktığımızda Lut kavminde içkinin çokça tüketildiği ve refah düzeyinin oldukça yüksek olduğu bir sosyal yapı ile karşılaşmaktayız. Onların helak edilmelerine sebep eşcinsel ilişkileri değil, sosyal yapıdaki haksızlıklar ve şımarıklıklardır. (Sönmez, 2007:72)

Yine de giderek muhafazakarlaşan İslam ülkelerinde eşcinsellik kesinlikle yasaktır. Eşcinsel olduğu belirlenen bireyleri ağır yaptırımlar beklemektedir. 1995 yılında Taliban yönetimi altında olan Kandahar kentinde yaşanan bir hikaye ise tam bir çelişki olarak karşımıza çıkar.

1995 yılında yirmi iki yaşındayken bir oto tamir dükkanında gördüğü on iki yaşındaki Ferit’e aşık olup ona aylarca kur yapan yirmi dokuz yaşındaki Muhammed Davud, Batılı bir gazeteciye işin yolunu yordamını betimlemiştir: “Eğer halik (cinsel

ilişkiye girilecek oğlan) istiyorsan, o kabul etmeden önce oğlanın peşinden uzun süre koşman gerekir... Ferit başta korkuyordu, ben de ona çikolata ısmarladım, bol bol para verdim... Adım adım ilerledim ve yaklaşık altı yedi ay sonra o da razı oldu.” Ferit, Batılı gözlemciye bu ilişkisini ağabeylerinden ve anne babasından sakladığını, fakat “kendisinden yaşça büyük arkadaşının bu ilişki için aklını çelmiş olmasından pişmanlık duymadığını” söylemiştir. Şimdi on dokuz yaşında olan Ferit, “aynısını genç bir oğlana yapmaktan çekinmeyecektir”, aslında kendisine uygun bir sevgili aramaktadır. 1995 yılında Kandahar’ın Taliban yönetimi altında olduğunu da belirtmek gerekir. (Afary, Anderson, 2010:203)

İslam ülkelerinde yaygın olan bu tür ilişkiler yasaklanmış olsa da bir çok din kitapları ve metinlerinde yaşanmış bu ilişkilerden arınma biçimlerini anlatan bölümler de bulunmaktadır.

Afganistan’da, İran’da ve Ortadoğu’nun başka yerlerinde bu eşcinsellik biçimlerinin yaygın olması, Kuran’da eşcinsellik açıkça yasaklandığı halde, hem kültürel hoşgörünün derecesini hem de Müslümanların yaşanmış deneyimlerini yansıtan birçok dini ilmi halde belirli bir oranda serbestliğin bulunabileceği anlamına gelir. Şii Müslüman risaleleri müminler için gündelik davranışları ve zorunlu arınma ritüelleri tanımlar. Eşcinselliğin günah olduğunu açıkça belirtebilirler, fakat bu risalelerin pek çoğu, hayvanlarla ya da oğlanlarla cinsel ilişkiye girmiş erkekler için (iki taraf için de) gerekli temizlenme ritüellerini sıralayan kısa bölümler de içerir. (Afary, Anderson, 2010:207)

Burada karşılaşılan en önemli çelişki yaygın olan eşcinsel ilişkilere, göz önünde bulunmaması şartıyla belli ölçüde hoşgörü gösterilirken cinsel kimliklere saygı gösterilmesinin istenmesinin kabulü mümkün değildir.

Oğlancılık ve yetişkin erkeklerin eşcinselliği yaygın pratiklerdir, fakat “eşcinsellik zemininde kimliklere saygı talep edilmesi” (eşcinsel ya da lezbiyenlere saygı gösterilmesini istemek) İslami toplumlarda asla kabul edilemez. (Afary, Anderson, 2010:209)

Kabul edilemez ancak eşcinsel ilişkiler için ceza verilmesi için istenen kanıtlar cezayı mümkün kılmaz. Kamu düzenini, sistemi, iktidarı tehdit etmediği sürece aslında eşcinsellik pek dert edilmez.

Keza, Kuran’da (26:165-66; 15:73-74) ve hadislerde hem erkek hem de kadın eşcinselliğine karşı katı yasaklar vardı. Birbirine denk olmayan taraflar arasında statüye bağlı eşcinsellik, Ortadoğu’da ve Kuzey Afrika’da İslam öncesi döneme dayanır. Herodotos, Perslerin bunu Yunanlılardan öğrendiğini iddia etmiştir. Musevilik gibi İslam da cinsel arzuyu onaylamakla birlikte, bu arzunun evlilik içinde tatmin edilmesini buyurur. Saldırganlar cezalandırılmadan önce, cinsel suçun işlendiğinin kanıtlaması için şeriat sistemi somut kanıt ister (ihlali kendi gözleriyle görmüş dört yetişkin erkek). Dolayısıyla, eğer eşcinsel ilişki “kamu haklarına tecavüz” boyutuna gelmemişse, pratikte esaslı bir baskı uygulanır (Duran 1993, 183). İnsanların gözüne sokulmadığı ve eşler arasındaki hiyerarşi korunduğu müddetçe, hem kadın hem erkek hemcins ilişkileri görmezden gelinir, hoş görülür, hatta kabullenir. (Afary, Anderson, 2010:204)

Günümüze yaklaştıkça daha hoşgörülü olunması beklenen eşcinsel yaşam biçiminin daha ağır baskılara maruz kalarak baskılanmasından son dönem Osmanlı aydınları da şikayet etmiştir.

“Kadınlardan hoşlananlar, zamparalar çoğaldı; erkek sevgililer azaldı” anlamına gelen “Zen-dostlar çoğalıp mahublar azaldı” cümlesini 19. Asrın meşhur devlet ve bilim adamı, hukukçu, tarihçi ve şairi Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) Sultan II. Abdulhamid’e takdim ettiği “Ma’ruzat” isimli eserinde zikretmiştir. (Çakırlar, Delice, 2012:330)

Osmanlı İmparatorluğu sonrası yeni kurulan Türkiye devleti tüm kurumlarında ve toplumsal yaşamında değişimler gösterirken toplumsal kimliklerin değişimi cinsel kimlik temelinde istenilen düzeye erişememiştir.

Türkiye’de toplumsal kimliklerden söz etmek istediğinizde, karşınıza çok ciddi bir dil ve üslup sorunu çıkar. Bir de bu toplumsallığı, cinsel kimlikler belirliyorsa durum daha da zorlaşır. Cinsiyetçi söylemlerin, genel kabullerin, “mit”lere dönüşmüş

inancıların ve gizlilikle perdelenmiş düşüncelerin alanında gezinmek durumunda kalınır. Söylemek istediğiniz her şeyi, egemen söylemin diline tercüme etmek durumunda bırakılırsınız. (Hocaoğlu, 2004:7)

Kadının cinselliğini baskılayan ve tehdit unsuru olarak gören toplum eşcinsel birisinin katlini ve yok edilmesini yadırgamamaktadır. Özellikle erkek iktidarı için daha da tehlikeli olan erkek eşcinselin. Bu yüzden ki kadının toplum içerisindeki konumunu iyileştirme çabalarıyla eşcinsel hareket için kafa yoran mücadelelerin arasında bağ kurulmaktadır.

Kendi cinsel deneyimi için kadın bedenini kullanmaktan kaçınmayan erkek – aşağıladığı, yalnızca et olarak gördüğü bedenlerdir bunlar- söz konusu eşi, kardeşi, annesi olduğunda, bu tür bir ilişkide, yine eril söylemin gereklerini yerine getirmekten çekinmez. Toplumda geçerli normların dışına çıkan kadının ya da erkek normlarının dışına çıkan, erkeğin iktidarını sarsan bir eşcinselin, erkek tarafından şiddetle cezalandırılması, öldürülmesi de hoşgörüyle karşılanır. Çünkü “Hegemonik” erkekliğin korunması gereklidir. “Kültürümüzde kadın düşmanlığı ve homofobi arasında daima yakın bir bağ olmuştur. Eşcinsellere yapılan zulüm genelde erkeklerin başka erkeklerden oluşan bir azınlığa karşı bir hareketi olmakla birlikte, bütün erkeklerin içindeki ‘kadınsılığın’ zorla bastırılmasının da bir sonucudur. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:11)

Her türlü baskı ve şiddete rağmen Türkiye’deki eşcinsellerin görünür olmaya başlamasıyla eşcinsel örgütlenmelerin ortaya çıkışını Perinçek eşcinselliğin patlaması olarak görmüş; cinsel kimlik bağlamında değil, siyasi ve ideolojik nedenlere bağlı kalarak incelemeye çalışmıştır.

Türkiye’nin eşcinsellik olayını, 12 Eylül’den sonra yoğun ve yaygın olarak yaşaması da anlamlıdır. 24 Ocak kararları ve 12 Eylül cuntası, sınıf farklarını Türkiye tarihinin görmediği oranlarda derinleştirmiş, toplam 650 bin insanın gözaltı ve hapisnedenen geçtiği bir şiddet uygulamış, emekçi hareketini ezmiş, Türk- İslam Sentezini resmi ideoloji olarak kabul etmiştir. Bütün bunlara bağlı olarak, eşcinsellik de patlama yaşanmıştır. (Perinçek, 2000:43)

Din, toplum, ataerki ve sistemin baskısına rağmen Türkiye’de eşcinselliğin yasaklanmaması hoşgörölü bir anlayışın sonucundan kaynaklanmamaktadır. İki erkeğin cinsel ilişkisini sapıklık olarak gören toplum, bu bireyleri ahlaksızlıkla suçlayarak dışlayacak ve bu durumu yok sayacaktır. Eşcinselliği kabul etmeyen toplumun yasasında cezası olması, eşcinselliğin varlığının kabulü anlamına gelir.

Türkiye’de eşcinselliğin bir suç olarak tanımlanmamış olması, bunun serbest ve yasal olduğu anlamına gelmemektedir. Burada ahlak ile kanun çok sıkı bir ilişki içerisindedir. Bir şeyin kanuna uygun olması, verili ahlak normlarına uygun olması anlamına gelmeyebilmektedir. Nitekim eşcinsellik Türk toplumunda ahlaka uygun görülmemektedir. Eğer işin içerisinde bir fuhuş, bir tecavüz, küçüklerin kandırılması gibi bir durum yoksa, iki yetişkin erkeğin birbiriyle eşcinsel bir ilişki içerisine girmekten dolayı yargılanmayacağı kesindir. Ama bu toplumsal olarak ayıplanmayacakları, ahlaksız ilan edilmeyecekleri, sapık damgası yemeyecekleri anlamına gelmemektedir. (Hocaoğlu, 2004:122)

1980 darbesi sonrası depolitizasyon sürecinin etkilerinin azalmaya başladığı 80’lerin sonunda Türkiye’deki ilk eşcinsel hareket çabaları, diğer topluma muhalif hareketlerle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’de 80’lerin sonunda sadece LGBTT hareketi değil aynı zamanda feminist, antimilitarist ve anarşist akımlar cılız da olsa boy göstermeye başlamıştır. (Çakırlar, Delice, 2012:167)

Ses getiren ilk eylem polis şiddetine karşı başlatılan açlık grevi olmuştur. Yıl 1987’dir ve Türkiye artık tepki vermeye başlayan eşcinsel bireylerle karşı karşıya kalacaktır.

Türkiye’nin sosyal ve siyasi hayatında 80’li yılların sonlarından itibaren mücadeleye açılan alanlarda eşcinsel bireyler de seslerini duyurmaya başlamıştır. Bu bağlamda polis şiddetine yönelik ilk örgütlü direniş 1987 yılında Taksim Gezi Parkı’nda başlatılan açlık grevi olmuştur. Polisin Beyoğlu’nda trans bireylerin kaldığı bir evi basıp, evdekileri demir çubuklarla dövmesinin ardından başlayan bu mücadele 17 gün

sürmüştür ve aralarında insan hakları savunucularının, yazarların ve sanatçıların da bulunduğu bir grup tarafından da desteklenmiştir. (Çakırlar, Delice, 2012:215)

Bu cılız çabalardan sonra 90'ların başında hareket emekleme dönemine girmiştir. 90'lar; iktidardaki ideolojinin de etkisiyle Türkiye'nin daha muhafazakarlaştığı yıllardır. Türkiye eşcinsel hareketi bu dönemde radikal söylemler geliştiremez.

Batı'da 90'lar, radikal yeni toplumsal hareketlerin dönemi olarak okunurken, Türkiye'de LGBTT mücadelesinin emeklemeye başladığı yıllar olur. LGBTT mücadelesi, radikal sayılabilecek söylemleri ancak 2000'li yılların başında kullanmaya başlar; bu söylemler etrafında, “doğal” ittifaklarını 2000'li yılların başında kurar. (Çakırlar, Delice, 2012:168)

Hareketin emekleme dönemi olarak görülen 90'lı yılların başları görünür olmak adına atılan ilk somut adımların görüldüğü yıllardır. Bu adımlar topluma muhalif olan diğer gruplarla yürütülen ortak çalışmalarda görülmüştür.

Türkiye'de ilk defa LGBTT görünürlüğünün başladığı yıllar, 90'lı yılların başlarıdır. Özellikle ‘Sokak’ dergisi etrafında bir grup insan feminizm, ekoloji, antimilitarizm, sosyalizm ve LGBTT sorunlarını aynı zeminde konuşmaya, dillendirmeye başlar. (Çakırlar, Delice, 2012:169-170)

1993 yılından itibaren Türkiye Eşcinsel Hareketi örgütlü mücadeleye başlamış ve bu mücadele önce İstanbul, bir yıl sonra da Ankara'da somutlaşmıştır.

LGBTT hareketi 1993'te İstanbul merkezli Lambda İstanbul, 1994'te ise Ankara merkezli Kaos GL ile ortaya çıkar. (Çakırlar, Delice, 2012:170)

Örgütlenmenin ardından bir araya gelme şansı yakalayan eşcinsel bireyler, yıllarca süren Pazar toplantılarında öncelikle kendilerini tanımlamış ve kendilerine açılmışlardır.

Lambda İstanbul ve Kaos GL örgütleri bu ilk dönemi, uzunca bir süre “Pazar Toplantıları” adı altında LGBTT bireylerin deneyimlerini paylaştıkları toplantılar ile

geçirirler. Bu toplantılarda, kimlik ile içsel barışmanın zorlu bir süreç olduğu dile getirilir. Bu, bir bakıma eşcinsel kimliğinin kendisine açıldığı, kendisini tanımladığı bir dönem olarak düşünülebilir. (Çakırlar, Delice, 2012:170-171)

Eşcinsellerin Türkiye’de görünür olması bir çok muhafazakar kesimi rahatsız etmiştir. 1996 yılında Türkiye’de düzenlenen Habitat öncesi Ülker Sokak olaylarıyla bu rahatsızlığın derecesi görülmüştür. Bir çok temel haklarından mahrum bırakılan Travesti ve Transeksüel birey, nefret söylemleriyle yerlerinden edilmişlerdir.

1996 Habitat toplantısı öncesi kentsel dönüşüm adı altında Ülker Sokak’ta Travesti ve Transeksüellere karşı yapılan “sokak temizliği”, nefret söylemi içerdiği gibi, belli bir toplumsal kesime karşı o kesime mensup bireylerin farklılığından ötürü düzenlenen ırkçı bir saldırı olarak tarihe geçmiştir. Kentsel dönüşüm adı altında gerçekleşen bu saldırılar devlet, medya ve ülkü ocakları işbirliğiyle gerçekleştirilir. Birçok travesti ve transeksüel kendilerine ait evlerden zorla uzaklaştırılmıştır. Birçok muhalif kesim bu konuya uzaktan bakmayı tercih etmiştir. (Çakırlar, Delice, 2012:171)

Kendisini tanımlamayı tamamlayan hareket 2000’li yıllardan itibaren dünyada gelişen siyasi hareketlerden de etkilenererek daha politik bir zemine oturmaya başlamıştır.

LGBTT hareketinin ikinci dönemi, 2000’li yılların başından itibaren küresel çoklu toplumsal ve siyasi hareketlerle paralel olarak gelişir. Siyasi görünürlük kazanma yolunda küçük adımlarla ilerleyen LGBTT hareketi bu defa 1 Mayıs gösterileri ve Savaş Karşıtı hareket ile ilişkisi üzerinden de sokağa çıkmaya başlar. (Çakırlar, Delice, 2012:172)

Bu dönemde hareketin kilometre taşlarından birisi olarak 2003 Savaş Karşıtı yürüyüş öne çıkar. LGBTT artık kapalı kapılar ardında değildir.

Savaş karşıtı hareketin yükseldiği 2000’li yıllar, LGBTT hareketinin diğer toplumsal hareketlerle yüzleşmesini sağlamıştır. 2003 Savaş Karşıtı yürüyüşte LGBTT mücadelesi boy gösterir. Artık LGBTT hareketi kapalı kapılar arkasında toplantılar yapan kırılgan bir hareket değildir. (Çakırlar, Delice, 2012:172)

Toplumsal bilinci arttırabilmek adına yapılan çalışmalar göstermiştir ki toplum eşcinselliği değiştirilebilir bir olgu olarak görmektedir ve bu durumu bir seçim olarak algılayarak “cinsel tercih” olarak anlamaktadır.

Türkiye’deki LGBTT hareketi doğuştancıdır. Eşcinselliği değiştirilemez bir olgu olarak ele almak “cinsel tercih” kelimesinin kullanılmasına anında tepki vermek, bu siyasetin temel refleksleri arasında dikkat çekmektedir. Eşcinselliğin, her tür cinsellik gibi, değişebileceğini dile getirmek, insanın kendine rağmen ve kendi isteği dışında gelişen bir olgu olmayabileceğini önermek, homofobik olarak yaftalanmak için yeterlidir. (Çakırlar, Delice, 2012:56-57)

Hareket Dünya genelinde var olan eşcinsellerin karşılaştığı sorunları tartışmakla birlikte mücadele ettiği coğrafya itibariyle kimlik merkezli LGBTT hareketten uzaklaşmamıştır.

Türkiye’deki LGBTT hareketi bugün Batı’daki hareket ile benzer pratik ve teorik sorunları paylaşmakla birlikte, bu sorunların çözümü söz konusu olduğunda Türkiye’deki hareketin hala daha ziyade kimlik merkezli anaakım LGBTT hareketi yanında hizalandığı görülür. (Çakırlar, Delice, 2012:177)

Hareketin günümüzdeki talepleri artık sadece var olma temelinde değildir. Yaşamını zorlaştıran her türlü kavrama eleştiriler de bulunan ve siyasi gelişmelerin yakın takipçisi ve müdahili olan güçlü bir konumdadır.

Bugün Türkiye’nin artık bir azınlık olarak mevcut düzen içinde görünürlük talep etmekle yetinmeyen, homofobiye, heteroseksizme, heteronormativiteye, ataerkilliğe, militarizme, millliyetçiliğe esaslı eleştiriler yönelten, bilhassa yeni anayasa tartışmaları özelinde siyasete müdahil olan güçlü bir LGBT hareketi vardır. (Çakırlar, Delice, 2012:17)

2. BÖLÜM

EŞCİNSEL SİNEMA VE TÜRK SİNEMASINDA EŞCİNSELLİK

2.1 Sanatta Eşcinsellik

2.1.1 Sanatta Homofobik ve Cinsiyetçi Dil

Heteroseksüelliğin alternatifleri baskı altına alması, toplumsal cinsiyet farklılığı, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamak bakımından çok önemlidir. Homoseksüellik ve lezbiyenliğe ilişkin kültürel olarak kurulmuş korku – homofobi-, cinsel tercihleri ne olursa olsun, tüm erkek ve kadınların davranışlarını denetim altında tutmak için işlemektedir. (Zeybekoğlu, 2013:18)

Homofobi olarak isimlendirilen bu korku siyasi tarih boyunca etkili olmuştur. Ahlaksızlıkla suçlanmak için en önemli nedenlerden birisi olarak duran eşcinsellik birçok siyasiyi politika sahnesinden indirmiştir.

Geçmişe ait eşcinsellikle ilgili bilgilerin çoğu yönetici sınıf arasındaki ilişkilerden çıkarılmaktadır. Eşcinselliğin daha çok ya devletin yönetim mekanizmasında bulunanlar, ya da soylu sınıflar arasında gerçekleştiğini öğrenmekteyiz. Bu da meselenin aslında siyasi bir boyutunun olduğunu da gözler önüne sermektedir. Eşcinsellik kınanan ve ayıplanan büyük bir suçsa, siyasi rakipler bunu bir gözden düşürme aracı olarak kullanabilmektedirler. Avrupa tarihinde bu tarz saf dışı bırakma olayları oldukça fazla yaşanmıştır. (Sönmez, 2007:48)

Sanatta eşcinselliğin anlatıldığı alanlardan en önemlilerinden birisi şiirdir. Bu tip şiirlerde şair erkek sevgilinin ziyaretlerini betimlemiş ya da dönemin yöneticilerin erkek köleleriyle olan eşcinsel ilişkileri anlatmıştır. Sanata detaylarıyla yansıyan bu yaşam biçimlerinin toplum içerisinde rahatça gözlenebildiği mekanlar vardır.

Klasik şairlerin yücelttiği ünlü aşk ilişkilerinden bazıları, krallar ve erkek köleleri arasındaki aşklardır. Sevilen kişi, kendisinden daha kudretli birinin kölesi de olabilmektedir. Farsça erotik aşk şiirlerinin birçoğu bu tür durumlardan bahseder; bu

şiiirlerde aşık, sevgilinin ara sıra yaptığı gizli gece ziyaretlerini betimlemiştir. Kraliyet sarayının dışında, tekkelerden ve medreselerden tavernalara, ordugahlara, hamamlara ve kahvehanelere kadar sayısız kamusal alanda eşcinsellik ve eşcinsel şehvetin dışavurumları hoş görülmüştür. Safevilerin erken döneminde (1501-1722) erkek fahişelerin pazarlandığı evler (emarid hane) yasalarca tanınmışlar ve vergi ödemişlerdir. Hamamlar ve kahvehaneler de haram cinsel ilişkiler için yaygınlıkla kullanılan mekanlardır. On yedinci yüzyıl Huguenot gezgini John (Jean) Chardin, genç erkek fahişelerin müşterileri eğlendirdiği büyük kahvehanelerden bahseder. Müşteriler, oğlanların sunduğu cinsel hizmetten yararlanabilirdi, en çok rağbet gören kahvehaneler de en güzel oğlanları bulunduran yerlerdir. (Afary, Anderson, 2010:203)

Eşcinselliği barındıran şiirlerin en ünlü ve eski olanları şüphesiz Sappho'nun yazdığı şiirlerdir. Öyle ki doğduğu adanın ismi kadın eşcinselliğini tanımlayan kelimeye ismini vermiştir.

Sappho, muhtemelen İ.Ö. altıncı yüzyılın başlarında, Küçük Asya sahillerine yakın, "Lesbos" adlı bir Ege adasında doğmuştur. Yüzyıllar sonra hem kendi ismi, anavatanı olan adanın ismi, 'kadın seven kadınları' ifade eden bir sözcük haline gelmiştir. (Russell, 2006:32)

Sevdiği kadınları şiirlerinde açıkça anlatan Sappho şiirlerinde edebi dil yerine gündelik dili kullanmıştır.

Sappho'nun lirikleri öncelikle, öbür kadınlarla, hoşlandığı kadınlar kadar düşmanlarıyla da olan ilişkileri üzerinedir. Bunlar tutkulu ve basit liriklerdir, edebi olmaktan çok gündelik dille yazılmışlardır. Atthis, Anactoria, Gongyla, Mnasadica; sevdiği kadınların bazılarının adlarıdır ve bu adlar hala unutulmamıştır. (Russell, 2006:33)

Sappho'nun sanatının uğradığı homofobik lanetlenmeleri beklemesi çok uzun sürmemiştir.

Sappho'nun adı-ve simgelediği şey- yine de çok kolaylıkla yok olmuş sayılmaz. Evet, o homofobların gözünde lanetlenmişti. Ölümünden sadece bir kuşak sonra bile,

Yunanlı şair Anacreonn (İ.Ö. 563?-478? Aşk şiirleri ve içki şarkıları yazan şair) cinsel eğilimlerini aşağılamak istediği kadınlara, Lesbos Adası kökenli olma iftirası atıyordu. (Russell, 2006:34)

Tüm bu aşağılanma ve lanetlenmelere rağmen Sappho lezbiyenliğin tanımı ve varlığının kabulü bakımından başlangıç olarak kabul edilir.

Sappho, çok uzun bir soyun doğumunu simgelemiş olmaktadır. Bu soy, 2500 yıl sonra bile, aramızdaki gizemli, unutulması zor, hala yankılanan varlığını sürdürmektedir. Susturulmasına ramak kalmış, ama her şeye karşın, hala etkili ve güzel varlığını... Evet lezbiyen oluşunun tarihinin, Sappho'yla birlikte başlamış olduğu söylenebilir. (Russell, 2006:35)

Yunan edebiyatının dışında Fars edebiyatında da sıklıkla eşcinselliğe göndermeler görülmektedir.

Klasik Fars edebiyatı, Attar'ın (ölm. 1220), Mevlana'nın (ölm. 1273), Sa'di'nin (ölm. 1291), Hafız'ın (ölm. 1389), Cami'nin (ölm. 1492) şiirleri, hatta yirminci yüzyıl şairi İrec Mirza'nın (ölm. 1926) şiirleri eşcinselliğe göndermelerle doludur, ayrıca genç güzel oğlanlardan ve oğlancılık pratiğinden açık açık bahsedilir (İrec Mirza 1972; Baraheni 1977). (Afary, Anderson, 2010:204)

Sanatta kurulan baskıların, özellikle de eşcinsellikle ilgili olanlarının en ünlülerinden birisi Christopher Marlowe'ın hazırladığı eşcinseller listesidir.

Oyun yazarı Christopher Marlowe, 1593 yılında, diğer suçlamaların yanı sıra, ünlü sodomitelerin (oğlancılık, kulampara) listesini yapmakla suçlanmıştır. O; bunu yapan ne ilk kişidir ne de sonuncusu olmuştur. (Russell, 2006:11)

Tüm baskılara ve fişlenmelere rağmen bu baskılara boyun eğmemiş sanatçılar, eserlerinde anlattıklarıyla edebiyat dünyasını sarsmıştır. Eşcinsel kimliğiyle tanınan Genet, sanatta homofobiden kaynaklı aşağılanma ve suçlamaları dikkate almadığını eserlerinde göstermiştir. Bu tavır kendisini en özgür sanatçılardan birisi yapmıştır.

Aşırı mahrumiyet ve aşağılanma dolu yıllardan bir şair, roman ve oyun yazarı olup Jean Cocteau ve Jean-Paul Sartre gibi isimlerin takdirini kazanan bir çeşit varoluşçu kahramana dönüşmeyi başarmış olan Genet, Fransa'nın en başına buyruk sanatçılarından biridir. (Davies, 2010:48)

Cinsiyetçi dil, egemen kültürün biçimlendirici yönteminin araçlarından birisidir. Sanattaki etkisini tarihin her döneminde göstermiştir. Bu biçimlendirme sürecinde din etkisi yoğun olarak hissedilmiştir. Eşcinselliği sapıklık olarak yaftalayarak lanetleyen Kutsal Kitap aynı ahlaksal hassasiyetini babalarıyla birlikte olan kızlara karşı göstermemiştir.

İşin dikkat çekici yönü şudur ki, Kutsal Kitap babalarıyla cinsel ilişkiye girmiş bulunan azgın kızlara verilmiş herhangi bir cezadan söz etmemiştir. Oysa aynı Kutsal Kitaba göre sapıklığın batağına düşen Sodom ve Gomora'yı Tanrı yeryüzünden silmiştir. (Bayladı, 2002:25)

Kızların, babaları Lut ile ilişkiye girmelerini ve ondan hamile kalmalarını yine eşcinselliğin korkunçluğunun sonucundan kaynaklı olması nedeniyle anlatılan bir hikaye olarak görülmesi de söz konusudur.

Anlatılana göre Lut'un iki kızı neslin devamı adına Lut peygambere şarap içirerek onunla birlikte olmuş ve ondan hamile kalmışlardır. Bu da Lut kavminin eşcinsel ilişkisinin neslin devamına vurduğu darbenin korkunçluğuna dikkat çekmek için anlatılmış bir kıssadır. (Sönmez, 2007:44-45)

Kutsal kitapta yer alan toplumun normal olarak görmediği ilişki biçimi olarak baba-kız ilişkisi tek değildir. Bu ilişkilerde aldatmacaya başvuran kişinin kadın olması tesadüf değildir.

Kutsal Kitap'ta bu baba-kız ilişkisinin yanı sıra bir de kayınpeder-gelin ilişkisine rastlamaktayız. Ama bu ilişki de yine hile ve aldatmacayla gerçekleştirilmiştir ve de tuhaftır, aldatmacaya başvuran yine kadın olmuştur. (Bayladı, 2002:30)

Sanatta homofobi her zaman var olmuştur ve eşcinselliğin yer aldığı eserler sistematik bir biçimde marjinal olarak tanımlanmış ve sansürlere uğramıştır.

2.1.2 Sanat ve Heteroseksizm

Antik Yunan sanatında eşcinselliğin özgürlüğünden ve hoşgörü ile karşılanmasından bahsedilebilse de yoğun olumsuz tepkilerin ortaya çıktığı ve dışlanma biçimlerinin şekillendiği de reddedilemez.

Sokrat, Phaidros'taki ilk söylevinde, nazikane bir biçimde gölgede yetiştirilmiş, boyalı ve ziynetler takan yumuşak oğlanlara duyulan aşktan söz ettiğinde, aynı şeye değinir. Thesmaphorie Bayramını Kutlayan Kanunlar'da Agathın'da bu görüştedir; solgun bir ten, traşlı yanaklar, kadın sesi, safran rengi bir elbise ve fileyle tutturulmuş saçlarıyla belirlediğinde, karşısındaki muhatabının kadın mı erkek mi olduğunu düşünür. Bunda oğlanlara duyulan aşkın ya da daha genel olarak tanımladığımız biçimiyle eşcinsel ilişkilerin suçlanmasını görmek tamamen yanlış olur. Ama ortaya çıkanın erkekler arası ilişkinin bazı olası görünümüne ilişkin oldukça olumsuz değerlendirmeler ve erkek rolünün saygınlık ve göstergelerine gönüllü olarak karşı çıkanların tümüne karşı duyulan güçlü bir iğrenme olduğunu kabul etmek gerekir. Erkekler arası aşk alanı Antik Yunanda, en azından modern Avrupa toplumlarına oranla çok daha “özgür” olmuş olabilir, ama yine de oldukça erken bir dönemde yoğun olumsuz tepkilerin ve uzun zaman sürüp gidecek olan dışlama biçimlerinin ortaya çıktığı da bir gerçektir. (Foucault, 1988:26)

Yunan sanatında aykırı ilişkiler anlamında sadece eşcinsellikten bahsedilmez. Mitologya'nın başlangıcını, Hesiodos bir ana-oğul birleşmesiyle anlatır.

Yunan Mitologya'sının hemen neredeyse her satırında aykırı sevdaların ve yasak ilişkilerin izlerinin bulunduğunu söylemek pek de öyle abartma sayılmamalıdır. Öyle ki, bu Mitologya'nın önemli yaratıcılarından Hesiodos “Theogonia”, (Tanrıların Doğuşu) adlı yapıtında evrenin yaradılışını ve tanrıların doğuşunu yine bir yasak ilişkiler yumağıyla, ana-oğul birleşmesiyle başlatmıştır. (Bayladı, 2002:51)

Ensest ilişkilerden bahsedilen anlatılar bununla sınırlı değildir. Titanlar'ın arasında zorunluluktan cinsel zevke dönüşen bir ensest ilişkiler zinciri vardır.

Gaia'nın kendi oğullarıyla, hepsi de birbirlerinin kardeşi Titanlar'ın kendi aralarında birleşmeleri cinselliğe değil daha sonraki kuşakların üretilmesine yöneliktir. Dolayısıyla da bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Ama Titanlar'ın çocukları olan daha birinci tanrılar kuşağında bile işin rengi değişir ve cinsel zevke yönelik aile içi ensest ilişkileri başlar. Sonuçta neredeyse bir “Tanrısal kurala” dönüşen bu tür ilişkiler bütün Olymposlu'lar için geçerlilik kazanır. (Bayladı, 2002:53)

Ensest ilişkilerin Tanrısal kurala dönüştüğü bir toplulukta eşcinselliğin yadırganması beklenmemelidir. Bu dönem için Heteroseksizmin sanat üzerindeki etkisinin henüz yoğun olarak hissedilmediği ancak tepkisel anlamda izlerinin olduğu bir dönemdir denebilir.

Ne var ki, yüce Olymposlu'ların uçkur düşkünlüklerinin yalnızca karşı cinsle sınırlı kalmadığı görülmüştür. Bu tanrılar kendi cinslerinden güzel, yakışıklı, genç erkeklere karşı da zaman zaman aykırı duygular beslemiştir, onlarla çok yakın ilişkiye girmişlerdir. Çoğu zaman onları da gittikleri yere götürmüşlerdir. Yani Kutsal Kitap'taki “Sodom ve Gomore” sapkınlığını bu hayali tanrılar, hiçbir çekinme göstermeden kutsal yaşamlarında da uygulamışlar ve bu konuda ölümlülere de örnek olmuşlardır. Bu da demektir ki eşcinsellik, Eski Yunan'ın yalnızca “Efsaneler Dünyasında” değil, “Gerçekler Dünyasında da” kabul görmüş, onaylanmış, giderek özendirilmiştir.

Bu özendirme örnekler Antik Yunan'ın önemli isimlerinin eserlerinde görmek mümkündür.

Eşcinselliğin yalnızca Mitologya'da değil, gerçek yaşamda da savunulduğunun, giderek de özendirildiğinin örnekleri çoktur. En çarpıcıları da ünlü düşünür Platon'un (Eflatun) kimi yapıtlarında görülür. Karşılıklı konuşmalar biçiminde kaleme alınan bu yapıtların baş kişisi Platon'un da hocası Sokrates'dir. (Bayladı, 2002:137)

Günümüzde erkek eşcinsellerin kadınsılık ve erkeklikten yoksunluk noktalarından toplum içerisinde aşağılandığını göz önüne aldığımızda Aristophanes'in en delikanlı erkek tanımlamasına erkek eşcinselleri yerleştirmesi oldukça ilginçtir. Günümüz eşcinsel bireylerin yürüyüşlerde sık kullandığı “erkek adamın erkek sevgilisi olur” sözüne de uygun düşer.

“Çocuklarla delikanlılar arasında en iyileri erkeklerle düşüp kalkmaktan, kucaklaşmaktan hoşlananlardır, çünkü yaradılışlarından erkeklik en çok onlardadır.”

Aristophanes erkek erkeğe ilişkinin ayıplanmasına da karşı çıkmış ve hemen bu işin savunmasına geçmiştir:

“Oysa birçokları bunları edepsiz diye ayıplarlar, yanlış!”

Peki, “niye yanlış?” diye sorarsanız onun yanıtı da hazırdır. Hem de yiğitlik, mertlik duygularınızı okşayacak türden bir yanıt:

“Çünkü bu işi edepsizlikten yapmazlar, içlerinde atılganlık, mertlik, erkeklik olduğu için kendilerine benzeyenlere bağlanırlar.” (Bayladı, 2002:139)

Daha önce Kutsal Kitapta ensest ilişkilere yaptırım uygulanmasından bahsedilmezken, eşcinsel ilişkilere en sert yaptırımlardan söz edilmesinden bahsedilmişti. Antik Yunan sanatında ve öykülerinde ise bu durumun tam tersi bir yaklaşım vardır.

Göze çarpan bir ilginç durum da şudur: Karşı cinsten yakın aile bireyleriyle gerçekleştirilen cinsel ilişkiler şu ya da bu biçimde sonuçta cezasız kalmazken, eşcinsellikten söz eden öykülerde böyle bir yaptırıma rastlamak zordur. (Bayladı, 2002:135)

Bu nokta da Foucault; cinsel eylemin değeri, sınırlaması ve eşcinselliği temelinde eskilerin cinsel ahlak meselesine daha az takıldığını ve kayıtsız kaldığını söyleyerek ahlak anlayışının giderek muhafazakarlaştığına işaret eder.

Bizzat cinsel eylemin değeri: Antik çağ bu eyleme olumlu anlamlar yüklerken, Hristiyanlık onu kötülükle, günahla, düşüşle, ölümle özdeşleştirmiştir. Yasal eşin sınırlandırılması: Yunan ve Latin toplumlarında olandan farklı olarak, Hristiyanlık bunu ancak tekeşli bir evlilik çerçevesinde kabul etmiş ve bu evlilik içerisinde de ona yalnızca üremeye yönelik amaç ilkesi dayamıştır. Aynı cinsten kişilerin arasındaki ilişkilerin dışlanması: Eski Yunan bu ilişkileri, en azından erkekler arasında olduğunda, körükler – ve Roma hoş görürken- Hristiyanlık katı bir biçimde dışlamıştır. Bu üç ana karşılık noktasına, Hristiyanlığın putperestlik ahlakından farklı olarak, cinsel ilişkiden kesinlikle uzak durmaya, sürekli kaçınmaya ve bekaretle verdiği üst düzeyde ahlaksal ve tinsel değer de eklenebilir. Sonuç olarak, onca zaman, böylesine önemli olarak görülen bu noktalarda – cinsel eylemin türü, tek eşe bağlılık, eşcinsel ilişkiler ve bekaret-, eskilerin daha çok kayıtsız oldukları ve bunlardan hiçbirinin ne dikkatlerini çektiği, ne de onlar için pek sivri sorunlar oluşturduğu görülmüştür. (Foucault, 1988:20-21)

Sanatta homofobi, belli dönemlerde farklı biçimlerde kendisini göstermiştir. Eşcinseli gözden düşürmek ve bazı ilkelere gönderme yapmak için heteroseksizmin sistemin hizmetinde olması kaçınılmazdır. Tıpkı XIX. yüzyıl metinlerinde olduğu gibi.

XIX. yüzyıl metinlerinde eşcinselin ya da ters ilişkide bulunan kişinin tipik bir portresi vardır. Davranışları, duruşu, süslenme biçimi, abartılı şıklığı, ayrıca yüzünün biçimi ve ifadeleri, anatomisi ve tüm bedeninin kadınsı biçimi düzenli bir biçimde gözden düşürücü bir betimlemenin içinde yer alır, bu betimleme ise hem cinsel rollerin tersine dönmesine, hem de doğaya yapılan bu saldırının doğal bir damgası olduğu ilkesine gönderme yapar. (Foucault, 1988:25)

Dünyanın ilk çağdaş eşcinseli olarak adı geçen Oscar Wilde, büyük bir aşkla sevdiği Douglas'ın babasının suçlamalarıyla cinsel kimliğinden dolayı yargılanmış ve mahkum edilmiştir.

Oscar Wilde, hapis ve iki yıl boyunca ağır işte çalıştırılma cezasına çarptırılmıştır. Bu, yasanın izin verdiği en ağır cezadır. “Benim hükmüme göre,” dedi sulh yargıcı, “bu ceza böylesi bir dava için tamamen yetersizdir.” (Russell, 2006:40)

Heteroseksizmin ağır baskısını yapıtlarında reddeden Wilde, bu reddedişin bedelini özel hayatında ödemiştir.

1897 Mayıs'ında Wilde, Reading Gaol'den (İngiltere'nin güneyinde bir kent hapishanesi) salıverilir. Hem iflas etmiştir, hem de fiziksel olarak kötü bir haldedir. İngiltere'yi terk edip Fransa'ya gider. Fransa'da yeniden Douglas'la buluşur. Douglas, dava döneminde, Robert Ross'la birlikte ülkeden kaçmıştır. 30 Aralık 1900'de, kırk altı yaşında, Oscar Wilde, Paris'te sürgünde ölmüştür. (Russell, 2006:41)

Genç ölümü ve tüm yaşadıkları Oscar Wilde için trajik olsa da eşcinsel kimliğini dile getirerek kültürel tarihe ilk eşcinsel çağdaş eşcinsel sanatçısı olarak damga vurmuştur.

Kültürel tarihte, cinsel kimliğin, homoseksüel/heteroseksüel olarak ayrılması, organizasyonunun ilk kez mümkün olduğu yer ve anda duran Wilde, bu homoseksüel kimliği ele geçirmek ve dile getirmek yolundaki ilk devrimsel adımı atmıştır. (Russell, 2006:42)

Bu baskı ve sistem dışı bırakma uygulaması şüphesiz sadece erkek eşcinseller için geçerli değildir. Kadının heteroseksüel kimliğiyle bile konumu ve cinselliği baskılanmışken, kendi cinsiyle herhangi bir cinsel yaklaşımı söz konusu olamamıştır.

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl dünyasının özellikle de kadınla ilgili kısıtlamalar göz önüne alındığında, aynı cinsten kişiye duyulan sevgiler, zorunlu olarak, bugünkünden farklı biçimler almıştır. Kadınlar arasında, büyük bir olasılıkla, çoğu zaman, ne kültürel olarak, ne psikolojik olarak, ne de pratik bağlamda, cinsel ilişki opsiyonu söz konusu olmuştur. (Russell, 2006:22)

Sanat ve heteroseksizmin egemen kültür temelinde sıkı sıkıya etkileşim içerisinde olmasını yadırgamak anlamsız olur. Günümüzde heteroseksizmin sanat üzerindeki etkisi ve baskısı devam etmektedir.

2.2 Dünya Sinemasında Eşcinsellik

Toplumda egemen kadınlık ve erkeklik kalıplarının yeniden üretildiği başlıca sanat dallarından biri de sinemadır. Sinema filmleri kurmaca bir dünyanın ürünüymüş gibi sunulsa da, istisnalar dışında, ortaya çıktığı toplumun genel yapısından, bakış açısından ayrı değildir. Bu yüzden sinema aracılığıyla bize sunulan ürünler, içinde bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yapısı, toplumsal ilişkileri hakkında da bilgiler verir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:239)

Bir taraftan bilgiler verirken bir taraftan da bilinçaltımıza ulaşır sinema. Toplumsal yaşamda yasaklanmış ve öteki görünen her şeyi anlatabilir ve gösterebilir.

“Sinema bize gizemli, uzak, son derece zevk ve keyif vaat eden her şeyle bütünleşir bilinçaltımızda... Yani tıpkı başka bir alan gibi: cinsellik ya da seks dediğimiz gibi...Çünkü sinema, bize tüm günahları, tüm zevkleri vaat eder, tüm tabuları ve yasakları yıkmaya söz verir. Sanki onun görkemli bahçesinden tüm yasak meyveleri toplayabilir, tüm erişilmez çiçekleri koparabilir, tüm vaat edilmiş ama verilmemiş cennetlere ulaşabiliriz. Sinema, sanki bizzat kendisi cinsellik içeren bir alandır: Tek başımıza oturduğumuz koltuktan beyazperdenin kışkırtıcı bembeyaz yüzeyine baktığımızda, kendimizi tam bir röntgenci konumunda buluruz.” (Dorsay, 2000:13)

Bu yasak meyvelerden en ilgi çekici olanlarından bir tanesi eşcinselliktir. Sinemanın gücünün yükseldiği ilk dönemlerden itibaren bu toplumsal sakıncalı ilişkilerin gösterilmesini engelleyecek yasalar çıkartılmaya başlanmıştır.

Sinemada eşcinsellik, sinemada cinsellikle her zaman ilişki içinde olmuştur. Ünlü Hays yasasının Amerikan sinemasında cinselliği neredeyse tümüyle yasakladığı, insanların aşk yapmasının; gösterilmek şöyle dursun, açıkça ima bile edilemediği, tüm kadın-erkek ilişkilerinin, etten-kemikten (yani cinsel istekten) sıyrılmış, romantik, duygusal, ‘platonik’ ilişkiler halinde sunulduğu, öpüşmenin saniyelerle sınırlandığı, seksle ilgili lafların edilemediği yıllarda, yani 30’lar ve 40’larda, eşcinsellik de cinselliğin bir alanı, üstelik biraz ‘özel’ bir alanı olarak yasak konulardan birisi olmuştur. (Dorsay, 2000:163)

İlk dönem sinemalarının genel tavrı, toplumun eşcinselliğin oluşması ve yayılmasıyla ilgili görüşlerine paraleldir. Bu paralellik özellikle mekan kullanımlarında kendisini gösterir.

Erkeklerin bir arada bulunmak zorunda olduğu ‘kapalı mekan’ların eşcinselliği geliştirdiği, yaygın bir kanıdır. Gerçekten de, ordu, okul ve hapisane, bu tür filmlere zaman zaman mekan oluşturmuştur. (Dorsay, 2000:168)

Eşcinsellik konusunu sinemaya aktarırken ayrımcı bir eşcinsel konumu anlatmak yerine onların gözünden dünyaya farklı bakabilmeyi göstermeyi tercih edenler diğer tür filmlerinin bu konudaki tavırlarından başka bir bakış açısı sunmuşlardır.

Özel olarak eşcinsel duyarlılıkta olanlar hiçbir şekilde ayrımcı bir eşcinsel konumun avukatlığına soyunmazken, yalnızca eşcinsellerin gözüyle dünyanın daha farklı görüldüğü yönündeki bakış açısında ısrar eder. Diğer tür filmler ise eşcinselleri bütünüyle dünyaya dahil etme arayışındadır. (Davies, 2010:11)

Sinemada türler ile ilgili kesin kurallarıyla bilinen Amerikan sineması eşcinsel temalara görünür, az görünür ya da belli belirsiz şekillerde yer vermiştir.

Amerikan sinemasının en belirgin özelliklerinden birisi, bilindiği üzere sinemada kesin türlere başvurma ve her türün neredeyse değişmez, kesin kurallara bağlı olmasıdır. Eşcinsellik, bu ‘tür sineması’ içinde zaman zaman yer almıştır. Sözelimi polisiye filmlerde, Basil Dearden’in Kurban –The Victim filminde (1961), Dirk Bogarde, bir zamanlar birlikte yaşadığı genç adamı öldüren bir çeteden öç alma peşindeki bir avukatı oynamıştır. Gordon Douglas’ın Vahşi Hakikat – The Detective filminde (1968), Frank Sinatra, New York’taki bir dizi cinayeti özel dedektif kimliğiyle araştırırken, polisteki eşcinsellerle karşılaşır. Yıllar sonra, William Friedkin, şu günlerde Avrupa’da gösterilmekte olan son filmi Cruising’de benzer bir öyküyü anlatır: Partnerlerini öldüren eşcinsel bir katili bulmak için ‘av’ olarak ortaya çıkan bir hafiye (Al Pacino), sonunda kendisindeki eşcinsel yanı keşfeder...ve katil olur!... Gangster filmlerinde zaman zaman eşcinsel temalar olmuştur; açık veya belli belirsiz bir biçimde. (Dorsay, 2000:164)

Amerikan sineması eşcinsel temalara hep yer verse de filmlerde 30'lar 40'lar boyunca adı anılmaksızın kadınsı karakterler olarak –ki bunlar çoğunlukla gülünç karakterlerdir- 50'lerin sonundan 70'lere kadar ise duygusal açıdan perişan karakterler olarak konumlamıştır.

Hollywood eşcinselliğe sinemanın doğuşundan beri hep yer vermiştir, ancak bu daima gülünecek, acınacak ve hatta korkulacak bir şey şeklinde olmuştur. 1930'lar, 40'lar süresince gey karakterler genellikle erkek başrol oyuncusunun efemine arkadaşı olarak ya da asla söz konusu edilmeksizin hareketlerinden anlaşılacak şekilde kırıktık olarak rol almışlardır. Daha sonraları, özellikle de 1950'lerin sonunda 1970'lere değin gey karakterler sürekli duygusal açıdan çökmüş, büyük çoğunluğu intihar eden kişiler olarak görülmüştür. Bu işkence görmüş birey imajları sadece heteroseksüel bireylere eşcinseller hakkında ne düşünmeleri gerektiğini değil, aynı zamanda eşcinsel bireylere de kendileri hakkında ne düşünmeleri gerektiğini söyleyen süregelen bir meşruluk bırakmıştır. (Davies, 2010:17-18)

Dünya sinemasında eşcinselliğin filmlerde yer alma oranı cinsellikle paralel olarak değişmiştir.

Sinemada da eşcinsellik hep cinselliği izlemiş, cinselliğin yasak ya da denetim altında olduğu dönemlerde eşcinsellik de aynı talihi paylaşmış, cinselliğin yüreklice gündeme (ve perdeye) getirilebildiği dönemlerde ise, o da bundan payını almıştır. (Dorsay, 2000:163)

2.2.1 II. Dünya Savaşı Öncesi İlk Örnekler ve Temsiller

Eşcinsel hareketin gelişmesine katkısı anlamında önemli bir yeri olan Hirschfeld, eşcinsel sinemanın da ilk örneğini sunarak tarihe geçmiştir. Gala gecesinde yaptığı konuşma ise tarihi bir konuşmadır.

Hirschfeld, 1919'da, büyük bir olasılıkla konusunda ilk olan eşcinsel filmi yaptı: Anders als die Andern (Ötekiler Gibi Farklı) Richard Oswald tarafından yönetilen ve başrolünü Conrad Veidt'in oynadığı film, hayatı bir şantajcı tarafından altüst edilen, ünlü fakat homoseksüel bir kemancının öyküsünü anlatmıştır. 24 Mayıs 1919'da yapılan

gala gecesinde, Hirschfeld izleyicilere şöyle seslenir: “Bugün gözlerinizin ve ruhunuzun önüne serilecek konu, çok ciddi önemi ve zorluğu olan bir konudur. Zor diyorum, çünkü kurtulmamız gereken cehalet ve önyargının derecesi korkunçtur. Önemli diyorum, çünkü bu insanları asla hak etmedikleri utançtan kurtarmakla kalmayıp, aynı zamanda, kamuoyunu da, cadılara, ateistlere ve kafirlere yapılan zulüm gibi, tarihte yapılmış vahşetlerle kıyaslanabilecek, adli bir hatadan da kurtarmalıyız. “(Russell, 2006:46)

Ünlü Hays yasasıyla baskı altına alınan Hollywood, eşcinsel karakterlerini tümüyle yok etmese de daha da gizlemek zorunda kalmıştır.

Öte yandan, 1930’ların ortalarında, Hollywood kendi filmlerini sansürlemeye karar vermiştir. Sonuç, kötü şöhretli adını Posta Bakanı Will Hays’ten alan Hays Yönetmeliği’dir. Yönetmelik, filmlerdeki eşcinsel karakterleri tümüyle ortadan kaldırmayı başaramamış olsa da, film yapımcılarını eşcinsel imaları daha da gizlemek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla, bu dönemde yazar ve yönetmenler kırıktık karakterlerin yerini bir diğer eşcinsel karakter türüyle doldurmuştur: kaçınılmaz sonu yok edilmek olan mutsuz, intihara meyilli biçare figürdür. (Davies, 2010:26)

Sinema sektörünü köklü olarak değişikliklere zorlayan bu 12 madde yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir.

Bir ‘aile eğlencesi’ olan sinemada seks konularında daha sıkı bir denetim isteyen ünlü 12 maddelik Hays yönetmeliğinin 1930’larda kabulüyle, Amerikan sinemasında uzun yıllar süren bir ‘püritanizm’ dönemi açılacaktır. Bu 12 maddeden biri, “her türlü cinsel sapıklığın gösterilmesini ve ima edilmesini” kesinlikle yasaklamıştır. 1941 yılında ünlü Malta Şahini filminde, ‘şişman adam’ Sidney Greenstreet ile adamlarından biri (Elisha Cook Jnr.) arasındaki ‘ilişki’ ancak olabildiğince üstü kapalı biçimde ima edildiğinde, ortalık birbirine girmiştir. (Dorsay, 2000:164)

Sadece erkek eşcinselliği konusunda değil kadın eşcinselliği temalarında da durum aynıdır.

1930 yapımı Morocco adlı filmde smokin giyen Marlene Dietrich gece kulübünde söylediği şarkıyı dinleyicilerin gözü önünde bir kadını dudaklarından öperek bitirince fırtınalar kopmuştur. (Davies, 2010:25)

2.2.2 LGBT Bireylerin Dünya Sinemasındaki Temsili

2.2.2.1 Savaş Sonrası Hollywood Temsilleri

II. Dünya savaşı sonrası sinemadaki konumu bakımından eşcinsellik, 60'lar öncesi ve sonrasında psikolojik açıdan hayata tutunma konusunda zayıf ve acınası karakterler olarak temsil edilmiştir.

Bağımsız sinemanın yükselişi öncesinde, 60'lar öncesi ve tüm 60'lar boyunca, gey ve lezbiyen karakterler korkulması gereken kötüler olarak ya da acınması gereken işkence görmüş, intihara meyilli bireyler olarak betimlenmiştir. (Davies, 2010:64)

Bu karakterler anlatılırken açık açık cinsel kimliğiyle değil alt metinler ve imalarla anlatılabiliyordu. Eşcinsel karakterler yalnızca alt metinler ve imalar ile görünür olabiliyorlardı. Yönetmelik tarafından dizginlenen stüdyo sahiplerinin erdemlilik taslamaları ve toplumsal mutabakatın baskısıyla birlikte, film yapımcıları imaları satır aralarına yazmayı, izleyiciler de filmleri böyle izlemeyi öğrenmişlerdi. (Davies, 2010:27)

Bu izleme biçiminin en belirgin olduğu tür ise western'dir. Oscar ödüllü "Brokeback Mountain" filmine kadar western türü içerisinde yer alan eşcinsellik temaları dostane görünümüyle verilebilmiştir.

'Tür filmleri' arasında özel bir yeri olan westernde ise eşcinsellik teması belki daha çok vardır, ama son derece belli belirsizdir. Eşcinsellik westernde erkekçe dostluk, arkadaşlık görünümüyle kaynaşmıştır. (Dorsay, 2000:164)

60'lar döneminin eşcinsellik içeren filmlerine ünlü yönetmenler Fellini ve Kubrick'ten de katkı gelir. Bu katkıyı yaparken Kubrick eşcinselliği Roma dönemini anlattığı filmi "Spartacus" de yan tema olarak değil ana tema olarak kullanmıştır.

Tarihin eşcinselliği hoş gören, giderek yüreklendiren, yücelten dönemleri olduğu bilinmektedir. Özellikle bu dönemleri anlatan filmler içinde eşcinsellik kuşkusuz bol bol kullanılmıştır. Hem de yukarıda sözünü ettiğimiz diğer tür filmlerindeki gibi bir yan tema olarak değil, bazen bir ana tema olarak... Örneğin Stanley Kubrick'in Spartacus'u (1960), eski Roma üstüne yapılmış bu çarpıcı üstün-yapım, 'normal' aşk ilişkileri denli, senatör Laurence Olivier ile kölesi, yakışıklı Tony Curtis arasındaki 'dostluğu' da gösterir. Fellini'nin ünlü Satiricion'unun (1969) iki kahramanından biri, kaybettiği genç çocuğu (ki bu sevgilisidir) arayan genç bir adamdır. İki sevgili, filmde sık sık karşılaşır ve sevişirler. (Dorsay, 2000:165)

Eşcinselliğin tema olarak yer aldığı filmlerin ses getirmesi nedeniyle Hollywood bu temadan vazgeçmek istememiştir. Benzer filmler yapılmaya devam eder. Schlesinger'in muhteşem 'Sunday Bloody Sunday' ve 'Midnight Cowboy' (Geceyarısı Kovboyu) gibi filmlerin eşcinsel topluluk üzerine ne denli güçlü etki yarattığını tarif etmek oldukça güçtür. Bununla birlikte, hakim hava Mart Crowley'in ufuk açan bir cümlesiyle özetlenebilirdi -ben kendimi böyle ifade ediyorsam...- o halde, The Boys in the Band filmini izle: "Bana mutlu bir eşcinsel göster, sana bir eşcinsel cesedi göstereyim." Olağan eşcinsel erkek ya da kadını betimleme düşüncesi (tanımı gereği, eşcinsel erkek ve kadınların geneli anlamında) halen son derece radikal bir düşünce olarak görülmektedir. (Davies, 2010:10)

Tür olarak komedi içerisinde yer alan gençlik filmlerinde ise eşcinsellik sadece alaydan ibarettir.

Gençlerin yer aldığı Amerikan sessiz komedileri izleyicilerin eşcinsel tiplerini tanıyor olmalarına bel bağlamış, film yapımcıları 'kırıtıkları' başrolde oynatmaya yönelmişti. Hollywood'un birincil klişe karakterlerinden biri herkesin kahkahayla güldüğü kırıtık tipleriydi. Dolayısıyla, gençlik filmlerinde eşcinsellik tam anlamıyla bir alaydan ibaretti. (Davies, 2010:24)

Stonewall isyanı ve ardından var olup yayılan eşcinsel hareket ile birlikte toplumun eşcinsellere bakışında değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler sinemaya da yansımıştır.

Eşcinsel topluluğa yönelik bu değişen algılar şüphesiz ki sinemada da kendini göstermişti. Stonewall'da yaşananlar, olumlu eşcinsel karakter imgelerini olası kılmaya yardımcı olmuş görünüyordu. Mart Crowley'in 'The Boys in the Band' adlı filminin 1970'de gösterime girmesi yeni aktivist eşcinsel hareketle aynı döneme denk gelmiş ve Amerikalılara erkek eşcinsellerin ve onların mücadelelerinin canlı örneklerini sunmuştur. (Davies, 2010:97)

Kronolojik açıdan ele alınırsa eşcinsel sinemanın gelişimi eşcinsellerin toplum içerisindeki konumuna paralel doğrultuda işkence yıllarından kabul edilme yıllarına doğru sürekli bir biçimde olumlu gelişim göstermiştir.

Eşcinsel sineması, işkence on yıllarından özgürleşme ve oradan da kabul edilme on yıllarına doğru ilerleyen bir süreci yansıtmıştır. 60'lardaki 'Victim', 70'lerdeki 'The Naked Civil Servant' gibi siyasal dramlar ile 80'lerin AIDS sineması bugünün görkemli eşcinsel anlatımlarının önünü açan güç olmuştur. (Davies, 2010:260-261)

Queer sinemaya Amerika'dan gelen katkıların en önemlilerinden birisi de Warhol tarafından sağlanmıştır. Pop-art döneminin üne kavuşturduğu Andy Warhol'un eşcinselliği sürekli işleyen filmlerinde travestiler pek boldur. (Dorsay, 2000:169) Bu kullanımlar eşcinsel sinema tarihi içerisinde Warhol'u çok önemli bir konuma yerleştirmiştir.

Warhol'un eşcinsel sinemasına katkısı muazzam olmuştur; çalışmalarının bugün çok az insan tarafından biliniyor olması ise oldukça üzücüdür. Aslında, ilk dönemlerinde çektiği kısa filmlerin büyük çoğunluğu kaybolmuş ya da yok olmuştur. Warhol, Smith ve Anger'in yapıtları günümüzde savaş sonrası yeraltı sinemasının en önemli ve etkili filmleri arasında görülmektedir. (Davies, 2010:71)

80'lerden itibaren bağımsız sinemanın yükselişiyle eşcinsel sinemada da gerçek bir ilerleme sağlanmıştır.

Gerçek ilerleme 1980'lerde bağımsız sinemanın yükselişiyle –Parting Glances (1986) ve Poison (1991) gibi filmlerle- yaşanmıştır. Bu bağımsız filmlerin başarısının hemen ardından da büyük Hollywood stüdyoları Tom Hanks'ın AIDS'ten öldüğü

‘Philadelphia’ (1993), Wesley Snipes’in tayt giydiği ‘Too Wong Foo’ (1995) ve 1978 yapımı Fransız komedisi ‘La Cage aux Folles’in Amerikan versiyonu olan ‘The Birdcage’ (1996) gibi örneklerle eşcinsel temalı filmlere kucak açmıştır. (Davies, 2010:19)

80’lerin ağır drama yüklü AIDS temalı filmlerinden, aşağılamadan uzak komedilerin var olduğu 90’lara geçiş gerçekleşmiştir.

Eşcinsel sineması açısından 90’lar, 80’lerin bütün o AIDS konulu dramlarına cevaben, travesti ve ibne komedileri on yılı olmuştur. Şüphesiz ki on yılın başları ‘Philadelphia’ (1993) gibi AIDS konulu sinema türünün en önemli örneklerinden birini de ortaya çıkarmamış değildir. Ancak on yılın büyük bölümü göz alıcı travestilerin, görkemli, kas yığını erkeklerin başrollerinde rol aldığı içi dışı bir filmlere sahne olmuş ve bizleri AIDS’ten sonra da hayatın var olduğuna ikna etmiştir. (Davies, 2010:173)

Queer sinemanın kendisini tür olarak gerçek kimliğiyle ortaya koyduğu 90’lar sadece komedi filmleriyle ilerlememiştir. ‘Poison’ izleyenlere yaşattığı ağır travma sonucu sağcı eleştirmenlerin hışmına uğramıştır.

Saplantı, şiddet ve tecavüz konularını derinlemesine ele alan ve asla korkaklara göre bir film olmayan ‘Poison’ 1991 Sundance Film Festivali’ndeki gösteriminde izleyenlerin salonu terk etmesine yol açmıştır. (Davies, 2010:212-213)

1994 Oscar ödöl töreninde en iyi kostüm ödölünü kazanan ‘The Adventures of Priscilla, Queen of the Desert’ filmi kostümleri dışında oyunculuklar anlamında unutulmaz filmler arasında yer almayı başarmıştır.

‘The Adventures of Priscilla, Queen of the Desert’ olağanüstü bir Avustralya macera filmidir; özellikle heteroseksüel başrol oyuncularının üçünün de eşcinsel performansları büyüleyicidir. (Davies, 2010:199)

2.2.2.2 Avrupa Sineması'nda Temsiller

Avrupa sinemasında eşcinsellik temsili denince akla ilk gelen isimlerden birisi kuşkusuz Pasolini'dir. 1960 ve 70'lerde; görüşleri, yazıları ve filmleri ile halka mal olmuş bir kişidir.

Milano'da çıkan bir gazetede düzenli olarak yazdığı bir sütunda, sadece sağ kanat görüşlerine meydan okuyarak değil, aynı zamanda çağdaş liberal düşünceye de meydan okuyarak, halkı şaşırtmıştır. 1968 Mayıs'ının öğrenci gösterilerinde, ayrıcalıklı öğrencilerden çok polisin yanında yer aldı. İtalya'nın, 'tüketimciliğin hedonistik ideolojisi' için bir zafer olarak boşanmayı yasallaştıran 1974 yasası için üzüntü duydu, ayrıca kürtaja karşı yazılar yazdı. Cinsel devrimin, seksi, "bir adet, bir zorunluluk, sosyal bir görev, sosyal bir endişe ve tüketicinin yaşam kalitesinin kaçınılmaz bir bölümü" haline getirdiğini düşünür. (Russell, 2006:324-325)

Ölümü oldukça trajiktir. Yazdığı romanların birisinden fırlamış bir karakter gibi görünen 17 yaşındaki bir genç tarafından öldürülmüştür.

2 Kasım 1975 sabahında bir marangoz, Roma'nın dış bölgelerinde, 'borgate'den biri olan Ostia'da boş bir arsada, Pier Paolo Pasolini'nin cesedini buldu. Sopayla ölünceye dek dövülmüş ve kendi Alfa-Romeo'suyla çiğnemişti. Giuseppe Pelosi adında, on yedi yaşında bir oğlan –polis onu Pasolini'nin arabasıyla sürat yaparken yakaladıktan sonra- cinayetle suçlandı. Çocuk, meşru müdafaa iddiasında bulundu. "Benimle cinsel ilişki kurmak istiyordu," dedi Pelosi, "ama ben istemiyorum." O, Pasolini'nin yirmi yıl önce yazdığı romanlar ve yaptığı filmler, umutsuz yaşamlarını tarihe geçirdiği oğlanlardan birisiydi. (Russell, 2006:325)

Dünya görüşü ve cinselliği bakımından sistem için tam manasıyla "öteki" olan Pasolini yapıtlarıyla birlikte bu özelliğine yasadışılığını ekler.

Politikaları, duyarlılığı, cinselliği; hiçbiri, çoğumuzu tatmin edebilecek terimler içine tam olarak sığamaz. Pasolini'nin kategorilere girmeyi reddetmesi, onları canla başla ve hırsla sorgulamasıyla birleşince, hem yaşamının örneğini, hem de eserlerinin kalıtlarını, hem eşcinsellerin, hem de straightlerin, insanı rahatlatan inançlarına, kafa

tutmuş ve hala da tutmaktadır. Jean Genet (45) ve Yukio Mishima (62) gibi, Pasolini de en cesur anlamıyla, yasadışı birisiydi. (Russell, 2006:325)

Yasadışılığı sadece sözde kalmamış onu hapse götüren bir süreci yaşatmıştır.

Pasolini'nin filmleri alışıldık eşcinselliğiyle izleyiciyi rahatsız etmek üzerine kurgulanmıştır. 1968 Venedik Film Festivali'nde büyük ödülü kazana 'Teorema', Papa VI. Paul tarafından resmen kınanmış ve İtalya'da filmin gösterimi yasaklanmıştır. Hatta Pasolini de hapse atılmış ancak kısa süre sonra çıkarıldığı ünlü duruşmada hakkında yöneltilen tüm suçlardan beraat etmiştir. Geçen son 40 yılda yıkıcı gücünü enikonu yitirmiş olsa da, film, Pasolini'nin nefret ettiği burjuvazinin suratına yapıştırdığı en okkalı Marksist tokat olmuştur. (Davies, 2010:72-73)

Edebiyattan uyarlamalar deyince, ilk akla gelen şeylerden biri kuşkusuz Pasolini'nin, değişik dönemlerdeki aşk, masal ve öykülerinden oluşan ünlü üçlemesidir. Bunlardan ilki olan Dekameron Öyküleri'nde (1971), Boccaccio'nun değindiği ozanca eşcinsel ilişkiler vardır. Ayrıca, Pasolini'nin her filminde olduğu gibi, eşcinsellik havaya, atmosfere, her yere sinmiştir: O gencecik delikanlılar, vücut çizgilerini, özellikle cinselliklerini belirten daracık giysiler içerisinde, birbirleriyle şakalaşırlar, oynarlar, güreşirler. (Dorsay, 2000:167)

Eşcinsellerin en zor dönemlerinden birisidir Nazizm dönemi. En büyük işkenceleri ve katliamları yaşamışlardır. Bu dönem kuşkusuz sinemayı hikayeleriyle beslemiştir. Bu hikayelerden en çok esinlenen Avrupa Sineması olmuştur. Dorsay bu yapıtların büyük yapıtlar olmasının ve İtalyan filmi olmalarının anlamını sorgulamış ancak açık bir neden öne sürememiştir.

Yakın tarihte Avrupa'nın yaşadığı faşizm ve Nazizm dönemi, eşcinselliği yüreklendiren ve yaşayan yapısı içinde, sinemaya da esin kaynağı olmuştur. Bu alanda akla gelen filmlerin hemen hepsinin çok önemli sinema yapıtları olması ve yine hemen hepsinin İtalyan filmi olması, acaba anlamlı mıdır? (Dorsay, 2000:166)

Eşcinsel sinemanın Avrupa'daki temsili denince akla gelen bir diğer önemli isim ise Fassbinder'dir. Daha çok gençken cinsel kimliğini babasına açıklayacak kadar yürekli ve asidir.

Hollywood filmlerini henüz izlemediği ilk gençlik yıllarının sonlarına değin gey barların müdavimi olmuştur. (Davies, 2010:170)

20 yıl içerisinde kırktan fazla filme imza atan Fassbinder sinemada çok üretken olmasının yanı sıra oyunlar yazmış, zaman zaman kamera karşısına geçmiştir.

Çok yönlü ve üretken bir yönetmen olan Fassbinder 1962 ile 1982 yılları arasında kırkı aşkın filmin yönetmenliğini üstlenmiş, senaryoların büyük çoğunluğunu kendisi yazmış, pek çok filmin yapımından, düzenlenmesinden yine kendisi sorumlu olmuş, oyunlar yazmış ve gerek kendi çalışmalarında gerekse kimi diğer çalışmalarda kamera karşısına geçmiştir. (Davies, 2010:169)

İlk doğrudan eşcinsel temalı filmi ile eleştirmenlerden eşcinsellerin hayatlarını en iyi anlatan filmlerden birisi olduğu yönünde olumlu eleştiriler almıştır.

Rainer Werner Fassbinder'in doğrudan eşcinsel temalı ilk filmi olan 'Fox and His Friends' 1975 yılında gösterime girdiğinde, Londra'daki bir 'The Times' eleştirmeni tarafından 'eşcinsellerin hayatlarını, tutku ve kavgalarını anlatan en iyi filmlerden biri' olarak yorumlanmıştır. (Davies, 2010:119)

Fassbinder, 70'lerin sinemasında eşcinsel temsiline herkesten daha fazla katkı sunmuş, erkek eşcinsel sinematik temsiller üzerine herkesten daha fazla eğilmiş bir yazardır. 1982 yapımı bu son filmi romantizmin sinizmle, brütalizmin aşkla eşanlama geldiği fallik bir gerçeküstücülük üzerine kuruludur. (Davies, 2010:152)

80'lerde Avrupa sineması temsillerine İspanya'dan katkı gelmiştir. Sonrasında en ünlü eşcinsel yönetmenlerden birisi olarak anılacak olan Almodovar, 'Law of Desire' filmiyle gay izleyicilerde hayranlık uyandırmıştır.

İspanya'dan tüm tutkuları tatmak isteyen bir yönetmenin öyküsünü anlatan 'Law of Desire' (1987) melodramı gelmiştir. Kısmen fantezi, kısmen cinayet öyküsü ve

kısmen erotik komedi olan film, şehvetli erkek erkeğe cinsellik sahneleriyle ve Antonio Banderas'ın Hollywood öncesi performansı ile gay izleyicileri büyülemiştir. Pedro Almodovar'ın filmi, Berlin Film Festivali'nde büyük bir ilgiyle karşılanmış ve yönetmenin 'İspanyol John Waters' olarak tanımlanmasını sağlamıştır. (Davies, 2010:141)

2.2.3 Son Dönem Dünya Sineması'ndan Temsiller

2000'ler sonrası Dünya Sinemasında eşcinsel temalı filmler yerine daha fazla ana tema olarak eşcinsellik yer almaya başlamıştır.

Eşcinsellik betimlemeleri noktasında daima tedirgin bir tavır sergilemiş olan Hollywood nihayet güçlü bir eşcinsel aşk hikayesinin arkasında durmayı başarmış ve ortaya 1963 yazında birlikte çalıştıkları dönemde aralarında beklenmedik bir aşk ilişkisi gelişen iki kovboyun hikayesi çıkmıştır. (Davies, 2010:276)

Davies bir taraftan güçlü bir eşcinsel aşk hikayesi diye övdüğü filmi diğer taraftan eşcinselliğin oluşumunu belli koşullara bağlayan film olarak tanımlamıştır.

Eşcinsel oyuncular yer alsaydı daha farklı olur muydu? Daha iyi olur muydu? Ya da belki de, daha önceki konumuna dönerek yinelemem gerekirse, 'Brokeback Mountain' kesinlikle eşcinsel olmaya ilişkin bir film değildir; sadece belli koşullar altında cinsele dönen güçlü bir arkadaşlık filmidir. (Davies, 2010:13)

Yine de 'Brokeback Mountain' ve 'Capote' gibi filmler eşcinsel sinemasının tür olarak yerini sağlamlaştırmış; gişe başarılarından dolayı da yapım şirketlerinin yeni projeler üretmesine katkıda bulunmuşlardır.

Eşcinsel Sineması, 'Capote' ve 'Brokeback Mountain' gibi son dönemin başarılı filmleriyle birlikte anaakımın oldukça dikkatini çekmiştir. Aslında Ang Lee'nin çoğu eleştirmen tarafından anılan adıyla 'gay kovboy filmi'nin parmak ısırtan başarısından bu yana önemli stüdyolarının büyük çoğunluğu yeni, eşcinsel temalı projeleri yetiştirme yarışı içerisinde. (Davies, 2010:17)

2.3 Türkiye Sinemasında Heteronormatif Olmayan Temsiller ve Eşcinsellik

Heteronormativite kavramı egemen kültürün toplumsal cinsiyete ve yaşama uygun bireyler üretimi temelinde ortaya çıkmıştır.

Heteronormativite kavramı, bütün bir kültürün sonradan doğallaştırılmış ve idealleştirilmiş heteroseksüel yönelim, pratik, değer ve yaşama biçimine göre tanımlandığı, bu yönelimin dışında kalanların ısrarla marjinalleştirildiği, görmezden gelindiği, baskı ve şiddete maruz bırakıldığı veya en iyi ihtimalle “uysal ötekiler” olarak sindirildiği bir düzeni ifade etmektedir. (Çakırlar, Delice, 2012:11)

Heteronormativite kelimesinin karşılığı olarak ortaya çıkan ve düzene ait olmayanın tanımında kullanılan kavram ise queerdir. Bu düzen içerisinde sindirilemeyen ve düzeni öteki kurgusu temelinde sorgulayan queer, toplumun mahkum ettiği konumu kabullenmez.

Queer, heteroseksüelliği norm olarak gören toplumun kendisini mahkum ettiği “öteki” statüsüne gönül indirmez; alaycı, kışkırtıcı, teatral gösteriler vasıtası ile bizzat “nem” ve “öteki” kurgularının inşasını sorgulamaktadır. (Çakırlar, Delice, 2012:16)

Bu anlamda sadece eşcinsel bireyler için kullanılan bir kavram olmadığı gibi her eşcinsel birey de queer değildir.

Queer, lgbtt ile eşanlamlı değildir. Queer, tüm lgbtt bireyleri kapsamadığı gibi, kimi heteroseksüelleri de içermektedir. Yani her lezbiyen, gay, biseksüel, travesti ve transseksüel otomatikman queer olmaz ama bu kategorilerden hiçbirine girmediği halde kesinlikle queer olan birçok birey vardır. (Çakırlar, Delice, 2012:44)

Queer kavramının eşcinsel bireyler tarafından kullanım nedenlerinden birisi de gay kelimesinin eşcinselliği tam olarak tanımlamamasındandır. Eşcinseller sadece solcu ve muhalif değildir.

Queer kavramını kullananlara göre, 1969 yılında polis baskınına karşı kullanılan gay sözcüğü, solcu ve muhalif olmakla eş tutulduğu için eşcinselliğin temeline inememekte, onu tanımlayacağı yerde onu genel olarak muhalif bir tutumla karıştırmaktadır. (Çakırlar, Delice, 2012:105)

Farklı kavramların kullanımının yayılması toplum tarafından anlaşılması zor olan eşcinselliği toplum gözünde daha da karmaşıktırmakta mıdır? Dorsay marjinaler olarak tanımladığı bu bireyleri anlama konusunda karmaşa yaşamaktadır.

“ ‘Marjinaler’, Dünya ve de Türk sanatında moda oldu. Marjinal yaşamlar, çizgi-dışı kişilikler, yerleşik değerlerin dışında yaşayanlar,, Öyle ki artık, “Dünyanın tüm marjinaleri... Birleşin,” diyecek gibiyiz...(Ama birleşebilseler zaten marjinal kalırlar mıydı?” (Dorsay, 2004:60)

Dorsay 2000 yılında basılan bir kitabında Türk Sineması’nda eşcinselliğin inceliklerle işlenmediği konusunda görüş belirtir. Sonraki cümlesinde hiç işlenmedi denmesinin yerinde olduğunu söylemesi, Türk Eşcinsel Sineması’na haksızlık olarak değerlendirilebilir.

Türkiye sinemasında eşcinsellik? Kuşkusuz, cinselliği en normal boyutlarıyla anlatmayı bile pek bilmemiş, sık sık bayağılığa dönüştürmüş, az sayıda örnek dışında sanat düzeyine yükseltememiş bir sinemadan, daha da inceliklerle ele alınması gereken eşcinsel ilişkilerin işlenmesi beklenemezdi. Nitekim eşcinsellik sinemamızda hiç işlenmedi desek yeridir. (Dorsay, 2000:170)

Türk Sineması’nda heteronormatif olmayan temsiller ilk yıllarından itibaren yer almıştır. Heteronormatif temsillerle erotizm temsilini ayrı değerlendirmek gerekir.

2.3.1 Türk Sineması’nda Erotizm

Erotik denildiğinde sorun bir kadını soymak, çıplaklığa dayanmak değildir; bir duyguyu yaratmaktır; bir arzuyu veya bir beklentiyi şekillendirmektir. En basitinden, seyirciyi bir cinsel havanın içine sokmaktır. Olay bir ölçüye bağlı olduğu gibi bir de

yorum ve bu yorumu destekleyecek veya altını çizcek simgeler ve çağrışımlar gerektirmektedir. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:8)

Türkiye Sinemasında erotizm temsiliyeti ve cinselliğin kullanımı Batı Sineması'ndaki gibi böylesine çağrışımlarla başlayıp ilerlemese de gelişim bakımından Batı sineması etkisinde kalmıştır. Dönemsel olarak bu tür sineması Batı sinemasıyla paralel olarak gelişmiştir.

Türkiye sinemasındaki erotik çizginin gelişimine yakından bakıldığında bu çizginin dönemsel olarak Batı sinemasının, özellikle Amerikan sinemasının çizgisinden pek farklı olmadığı görülmüş olur. Farklı olması da beklenmemelidir. Çünkü özellikle kalıp ve şablon kullanışında, tecimsel Türk sineması, kendi değerlerini aramasında ve yerel, ulusal öğelere yer vermesine rağmen, yapısal olarak her zaman Batı sinemasına bağlı kalmıştır. Kendi de tüm özellikleriyle bir Batı sineması olduğundan başka seçeneği de olmamıştır. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:8)

Türkiye Sineması filmlerinde erotizmi işlerken sadece diğer ülke sinemalarının ve toplumsal tabularının engellerini değil, Türk toplumunun gelenekleri, örf ve adetlerini de göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır.

Türkiye sinemasındaki cinsel tutum diyebileceğimiz durumu aynı dönemin, yani 50'li ve 60'lı yılların diğer ülke sinemalarının durumundan ayırmamız, toplumsal tabuların genel hatları içinde hepsi birbirlerini etkilediğinden, pek olası değildir. Ancak şunu da belirtmek gerekiyor ki Yeşilçam sineması kendi toplumuna seslendiğinde ve bu topluma yakın olmayı amaçladığında toplumsal kurallara, örf ve adetlere, kimi oyuncuların özel yaşamlarından, özel ilişkilerinden kaynaklanan başkaca yasakları da eklemektedir. Burada sinemasal yapım süregelen bir denetim, bir sansür uygulamasına uymak zorunda ve her kesitten izleyicinin ahlak anlayışını göz önünde tutmak zorundadır. Dolayısıyla Türkiye sinemasındaki erotik çizginin, erotik yaklaşımların tarihine baktığımızda, sıradan veya marjinal yapımlardan çok Türkiye sinemasının kişilik kazanmasına katkıda bulunan yaratıcı yönetmenlere ve de erotizm olayına kendi paylarını veren oyunculara vermemiz gerekmektedir. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:35)

Kadın cinselliği kullanımında bu cinselliği açıkça ve “yüzü kızarmadan” yaşayan kadın ancak bir bar kadını olabilir ve bu kadınla ilişkiye giren erkeğin hayatı mahvolur.

50’li yılların getirdiği tipler ve durumlar sonraki yılların temellerini oluştururlar ve melodramın tüm şablonlarını kullanırlar. Bir bar kadını olsa olsa bir metres belki bir kapatma olur. Ancak verebileceği tek şey bedendir ve salt bedensel zevkleriyle beslenen bir ilişki, kadını değil de erkeği mahveder. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:43)

Türkiye Sineması’nda erotik görüntü kadın bedeniyle özdeşleştirilmiştir ve bu kadın bedeni kötü sayılan kadının bedendir. Bedenini kullanarak karanlık planlarını gerçekleştirmek için her şeyi göze almıştır.

Erotik ya da cinsel (seksi) görüntü söz konusu olduğunda bu kötü sayılan, kötü görünen kadın adeta bir madendir. Madalyonun diğer yüzüdür, bir antitezdir. Kimi zaman destekçisi olan kötü adamla bir arada, hedef olan sevgilileri ayırmak ya da bir mirasa, bir servete sahip olmak için kapkara ve tehlikeli planlar kuruyorsa bile kendi kişiliğini pek gizlemez, en azından cinsel aşklarını gizlemez. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:43)

Kötü kadın tanımı içerisinde seks düşkünlüğü bu kötülüğün en önemli nedenlerindendir. Erkekleri ağına düşürmeyi bu düşkünlüğünün getirdiği tecrübeyle başarmaktadır. Erotizm duruşundan oturuşuna her anında vardır.

Yeşilçam’ın geleneksel kötü kadını oldukça nemformandır, seks düşkünlü, erkek delisidir ve elbette erkekleri tuzağına nasıl düşüreceğini çok iyi bilir. Saf genç kızın kapalılığı karşısında o her zaman açıktır. Yarı çıplak ya da tamamen çıplak görünür, oturuşu kalkışı, bacak bacak üstüne atması hep hesaplı ve son kertede tahrik edicidir. O bir “erotik nesne”dir, bunun farkındadır ve bundan yararlanır. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:44)

Cinsellik ve erotizm temalarının kullanımı Dünya Sineması ve Türkiye Sineması’nda sadece kadın cinselliği üzerinden olmamıştır. Beden olarak kadın bedeni

çoğunlukla kullanılsa da erkek bedeni de cinsel anlamda erotik nesne olarak sinemada yer almıştır. Erkek bedeninin kullanımı için 60'larda yaşanan cinsel devrim beklendi ve sonrasında çekilen eşcinsel temalı filmlerde daha çok sunulmuştur. Türk Sineması için erkek bedeni kullanımı içinse daha fazla beklemek gerekmiştir.

Ahlaksal olarak tutucu ve tutucu olduğu kadar ikiyüzlü yaklaşım cinsellik konusunda tabular yaratıyorsa, bu tabular her iki cins içinde geçerli olmaktadır. Türkiye sinemasının ve genelde Dünya sinemasının eşcinsellik konusuna yanaşabilmesi için uzun bir geçiş süreci gerekmiştir. Batı'da 60'lı yıllarda kopan cinsel devrim bunu körüklemiş, Türkiye sinemasındaysa eşcinselliğin konusal bir sorun olabilmesi için Yeşilçam'ın göçmesi ve onun yerine başka, değişik ve daha çağdaş bir sinema anlayışı, bir konu ve sorun değerlendirmesi gerekli olmuştur. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:54)

Sinemanın genel tavrının erkek seyircileri önemseyerek kadın bedenini erotik nesne olarak kullanması ataerkil düzen içerisinde şaşırtıcı değildir.

Soyunan kadın; erkek seyirciler, bazen de kimi kadın seyirciler için erotik bir malzemedir. Soyunan erkeğe karşıt cinse yönelik bir erotik imge olur. Nedir ki Türkiye sinemasında soyunan erkek bulmak pek olası değildir. Kahramanlık filmlerinin çıplak göğüslü erkeklerini ya da eşcinselleri saymazsak sinemada erotik nesne olarak çıplak erkek bulmak zordur. Çünkü sinema erkek seyircileri göz önünde tutar ve erotik nesne olarak kadını kullanmayı yeğler. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:86)

2.3.2 1960'lar Türkiye Sineması'nda İlk Eşcinsel İzlenimler

60'lar Türkiye Sineması II. Dünya Savaşı sonrası tüm dünyayı etkileyen politik gelişmelerden ve ülkenin 1950 yılında yönetimini ele alan DP iktidarından etkilenmiştir.

1950 Demokrat Parti yönetiminin tutumlarında, hem dayandığı sınıfsal yapı, hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya konjonktürü etkili olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, kapitalist Amerikan ideolojisi ve sosyalist Sovyet ideolojinin Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Soğuk Savaş gereği, Amerika Birleşik Devletleri'nin Truman Doktrini çerçevesinde, komünizmle mücadelenin bir yöntemi olarak gördüğü

Marshall Yardımları'ndan Türkiye'yi de yararlandırması, öncelikle ekonomik olarak ona bağlanmamızı getirmiştir. Giderek de Amerikan yaşam ve düşünce biçimini kabulümüzü sağlamıştır. (Esen, Kuyucak; 2010:53)

ABD, Sovyetler Birliği ile olan soğuk savaşı sırasında yardımda bulunduğu Müslüman ülkeleri 'yeşil kuşak' projesi kapsamında müttefik konumu söylemiyle kullanmıştır. Bu ülkelerin en önemlilerinden birisi de Türkiye'dir.

ABD'nin komünizmle savaş çerçevesinde geliştirdiği diğer bir proje de, Sovyetler'in çevresini 'yeşil kuşak'la çevirerek, yayılımını engelleme projesidir. Yani, Sovyetler'in komşusu Müslüman Türkiye, İran, Afganistan gibi ülkelerin, dinsiz (!) komünistlere karşı durabilmek için Müslümanlıklarına daha sıkı sarılmalarının sağlanmasıdır. Menderes hükümeti bu anlayışın etkisiyle dini kesimlere açık tavizler vermiştir.

Verilen tavizler dışında muhalif kesimlere karşı baskıyı arttıran DP hükümetinin bu tavrı iktidarının sonunu getirmiştir.

Tek parti yönetimine karşı özgürlük umutlarıyla halkın işbaşına getirdiği Demokrat Parti iktidarının sonunu getiren de, 'Vatan Cephesi' kurarak yandaş – karşıt diye vatandaşları ikiye bölmeye, her gün Vatan Cephesi'ne üye olanların listesini saatlerce radyodan duyurması ve Vatan Cephesi'ne karşı çıkan Cumhuriyet Halk Partisi için Meclis'te olağanüstü yetkilerle donattığı bir Hakikat Komisyonu kurması olmuştur. (Esen, Kuyucak; 2010:55)

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen sinema, o zamana kadar sağlanan ilerlemeyi 10 yıllık dönemde kat kat aşarak önemli bir mesafe kat etmiştir.

Ancak 1950-1960 dönemindedir ki, sinema terimleriyle düşünmek, sinema diliyle anlatmak çabalarına girildi; bunun ilk örnekleri verildi. Bu çabalar sonunda elde edilenlerin az ve yetersiz olduğu su götürmezdi; uluslararası ölçülere vurulduğunda da gecikme ve geri kalmanın büyük ölçüde sürüp gittiği yine görülmekteydi. Ama 1950-1960 döneminde, hele asıl girişimlerin son beş yılı içinde yer aldığı düşünülürse, bu son beş yıl içinde yapılanlar, daha önceki otuz yedi yılda yapılanları kat kat aşmaktaydı.

Yine bu dönemde ilk kez bir sinema eleştirmesi çabasının, ciddi sinema yayınlarının başladığını, sinemacı-eleştirmen-izleyici arasında zaman zaman yararlı bağlar kurulduğunu belirtmek gerekir. (Esen, Kuyucak; 2010:56)

Yapılan filmler ve içerikleri dönemin siyasi gelişmelerine paralel, baskıcı iktidarın sansürüne uygun şekilde belirlenmiştir.

Türkiye'nin tek partili dönemden çok partili döneme geçtiği bu bunalımlı yıllarda sinemayı en çok etkileyenler, ekonomik sıkıntılar, demokrasi eksikliği ile gericilik akımlarıdır. İç ve dış piyasada olduğu gibi ekonomik alanda da kendini gösteren serüvencilik, gelişmiş gibi görünen oysa çürük temellere dayanan bir sinema endüstrisine yol açmıştır. Ekonomideki enflasyoncu tutum, sinemada da film enflasyonu ile kendini göstermiştir. Sinemacı yetiştirme konusu hiç ele alınmamıştır. Sinemacılar usta-çırak ilişkisi içinde yetişmişlerdir. Tüm güçlerini, sinema dilini kurmaya vermişlerdir. Sinema dili kuruldu, ama bu dil gereğince yararlı bir biçimde kullanılamamıştır. Çok partili düzene geçişin, 1960 devrimine dek uzanan 'yalancı', 'sahte' ya da 'göstermelik' demokrasi döneminde de sürüp giden denetleme, buna olanak vermemiştir. Kaldı ki bu dönemde en iyi filmler, film enflasyonu içinde azınlıkta kalmıştır. Buna karşılık, siyasal güçlerin kollamakta kendi çıkarları için yarar gördükleri gerici akımlar, sinemaya da sıçramış; din duygularını sömüren filmler büyük bir artış göstermiştir. (Esen, Kuyucak; 2010:57)

Dönemin tüm teknik ve yetişmiş insan gücü eksikğine rağmen iyi bir kazanç kapısı olarak yükselen sinema sektörü Türkiye'de film sayısı olarak kısa sürede önemli sayılara ulaşmıştır.

Sinemanın büyük yatırım gerektirmeyen iyi bir kazanç kapısı olduğunu sezen girişimciler, Yeşilçam Sokağı'nı ve çevresini 'yazıhaneleriyle' donatmışlardı. Yetişmiş insan gücünün yanı sıra teknik araç ve gereç yetersizliği, ham filmin zaman zaman karaborsaya düşmesi, bu yıllar boyunca üretimin artmasını engellemedi. Sanat birikimi ya da kaygısı olmayan yapımcılar, bir-iki, bilemediniz üç-dört hafta içinde çekilen filmlerle, el yordamıyla da olsa, yeni bir meslek kolunun ortaya çıkmasını sağladılar. Minare, ezan, mevlüt ve mezarlık görüntüleri; gazelhanlar, hanendeler, rakkaseler; kötü

yürekli varlıklı erkekler ve kadınlar; iyi yürekli yoksul genç kız ve delikanlılar; kötü yola düşmüş altın yürekli fahişeler; namus uğruna işlenen cinayetler; aldatılan eşler, tecavüze uğrayan kadınlar bu filmlerin yaygın öğeleri oldular. (Esen, Kuyucak; 2010:58)

Maddi kaygılarla yapılan ve yapımcının memnuniyetini önemseyen yönetmenlerin filmleri içerisinde her kesimi memnun etmek için birbirinden farklı unsurların ardı ardına yerleştirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Amaç, yapımcıyı memnun ederek piyasada yerini sağlamlaştırmak olduğundan, senarist ve yönetmenler filmin her tür izleyiciyi kendine çekebilmesini sağlamaya uğraşmaktadırlar. Bu nedenle, bir filmin içine dindarlar için uzun ezan ve dua sahneleri, erkekler için uzun pavyon ve göbek dansı sahneleri, genç kız ve kadınlar için platonik aşk sahneleri, çocuklar içinse komik hallere düşen şişman aşçı, şaşkın hizmetçi sahneleri ardı ardına yerleştirmektedirler. (Esen, Kuyucak; 2010:61)

1960 darbesiyle devrilen DP hükümetinin baskıcı uygulamalarının sonucu olarak 1961 anayasası 1924 anayasasıyla kıyaslandığında görece özgürdür.

1960'lı yıllar, 1961 Anayasası'nın sağladığı ortam sayesinde Türkiye Devletinin ve vatandaşlarının en çağdaş, en gelişmiş ve en uygar yaşadığı yıllardır. Hukukun sınırlarını çizdiği özgürlük ortamında, bir aydınlanma dönemi yaşanmaktadır. Yıllarca komünizm tehlikesi sayılan eleştirel yaklaşımın önü açılmıştır. Toplumsal ve yönetsel eleştiriler yapan sanat ürünleri üretilebilmeye ve dağıtılabilmeye başlanmıştır. Dünya edebiyatının klasikleri, ideolojik ayırmsız Türkçeye çevrilebilmiştir. (Esen, Kuyucak; 2010:68)

Sinemanın üzerindeki sansür tamamen kaldırılmamış olsa da gelişimi için gerekli olan ortamın yaratılması sağlanabilmiştir.

1960'ları 1950'lerden ayıran en belirgin fark, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamı ve eleştirel bakan ürünler yaratabilme serbestliğidir. Gerçi, 1939 sansür 'Nizamnamesi' kalkmamıştır. Türkiye İşçi Partisi'nin sansürün 1961 Anayasası'na aykırı olduğunu, dolayısıyla kaldırılması gerektiğini belirterek, Anayasa mahkemesine

açtığı dava reddedilmiştir. Yine de, Prof. Dr. Alim Şerif Onaran'ın deyişiyle: “Bu özgürlükçü Anayasanın ışığında sinema sanatının gelişmesi için gerekli manevi iklim de yaratılmıştır. (Esen, Kuyucak; 2010:72)

Bu dönemde sadece film yapım sürecinin gelişmesi değil, sinema çalışanlarının çalışma haklarıyla ilgili sendikalaşması da söz konusu olabilmektedir.

1960'lı yıllarda sinemacıların örgütlenme çalışmalarına da tanık olmaktadır. 1961 Anayasası çalışan insanların haklarına vurgu yapınca, bundan güç alan sinema çalışanları da 1962 şubat ayında, yönetmenler Metin Erksan ve Lütfi Akad önderliğinde sendikalarını kurmuşlardır. Yönetmen Ertem Göreç ve laboratuvar şefi Davut Ergün'ün de katkılarıyla örgütlenme çalışmaları etkili biçimde sürdürülmüştür. (Esen, Kuyucak; 2010:77)

Türkiye Sineması'nda tema olarak eşcinselliğin ilk kullanımları da bu döneme rastlar. Dünya Sineması'ndaki kullanımının tersine ilk kullanımlar kadın eşcinselliğiyle olmuştur. 1962 “Ver Elini İstanbul” filminde Mualla Kavur ve Leyla Sayar'ın öpüşme sahnesi bu açıdan ilktir. Hemen ertesi yıl 1963 yılında çekilen “İki Gemi Yanyana” filminde ise Suzan Avcı ve Sevdâ Nur öpüşür. 1965 yapımı “Haremde Dört Kadın” filminde kadın eşcinselliği yine kendisine yer bulmuştur. Bu cesur sahnelerin çekilebilmesi bile 60'lı yılların dönüm noktası olduğunun kanıtı gibidir.

2.3.3 1970'ler Erotik Sinema Furyasında Kadın Eşcinselliğinin Sömürüsü

1970'li yıllar ekonomik sıkıntıların yaşandığı, ABD'yle yaşanan haşhaş sorunu yüzünden Türkiye'nin ekonomik ambargoyla köşeye sıkıştırıldığı dönemdir. 1974 Kıbrıs sorunu ve çözüm için yapılan Kıbrıs askeri çıkartmasının, üstüne üstlük ABD'nin silah ambargosu maliyetinin halkın omuzlarına yüklendiği, dünyadaki petrol krizinin bu maliyeti kat kat arttırdığı yıllardır. Hepsinin üzerine, siyasi istikrarsızlık nedeniyle kötü ekonomi yönetiminin, insanları bunalttığı yıllarda, ceplerde sinemaya ayıracak para yoktur. (Esen, Kuyucak; 2010:134)

Siyasi gelişmelerin gölgesinde, ekonomik sıkıntıları getirdiği olumsuz şartların baskısını hisseden Türkiye Sineması seks filmleri furiasının yanı sıra Genç Sinemacıların siyasi eleştiriler içeren filmlerine tanık olmuştur.

1970'li yıllar Türkiye Sineması için ilginç bir dönemdir. Bir yandan Yılmaz Güney'in ve onun izindeki Genç Sinemacıların ortaya çıkardıkları, gerçekçi olmayı amaçlayan, o güne kadar yapılmamış sertlikte siyasal eleştiri içeren filmler çekilmeye başlanmıştır. Bu filmler yapımcılar tarafından finanse edilmek istenmedikleri için, yönetmenlerin kendi bulup buluşturdukları paralarla gerçekleştirdikleri, söyleyecek sözü olan filmlerdir.

Diğer yandan, sinemanın klasik Yeşilçam seyircisi, yani popüler filmlerin izleyicisi sinemadan uzaklaştığı için, ticari sinemacıların, yapımcıların çözüm yolu olarak buldukları seks filmleri salonları kaplamıştır. Bunlar ucuza mal edilen, 16 mm.'lik, kalitesiz seks güldürüleridir. (Esen, Kuyucak; 2010:133)

70'lerin ikinci yarısında milliyetçi-muhafazakar bir iktidar ülkeyi yönetiyorken, sinema salonlarının seks filmlerini izlemek isteyen seyircilerle dolup taşmasını açıklamak oldukça zordur.

Açıklamakta zorlandığımız durum, 1975 yılından başlayarak 1980'e kadar, hem de milliyetçi-muhafazakar sağcı partilerin, sola; dolayısıyla 'komünizme' ve 'dinsizliğe' karşı oluşturdukları Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde, sinema salonlarının tamamına yakınının, nasıl olup da seks filmlerinin doldurduğudur. (Esen, Kuyucak; 2010:136)

Bu dönemde soyunan sadece kadın olmamıştır. Ancak erkeğin soyunması güldürü unsuru olarak yer almıştır.

Seks filmleri furiasında durmadan soyunan kadın oyuncuların yanında birçok erkek oyuncuda sevişme sahnelerinde soyunur. Ancak amaç hep kadının çıplaklığı olduğu için erkeklerin soyunması her zaman gülünç, komik kalır (Bak. Aydemir Akbaş'ın, Ali Poyrazoğlu'nun, hadi Çaman'ın kimi filmleri). (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:123)

Sinemanın daha iyi duruma gelebilmesi sürecinde kayıp yıllar olarak görülen seks sineması furyası döneminde sinemacılar için olumlu gelişmeler de yaşanmıştır.

Yine de umutların tükenmediği yıllardır. 5 Kasım 1977’de sinemacılar İstanbul’dan Ankara’ya bir yürüyüş düzenleyerek, Anıtkabir’i ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni ziyaret etmişler ve “Sansüre Hayır!” yürüyüşü dedikleri bu yürüyüşte çalışma koşullarının da düzenlenmesini istemişlerdir. Bu yürüyüş sırasında aldıkları kararla, 5 Ocak 1978’de Sinema Emekçileri Sendikası SİNE-SEN’i kurmuşlardır. (Esen, Kuyucak; 2010:162)

2.3.4 1980’li Yıllarda Erkek Eşcinselliğinin Türkiye Sineması’na Girişi

60’lar ve 70’ler boyunca politik gelişmeler ülke gündemine damga vururken, 80 darbesi sonrası depolitizasyon süreci başlatılmıştır.

1980’lerde Dünya ve Türkiye’deki liberal akımlar, yeni sağ politikaların sonucundaki depolitizasyon, birey ve sorunlarının önemsenmesine neden olurken; bir yandan da bireysel çıkarların da ön planda olması sonucunu doğurmuştur. (Pösteği, 2005:9)

Seks filmleri darbe yasaklarını aşamadığı için birden kesilmiştir. Ticari kaygı ve sanatsal üretimin ikinci planda kaldığı 80’lerde ticari sinemacıları yeni bir türe itmiştir; arabesk filmler.

1980’li yıllarda hiçbir sinema salonunda, 1970’lerin ikinci yarısında salonları kaplamış olan, 16 mm.’lik seks filmlerinden eser kalmamıştır. Seks güldürüleri bıçakla kesilmiş gibi salonlardan yok olmuştur. Sansürün bir türlü engelleyemediği (!) bu filmler, 12 Eylül darbesinin yasaklarını delememiştir. Ticari sinemacılar hemen durum değerlendirmesi yaparak, salonları dolduracak ama yasaklara da takılmayacak yeni bir tür bulmuşlardır. Seks filmlerinin yerini, köyden göçüp gelen, yeni kentlilerin duygularına seslenen ‘arabesk filmler’ almıştır. (Esen, Kuyucak; 2010:179)

Türk Sineması 80’lerde bir yandan arabesk filmlerin ardı ardına geldiği ticari üretime sahne olurken, diğer yandan kadın konusunun gerçekçi bir bakışla ele alındığı filmleri ortaya çıkarmıştır.

1980’lerde Türkiye sinemasında kadın konusu dikkati çekecek boyutlara ulaşmıştır. Ticari amaçlı filmlerde geleneksel Yeşilçam kadın anlayışı sürdürülürken, diğer filmler gerçekçi bir bakışla kadını ele almaya başlamışlardır. Uç noktalara yerleştirilmiş, iyi kadın-kötü kadın kalıpları kırılmıştır. Artık Türk sinemasında çocuklarının anası, evinin ve erkeğinin kadını, el değmemiş, namus anıtı kadın tipleri de, cinselliğiyle erkekleri baştan çıkaran, yuvasını yıkan, şeytani vampirler de işlevlerini tamamlamışlardır. Beyazperde de toplumda insan olarak gerçek yerini almaya çabalayan kadının yansıması vardır.

Bu çabalar kadının konumuyla ilgili toplumsal eleştiri geliştirebilmek amacına hizmet ederken, kadını malzeme olarak kullanarak ve bu çabayı kadın filmleri modasına çevirmeye çalışan ticari yaklaşımın etkileri de yadsınamaz durumdadır.

Bu dönemde çekilen filmlerde çalışan, düşünen, seven, çok çeşitli konumlarda bulunan, iyi ve kötü özellikleri de taşıyabilen gerçekçi kadın kişilikleri canlandırılmıştır. Gerçekçi kadın kişiliklerinin sorunları yoluyla, toplumsal eleştiri yapılmaya çalışılmıştır. Eleştirel bir yaklaşımın yanı sıra, ticari yaklaşımla kadını bir malzeme olarak kullanan, olayı ‘kadın filmleri modası’na dönüştüren bir eğilim de sezilebilmektedir. (Esen, Kuyucak; 2010:181)

Dorsay Türk Sineması’nda 60’lardan itibaren verilen eşcinsel sahneleri görmezden gelmiştir. 1989 yılında “Acılar Paylaşılmaz” filminde oğlu eşcinsel olan babayı oynayan Kadir İnanır’ı atlamış, Ferzan Özpetek filmlerini, “Dönersen Islık Çal” filmindeki travesti-cüce dostluğunu hatırlayamamıştır. Öyle olsa sinemamızda eşcinsellik yoksa da diye başlayan bir cümlesi 2000 basımı olan kitabında yer almazdı. Bunun yanı sıra “Beddua” filminde Bülent Ersoy’la Mine Mutlu sevişmemiştir.

Diğer yandan sinemamızda eşcinsellik yoksa da eşcinseller vardır. Türk toplumunun, eşcinselliği toplum yaşamında hoş karşılamasa da, belli çevreler ve

kalıplar içinde ve özellikle ‘Türk müziği’ ile karıştırılarak verildiğinde hoş karşılayan yapısı, sahnede ve müzikte eşcinselliğini bir taç gibi taşıyan sanatçıların sinemada da boy göstermesine fırsat vermiştir. Zeki Müren, yıllar boyu sayısız film yapmış, şimdilerde onu Bülent Ersoy, Talha Özmen gibileri izlemeye başlamıştır. Ancak ilginç olan, toplumun önemli bir kesiminin cinsel doğasını iyi bildiği bu kişilerin, uzun yıllar ‘normal’ aşk öykülerinin kahramanı olarak sunulmasıdır. Bülent Ersoy’un bile filmleri böyle olmuş, ancak kadınlığa dönüşünden sonra çevrilen Beddua filminde işin bu yanına şöyle bir değinilmiştir. Bu filmde Ersoy’un, sinemamızın cinselliği en güçlü kadınlarından olan ve seks filmlerinin üne kavuşturduğu Mine Mutlu ile birlikte oynaması ise, özellikle sevişme sahnelerinde seyircide lezbiyen bir ilişki seyrettiği izlenimini yaratmaya yönelik, ustaca bir yapımcı buluşudur. (Dorsay, 2000:171)

Her ne kadar Dorsay Bülent Ersoy’u “Beddua” filminde eşcinsel şarkıcı olarak tanımlasa da film boyunca Ersoy’un feminen tavrı bir yana bırakılarak eşcinsel bir yönelimi bulunmamaktadır. Kaldı ki film boyunca bir kadına aşıktır.

Dorsay’ın tanımladığı eşcinsel şarkıcı rolünü Bülent Ersoy 1981 yılında rol aldığı “Şöhretin Sonu” filminde canlandırmaktadır.

“Her şeyden önce, son derece feminen bir trans kadın olan Bülent’in, büyük memelerine rağmen kendisini genç bir erkek olarak canlandırmaya çalışmasını, örneğin biricik sevgilisi Aslı’ya (Serpil Çakmaklı) aşk şarkılarını söylemesini izliyoruz ki bu sahneleri aynı anda lezbiyen aşk sahneleri olarak algılamamak mümkün değildir.” (Çakırlar, Delice, 2012:398)

Filmin başından itibaren feminenliğiyle izleyicinin eşcinsel olduğundan emin olduğu Bülent Ersoy’un kız arkadaşı bu durumu bir türlü anlayamaz. “Filmin başından itibaren sahneye abartılı makyajlar, tüylü şallar, mücevherli taçlar, kadın kıyafetleri ve dekoltesiyle çıkan Bülent’e her gece eşlik eden Aslı nasıl oluyorsa filmin ellinci dakikasına kadar sevgilisinin sandığı gibi bir erkek olmadığını anlayamıyor. Aslı Bülent’in yatak odasına adım atar ve sanki önceki sahnelerde izlediğimiz kendisi değilmiş gibi dehşete düşer: “Bu kadın giysileri, bu mücevherler kimin?” Bir türlü yola

gelmeyen anlatının kendisi, histerik belirti biçiminde günün deliliğini yansıtıyor.” (Çakırlar, Delice, 2012:400)

Başından sonuna kadar sorunlu anlatı yapısını ısrarla koruyan film, sonundaki mahkeme sahnesiyle de sorunlu bitmektedir.

Filmin sonundaki mahkeme sahnesinde yargıç beraat hükmünü açıkladıktan sonra Bülent’e, “Şimdi seninle bir yargıç gibi değil, bir büyüğün olarak konuşacağım,” diyerek nasihat vermeye başlar. Sanatını da, şöhretini de, servetini de halka borçlu olduğunu hatırlatır, alkışlarla şımarmasını, onları hayal kırıklığına uğratmamasını tembihler, “Sanatçı toplumun malıdır ve halkına karşı sorumlulukları vardır” der. Ona benzemeye çalışan genç hayranlarına iyi örnek olması gerektiğini, her şeyi borçlu olduğu halka zararlı değil yararlı olmaya çalışmasını salık verir. (Çakırlar, Delice, 2012:423)

80’ler erkek eşcinselliğinin Türk Sineması’na girdiği yıllar olmuştur. Her ne kadar bu örnekler toplumun eşcinselliğe bakış açısından herhangi bir olumlu değişiklik yaratmasa da konunun kullanılmaya başlanması önemli bir adım olarak görülebilir.

2.3.5 1990’lar Sonrası Türkiye Sineması’nda Eşcinsellik

Birçok eleştirmen ve sinemacı tarafından 1989-1992 yılları arası Türkiye Sineması için çöküş yılları olarak görülmektedir. Dorsay, sansürün uygulayıcısı ve dayattığı baskılardan dolayı sinemanın çöküşüne neden olan devletin, bu dönemde sinema için elinden geleni yaptığını belirtmiştir.

1989-1992 yılları arasındaki döneme ait birçoğunun çok iyi saptadığı gibi, o yıllarda sinemamız büyük bir çöküş süreci içine girmişti ve her yandan feryatlar yükseliyordu. Ancak bu olaya devletimiz çok da ilgisiz kalmamış, tersine yapıcı, yardımcı bir rol benimsemeye çalışmıştır. Turgut Özal ve sonraki hükümetler döneminde, kapitalizmin ünlü “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganının hem de aşırı biçimde kullanılmasına karşın, kimi hükümetler ya da bakanlar sinemamıza yardım eli uzatmak için ellerinden geleni yapmışlardır. (Dorsay, 2004:16)

1980 darbesi sonrası depolitize edilmiş izleyici kitlesinin, özel radyo-tv'lerin yayın hayatına başlamasıyla beğeni seviyesi düşürülmüştür. Bu kitlenin sinemadan beklentisi sadece keyifli saatlerdir.

Popüler filmlerin izleyici kitlesi, 1980 sonrasının depolitizasyon sürecinde yetişen, film izlerken zevkli saatler yaşamak isteyen, Dolby stereo ses, rahat koltuklar, popcorn ve cola talebi olan genç bir kitledir. özel radyo-TV döneminde beğeni düzeyleri "sabun köpüğü" programlar ile düşürülen izleyici kitlesinin politik içerikli ya da ağır tempolu, toplumsal eleştiri dolu filmlere tahammülü bulunmamaktadır. (Pösteki, 2005:11)

Bu dönem için Scognamillo cinsel özgürlüğün yükseldiği dönem ifadesinde bulunur. Çıplaklık artık çarpıcı değil özgürlük ifadesidir ve fazlası için önyargılardan uzaklaşmak gerekir.

90'lı yıllarda cinsellik özgür olmaz da ne olur? Tek sorun, çıplak bir kadın veya erkek görüntüsü eskisi kadar çarpıcı sayılmadığından bu özgürlüğün ifadesidir. Seviciliğe veya eşcinselliğe sarılmak bir başka çıkış yolu teşkil edebilir, ama dürüst, önyargılardan uzak bir şekilde ele almak koşuluyla. (Scognamillo, Giovanni; Demirhan, 2002:234)

90'lı yılların ilk yarısı için çekilen her 3 filmin 1 tanesinin gösterime girebildiği sıkıntılı bir dönem diyebiliriz. Bunun yanı sıra daha önce konu edilemeyen sorunların kendisini göstermeye başlaması açısından olumludur.

1990-1996 arasında 311 film çevrilirken, 74 tanesi gösterime girebilmiştir. 1990 sonrası Türk Sineması, görülebilir bir değişimi getirdiği için önemlidir. Özellikle yeni yüzyılla birlikte birçok "tabu" sayılabilecek konu beyaz perdede kendisini göstermeye başlamıştır. Eşcinsellik, türban sorunu, Güneydoğu sorunu ve Kürt kimliği, toplumun küçük insanlar aracılığı ile sorgulanması gibi birçok konu ve tema, özellikle yeni kuşak yönetmenler tarafından işlenmiştir. (Pösteki, 2005:10)

Bu konuların en önde gelenleri cinsellik ve farklı cinsel kimliklerin görünürlüğüdür.

Cinsellik, bu dönemin filmlerinde ağır basan bir öğedir. Böylece Robert'in Filmi'nden Düş Gezginleri'ne, Cazibe Hanım'ın Gündüz Düşleri'nden Dönersen Islık Çal'a, Sarı Tebessüm'den Gece, Melek ve Bizim Çocuklar'a, Kız Kulesi Aşıkları'ndan Berlin in Berlin'e, Hamam'dan, Cahil Periler'e, Avcı'dan Lola+Billidikid'e, yoğun ve kimi zaman farklı/aykırı cinsellikler perdede görünür olmuştur. (Dorsay, 2004:23)

Kadın eşcinselliğinin açıkça konu edinildiği Atıf Yılmaz filmi olan “Düş Gezginleri” tabu olan önemli bir meseleyi anlatmaya girişmiştir.

İki kadın arasında başlayan dostluk, bir sevda ilişkisine dönüşür. Kasabadan İstanbul'a geçen ilişki, fırtınalı iniş-çıkışlardan sonra “sınıfsal” engellere çarparak sona erer.

“Düş Gezginleri, Atıf Yılmaz'ın hakkını vermeli, kimsenin gözünün yaşına bakmadan, toplumun yerleşik değer ölçülerini filan takmadan, sözünü sonuna dek giderek söyleyen ve bize açıkça lezbiyen bir aşk öyküsünü tam bir açık sözlülükle anlatan bir film.” (Dorsay, 2004:64)

Dorsay bu açık anlatımı yadırgamaz ve nedenini Osmanlı'nın harem geleneğinden gelen yakın kadın ilişkilerine bağlar. Zaten Sappho da komşu ülkedendir.

Bu tür filmin, Osmanlı'daki “harem ilişkileri” nedeniyle konuya yabancı olmayan ve ünlü ozan Safo'nun yaşadığı adaya da çok yakın bulunan bir ülkeden gelmesi de şaşırtıcı sayılmayabilir.

“Yine de Düş Gezginleri'nin insanın ağzında buruk bir tat bırakan, inandırmayan, doyurmayan, cinsellik sömürüsü kokan bir film olduğunu düşünüyorum.” (Dorsay, 2004:64)

Dönemin önemli filmlerinden olan Gece, Melek ve Bizim Çocuklar filmi de yine toplumun marjinal olarak gördüğü yaşamların içerisinde anlatılan bir hikayeyi içerir. Dorsay'ın azınlık olarak nitelediği ‘öteki’yi anlama için çaba gösterme çağrısı ise dikkate değerdir.

“Gece, Melek ve Bizim Çocuklar’ı görün... Anlattığı, yaşamlarını beden zevklerine, cinselliğe ve “günaha” adanmış marjinallere sempati duymuyorsanız bile, hatta özellikle o zaman... Çünkü sevmemek için çok geçerli nedenlerimiz olsa da, her türden azınlığa karşı duyulan olumsuz duyguların nefrete dönüşeceğine ve bunun da ırkçılığa ve faşizme giden yolların anahtarı olduğuna inanıyorum. Ve her türden azınlığı ve onların yaşamlarını anlama çabasının çağdaş olmanın ayrılmaz koşulu olduğunu düşünüyorum.” (Dorsay, 2004:75)

Bütünöyle olumsuz eleştirilere maruz kalan bu cesur ve çarpıcı filmlerle birlikte Türk Sineması’nda Queer sinemanın varlığından ve eşcinsellik temasının artık sadece yan hikaye olarak değil ana hikaye olarak var olabilmesinden söz edebilmek bile gelinen noktayı özetliyor. Bu anlamda 1990’lar sonrasının Türk Sineması’ndaki eşcinsel sinema örnekleri önemlidir.

2.3.5.1 Dönersen Işık Çal

1992 yılında çekilen Orhan Oğuz’un yönettiği film Türkiye Eşcinsel Sineması için oldukça önemli bir filmidir. Filmde Beyoğlu’nda barmenlik yapan bir cüce ile hayatını seks işçisi olarak kazanan bir travestinin arasında geçen dostluk anlatılmaktadır. Toplum tarafından ötekileştirilen iki karakterin yolu bir akşam cücenin iş çıkışı eve dönerken şiddete uğradığını gördüğü ve kadın sandığı travestiyi, kendi güvenliğini sağlamak için kullandığı düdüğüyle kurtarmasıyla başlar. Evine misafir ettiği kişinin kadın değil travesti olduğunu anlamasıyla birlikte sapık olarak nitelediği travestiyle giderek dostluğa dönüşen özel ilişkisinde cücenin düşünsel dönüşümü dikkat çekmektedir. Dostlukları cücenin trajik ölümüne değin süren bu iki “öteki” bireyin cesurca anlatılan hikayesi, aynı türde çekilecek cesur filmlere öncülük etmiştir.

Eğer penisi olan kadına yönelik söz konusu tahayyül çocukta “sabitleşirse”, bu tahayyül daha sonraki hayatın bütün etkilerine direnirse ve aklındaki cinsel objeye ilişkin olarak, bir erkeğin penisten vazgeçmesini önlerse, bu tür bir birey normal cinsel yaşamına rağmen eşcinsel olur. (Freud, 2006: 79)

“Dönersen Isık Çal” filminde cinsel hayatından herhangi bir kesit gösterilmese de travesti bir kimliğin hayatını sürdürmek zorunda olduğu bölge ve bu bölgede yaşamını sürdüren insanlarla olan sert ilişkisi gözler önüne serilmektedir.

Filmde anlatılan hikayenin sahibi olan travesti karakterin, Erich Fromm’un dediği gibi bir “sapık” olduğuna dair bir izlenim seyircide yaratılmamaktadır. Cinsel kimlikten kaynaklanan tek arizi durum olarak filmin başlangıcında yer alan travestiye gösterilen ve cüce ile tanışmalarını sağlayan şiddet sahnesi gösterilebilir.

Sapıklık, doğal olarak, “normal”, cinsel ilişkiden farklı olan bir cinsel aktivitedir. Bu tür sapıklıklar arasında; sadizm, mazoşizm, anal cinsellik ve özellikle koprofili, teşhircilik, dıkizcilik, travestilik ve oral-genital uygulamalar sayılabilirler. Bizzat mastürbasyonun kendisi de bir zamanlar sapıklık olarak kabul edilmekteydi. Son olarak homoseksüelliğin bütün şekilleri de sapıklığa girmektedir. (Fromm, 1998: 33)

Sinema üretiminde daha öncesinde eşcinselliğin göndermelerle üstü kapalı olarak verilmesine alışık olan izleyicinin direk tüm yaşantısıyla tam bir eşcinsel karakterler yüz yüze getirilmesi anlamında “Dönersen Isık Çal” Türkiye Sinemasında eşcinsellik anlamında en önemli filmlerdendir.

Eşcinsel karakterler yalnızca alt metinler ve imalar ile görünür olabiliyorlardı. Yönetmelik tarafından dizginlenen stüdyo sahiplerinin erdemlilik taslamaları ve toplumsal mutabakatın baskısıyla birlikte, film yapımcıları imaları satır aralarına yazmayı, izleyiciler de filmleri böyle izlemeyi öğrenmişlerdi. (Davies, 2010: 27)

Fikret Kuşkan’ın bir travestiyi canlandığı takdiri hak eden oyunculuk performansının yanı sıra tam da toplumun bakış açısını gözlemlediğimiz travestinin dostluk kurduğu cüce karakteriyle unutulmaz bir film olan ‘Dönersen Isık Çal’ yine bu kilometre taşı sayılan 90’lar dönemi filmidir.

Cüce Mevlüt Demiryay, gerçekten de çok iyi. Zavallı Fikret Kuşkan ise saçlarını kazıtıp kadın kılığına girmekle gösterdiği “özveri”nin karşılığını hiçbir biçimde alamamaktadır. Çünkü senaryonun ve yönetmenin ona biçtiği rolde, bir kişilik, bir karakter oluşturmak için hiçbir olanak yoktur. (Dorsay, 2004:61)

“Dönersen Isık Çal” filmi, travesti cinsel kimliğinden kaynaklanan toplumsal ötekileştirmeye maruz bırakılmış bir karakteri anlatırken, çekilmesinden 4 yıl sonra tüm ülkenin gündemine oturan Ülker Sokak olaylarına plansız bir şekilde anlam yüklemiştir.

1996 Habitat toplantısı öncesi kentsel dönüşüm adı altında Ülker Sokak’ta Travesti ve Transseksüellere karşı yapılan “sokak temizliği”, nefret söylemi içerdiği gibi, belli bir toplumsal kesime karşı o kesime mensup bireylerin farklılığından ötürü düzenlenen ırkçı bir saldırı olarak tarihe geçti. Kentsel dönüşüm adı altında gerçekleşen bu saldırılar devlet, medya ve ülkü ocakları işbirliğiyle gerçekleşti. Birçok travesti ve transseksüel kendilerine ait evlerden zorla uzaklaştırıldı. Birçok muhalif kesim bu konuya uzaktan bakmayı tercih etti. (Çakırlar, Cüneyt – Delice, 2012: 171)

60’lı yıllarda kimi yönetmenler tarafından (Metin Erksan, Halit Refiğ, Atıf Yılmaz) yürütülen erotik arayış ve görsel ifadesi bir 30 yıl sonra sorunsallıklara bağlı olarak ruh bilime ve Freudvari yaklaşımlara dayalı gibi görünen bir sinemada karşımıza çıkıyor. Eskiden pek üzerinde durulmayan kimi çevreler ön plana taşınıyor, her şeyden önce marjinallik “entel” bir kimlik kazanır gibi oluyor ve yorum bir “ayrı dünya” perspektifi üzerinde yapılıyor. Bir cüceyle bir travestinin (ama bu ölçülü, cazgır olmayan kendi durumunun problematiği içinde hareket eden bir travestidir) dostluğu, herhangi bir referansın ötesinde gece yaşamının gece mekanlarının art arda sıralanan gecelerin içinde simgelerle donatılmış, ister cehenneme ister bir başka yere bir yolculuk oluyor. Cinsellik konu dışı gibi kalıyorsa da bu yalnızca bir sunuş taktiği. Çünkü travestinin her hali giysilerinden makyajına ve yürüyüşünden davranışlarına kadar her zaman karşımıza dikiliyor (Dönersen Isık Çal,1992). (Scognamillo, 2002: 239)

Toplumsal yaşama uyum kriterleriyle yaşayan izleyiciyi rahatsız eden bu karşımıza dikilme durumu ve arka sokaklarda yaşananların sarsıcı sunumu Dorsay’ın eleştirisine göre kolaycılık olarak kalmaktadır.

“Beyoğlu, Beyoğlu’nun gece hayatı, Cadde-i Kebir’in yanı başında uzanan, çoğumuz için en azından geceleri “girilmez” olan yan sokaklarda yaşanan bin bir dram...O yaşamın kıyısına itilmiş küçük insanlar, yosmalar, pezevenkler, dönmeler,

oğlanlar, “hayat kadınları”, küçük hırsızlar, söğüşçüler, üç kağıtçılar, uyuşturucu tutkunları. Ve başkaları.

Ne zengin bir malzeme, ne yoğun bir esin kaynağı değil mi? Bu yoğunluktan sanatçı süzgeçleriyle gerekli besini alabilmek, zaten kendiliğinden dramatik ve “pitoresk” olanı, bir sanat eserinin kendine özgü kalıplarına dökülebilmek koşuluyla...

Dönersen Isık Çal, ne yazık ki bunu yapamıyor. Kişilerin ve çevrenin hazır çekiciliğiyle yetinmek durumunda kalıyor. Çokluk gece veya sabaha karşı çekilmiş “kadınsız Beyoğlu” görüntülerine, arka sokaklarda her an olabilecek dramalara, işlenebilecek cinayetlere, hiç düzeyindeki insan yaşamlarına sığınıyor. Ön planda ise bir cüceyle bir dönemin ilişkilerinin, seyirciyi tavlama için yeterli olacağı varsayımına...” (Dorsay, 2004:61)

Dramatik yapıya yöneltilen bu eleştiriyle sınırlı kalmamaktadır Dorsay’ın eleştirileri. Oyunculuk performansı konusunda Kuşkan’ın çaresiz olduğu görüşündedir.

Tüm bu eleştirilerin odak noktasında bulunan film Türkiye’deki Queer sinema anlatımı için dönüm noktasıdır ve belirgin bir kırılma yaratmıştır. Ardından gelen filmler cesaret çitasını daha yükseklerle taşımıştır.

2.3.5.2 Hamam

Türkiye Sinemasında ülke sınırları içerisinde film çeken yönetmenlerin hareket alanının, yurt dışında film çeken Türkiyeli yönetmenlere göre daha kısıtlı olduğu üretilen filmlerden anlaşılmaktadır. 1997 yılında çekilen Türkiye-İtalya ortak yapımı olan “Hamam” filmi Ferzan Özpetek tarafından yönetilmiştir. Filmde Türkiye’de yaşayan ve vefat ettikten sonra kendisine bir hamam miras bırakan teyzesinin İstanbul’daki yaşamına tanıklık eden Francesco’nun hikayesi anlatılmaktadır. Monoton devam eden hayatı ve sorunlu evliliği nedeniyle sıkıntılar yaşayan Francesco Türkiye’de tanıştığı ailenin samimiyeti ve sıcaklığından etkilenmiştir. Ailenin oğlu olan Mehmet ile yaklaşması filmin tam da merkezindedir ve Francesco öldüğünde yanında yine Mehmet vardır.

Çekildiği dönem anlamında bu cesur yaklaşımın önemli sebeplerinden birisi yönetmenin Türkiye’de değil İtalya’da yaşaması gösterilebilir. Başka bir ülkede yaşamasına rağmen Özpetek Türkiye kültüründen ve aile kökenlerinin bulunduğu ülkesinin özelliklerinden uzak kalamamıştır.

Türk Sinemasının ilgi çeken isimleri arasına yurtdışındaki iki sinemacıyı da dahil etmemiz mümkündür: Ferzan Özpetek ve Fatih Akın. İki yönetmen de bulundukları ülkelerin insanları için film yapıyormuş gibi görünseler de Türk kültüründen ve Türk kökenlerinden etkilendikleri açıktır. Ürettikleri filmler ile Türkiye içerisindeki sinemayı da etkilemeleri söz konusu olduğu için Türk kökenli yönetmenler olarak sinemalarını önemsemek gerekmektedir. (Pöstecki, 2005:17)

Yaşadıkları ülkelerdeki sinema üretiminin avantajlarını kullanmayı başarabilen Türkiye kökenli yönetmenlerin uluslararası festivallerden başarıyla dönmesi manidardır. İtalya’da sinema eğitimi alarak İtalya’da yaşamayı seçen Özpetek oryantalizmi filmlerinde başarılı bir biçimde yorumlayarak toplumsal ilişkiler temelinde kullanmıştır. Bu kullanım Türkiye Sinemasında oryantalizm unsurunun işlenmesini etkilemiştir.

Ferzan Özpetek, İtalya’daki sinema kariyerine bir anlamda Batı’nın Doğu toplumuna bakışını yorumladığı filmlerle başlamıştır. “Bilindiği gibi oryantalizm, Batı kimliğinin Doğu’dan ayrıştırılması için kullanılan bir terimdir. Yönetmenin bu filmlerindeki oryantalizm; mistik öğeler, insanlar, mekanlar, ritüeller ve toplumsal ilişkiler açısından stilize edilmiş bir oryantalizmdir. (Pöstecki, 2005:146)

Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada ses getiren filmi “Hamam” yurtdışından gelen değerlendirmelere göre hak ettiği değeri bulamamıştır. Yönetmenin doğduğu ülke ile yaşadığı ülke kültürlerinin filmde yer alan unsurlar temelindeki etkileşimi önemlidir.

Ferzan Özpetek’in bir şekilde hak ettiği değeri bulamayan filmi “Hamam” heteroseksüel İtalyan bir erkek ile genç bir Türk arasında yavaş yavaş gelişen özel duyguların anlatıldığı, bir kültürden diğerine taşınan usul bir baştan çıkarma öyküsüdür. Tüm bunlar eşcinsel arzunun doğuşunun gösterişsiz bir inandırıcılıktaki canlı kanıtlarıdır. (Davies, 2010:14)

Kendisini teyzesinden miras kalan hamamı görmeye gelen İtalyan heteroseksüel karakter Francesco'nun cinsel kimlik ve hayata bakış temelinde geçirdiği değişim çarpıcıdır. Filmin başında İtalya'daki monoton yaşamından kesitleri izlediğimiz Francesco, İstanbul'daki samimiyet ve sıcak aile yaşamı dinamiklerinden etkilenmiştir.

Filmimizin başkarakteri Francesco İstanbul'da yaşadıklarıyla hayatında ve cinsel kimliğinde özgürleşmeye doğru yol almış, bu yolculuk zincirlerinden kurtulmasını sağlamıştır.

Eski hamam, ailenin bir araya geldiği, zengin çeşitlerin olduğu yemek zamanları, sıcak bir aile ortamı, sıcak ve samimi insanlar, evleri, insanları, düğünleri ve gelenekleri ile Doğulu bir toplum, bakılan kahve falları, eski model arabalar, hepsi Francesco'nun tek düzeleşmiş yaşamından çok farklı şeylerdir ve ona özgür olmanın rahatlığını hatırlatmıştır. Doğu'ya yaptığı bu yolculuk, kahramanın zincirlerinden kurtulmasını sağlamıştır. Bu zincirlerden biri olan cinsellik konusundaki bastırılmış bir takım duyguları, hamamın mistik atmosferinde ortaya çıkmıştır. Batı'da eşcinsel kültürün otantik mekanları arasında sayılan hamam, Francesco'nun cinselliğinin kurtulduğu bir mekan olarak bu işlevini doğrulamaktadır. Buhar, mermer taşlar, sıcak su, yarı çıplak insanlar, hamamın mekan olarak cinsel bir anlam ifade etmesine neden olacak şekilde verilmiştir. (Pösteği, 2005:158)

Filmin başarısı birçok festivalden aldığı ödüllerle tescillense de "Hamam" kendisini ait olduğu kültüre kabul ettirmeyi başaramamıştır. Filmde yer alan Francesco ve Mehmet'in öpüşme sahnesi tartışma konusu olarak uzun süre medyada gündem oluşturmuştur. Toplumsal cinsiyete aykırı bulunan, sisteme uygun görülmeyle ötekileştirilen, marjinal olarak tanımlı cinsel kimliğin, eylemsel olarak böylesine açıkça gösterilmesinden rahatsız olan belirli kesimler tepkisini gizlememişlerdir. Filmi izlemeyen İstanbul Hamamcılar Odası Başkanı bir televizyon kanalının canlı yayınına katılarak açıklama yapma gereği hissetmiştir. Bununla birlikte film, politik anlamda rahatsız ettiği kesimlerden de acımasız eleştirilere maruz kalmıştır.

Küreselleşme, Yeşilçam'daki ulusallığı ve Cumhuriyet'i de vurmuştur. Eşref Kolçak'ların temsil ettiği mülksüz ama mert ve namuslu erkek tipi tarihe gömülürken,

cinsiyeti belirsiz marjinal aydın veya lümpen tipi, sistemin gözdesi olmuştur. Geçen yılların doruklara çıkartılan iki filmini hatırlamak gerekirse; biri “Ağır Roman”, diğeri “Hamam” filmleridir. Her ikisi de, çürüyen sistemin ürünü olan insanlık facialarını, eşcinselliği, fahişeliği, uyuşturucu bağımlılığını, çakallığı, özetle üretimle hiçbir bağı olmayan toplumsa tortuyu, şirin ve güzel göstermektedir. (Perinçek, 2000: 47)

Film her ne kadar büyük ilgiyle karşılanmış olsa da sinemayı siyasi güçlerin baskısından kurtararak bağımsızlaştıramayan Türkiye, filmi şansı olmasına rağmen Oscar ödüllerine aday göstermemiştir.

Türkler ‘Hamam’ı izlemek üzere sinemada uzun kuyruklar oluşturmuş ve hatta film 1998 Akademi Ödülleri’nde Türkiye’yi temsil etmeye aday gösterilmiştir. Ne var ki, film asla Hollywood’da sahne alamayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, bağımsız film kurulu kararını iptal etmiş bunun yerine Oscar’da, En İyi Yabancı Film adayını olarak Türkiye’yi heteroseksüel bir romantik dramın temsil etmesini tercih etmiştir. (Davies, 2010:180)

Tüm dünyada alkışlanan film ne var ki Dorsay’a kendini kanıtlayamamıştır. Türkiye’yi bir çok adetiyle anlatan film Dorsay’ göre aşırı nostalji yüklüdür.

“Özpetek İstanbul’a, yaşamımıza ve kültürümüze sanki dışarıdan bakmış. Onlarda saklı olan, onların ruhuna sinmiş, bizim artık farkına bile varmadığımız, ama yabancı için son derece ilginç olan sayısız şey saptamış ve filmine koymuş. Ne bileyim, kahve falından kurşun dökmeye sayısız günlük ve eski alışkanlığımız, filmi sanki bir Türk adetleri el kitabı haline getirmiyor değil!... Biraz folklor ve biraz aşırı nostalji var gibi geldi bana...” (Dorsay, 2004:83)

Film ülke çapında tartışılmış ve bu tartışmalar sayesinde Türkiye Eşcinsel Hareketi görünürlük kazanmaya başlamıştır. Diğer yandan Türkiyeli yönetmenlerin eşcinsel temayı ana tema olarak kullanma girişimleri artmıştır.

2.3.5.3 Lola Billidikid

Eşcinselliğin açıkça anlatılabildiği ve sistem tarafından marjinal sayılan yaşamların gösterilebildiği Türkçe senaryolu cesur filmlerden birisi yine yurtdışında yaşayan Türkiyeli bir yönetmenin üretimiyle beyaz perdeye yansımıştır. Almanya’da yaşayan Kutluğ Ataman Türk Eşcinsel Sineması tarihindeki en sert filmlerden birisine imza atmıştır.

Kutluğ Ataman’ın 1998 Türkiye-Almanya ortak yapımı olan “Lola Bilidikid” filmi Berlin’de yaşayan bir ailenin 17 yaşındaki üyesi Murat’ın baskın karakter olan ağabeyi Osman dışında bir ağabeyinin daha olduğunu öğrenmesi ve onu araması üzerine kuruludur. Onu bulduğunda ise onu bir sürpriz beklemektedir. Ağabeyinin adı artık Lola’dır ve seks işçisidir. Lola’nın toplum açısından marjinal hayatı içerisinde Murat’ta eşcinselliğini yeni keşfetmeye başlamaktadır.

Alman eşcinsel sineması dahi 90’lar tarzı bir fahişe filme sahiptir: Kutluğ Ataman’ın 1998 yapımı filmi ‘Lola and Billidikid’, Berlin’de yoğunlukla Türk travesti ve fahişelerin yaşadığı bölgelerden birinde geçen eşcinsel sahneleri üzerine kuruludur. (Davies, 2010:174-175)

Alman eşcinsel sineması örneği olarak geçen bu film yönetmeninin Türkiyeli olması ve Türkiyeli oyuncuların yer alması dışında Türkiye toplumsal kültürünün yansımalarının verilmesi bakımından Türkiye Sineması için önemlidir. Almanya’daki Türkiyeli eşcinsellerin yaşamını Lola üzerinden konu edinen Ataman, bu yaşamın en sert yönlerini açıkça vermekten çekinmemiştir. Sadece toplumla değil kendi iç çatışmaları da açıkça verilmektedir.

Cins kimliklerinin yaşanışında, cinsel fetişlerin ve bireylerin kendilerini ifade edişlerindeki davranışların, benimsenen figürlerin de ciddi bir önemi var. Sergilenen figür ve bu figürün kadınsı veya erkeksi kodlarla tanımlanması, eşcinsellikle ilgili her tür tartışmanın ortasına kuruluyor ve bizzat eşcinsel toplumunun kendi iç çatışmalarının da zeminini oluşturuyor. (Hocaoğlu, 2004: 10)

Bu Türkiyeli eşcinsellerin yaşadığı içsel çatışmaların sebeplerinden birisi olarak Anadolu toplumunun kültürünün dini temelli ahlak yapısıyla, Avrupa toplumunun kültürünün özgürlük alanının çatışması gösterilebilir.

Anadolu'nun çorak bağrından gelip gurbet ellere düşmüş, memlekette ya aile içi tacizden, ya sıra dışı yumuşaklıktan, ya genlerinden ya da başka şeylerden küçük yaştan beri “farklı” olmuş ve bu hoşgörü toplumunda özgür yaşamaya başlamıştır esmer adamlar... İster “gay” hayatın aldatıcı neşesine kapılmış, isterse kadınlıklarını tıp ve hukuk olarak tescil ettirmiş olsunlar, o karayağız deriyi, o bin bir boyanın örtemediği sakalları saklayamayan Almanya'daki Türk eşcinseller. (Dorsay, 2004:112)

Almanya'daki cinsel özgür alan ile Türkiyeli gelenekçi aile yapısından kaynaklı dini ahlak uzantılı çevre arasında sıkışıp kalan eşcinsel karakterler filmde yer alan farklı kimliklerden sadece birkaçıdır.

“Yıllar önce evden kaçarak travesti olmuş Lola, onun sessiz ve mütevekkil anası, alabildiğine maço ağabeyi Osman, en küçük kardeş, cinsel eğilimleri nedeniyle bunalımlar geçiren ve sonunda ağabeyin baskısından yeni keşfettiği Lola'nın hoşgörü dünyasına sığınan genç eşcinsel Murat...

Lola'nın maço sevgilisi, “aktif” olması nedeniyle kendi eşcinselliğini kabul etmeyen, oysa boğazına dek bu çevreye batmış Bilidikid, eşcinsel jigololuk yapan isyancı ve somurtkan İskender, İskender'in soylu ve zengin Alman sevgilisi Friedrich, Friedrich'in oğlunu korumaya çalışan yaşlı annesi, genç ırkçı Almanlar ve daha kimler kimler...” (Dorsay, 2004:113)

Bu kadar farklı ve toplum için sorunlu görünen kimlikler arasından, Lola'nın ailesinden kopuk –ki sebebi vardır- ve Türkiye toplumu için ötekileşmiş yaşamı yönetmenin bilinçli bir tercihi olup olmadığı tartışmalı olsa da, seyirciye çok ta yabancılaşmamıştır.

Filmin hikayesinin kurulu olduğu yaşam olan Lola'nın yaşamı üzerinden bakılırsa eşcinsellik tanımlaması açısından sevgilisinin davranışları incelenmeye ihtiyaç duymaktadır. Eşcinsellik, bireyin kendisini eşcinsel olarak tanımlaması ise Lola'nın

sevgilisi Bili eşcinsel değildir. Eşcinsellik cinselliği yaşamak için seçilen cinsiyetin hemcinsi olması ise Bili eşcinseldir. Film de Bili kendisini eşcinsel olarak tanımlamasa bile Lola ameliyat olmalı ve kendisi ile evlenmelidir.

Biyolojik ve genetik nedenlerle eşcinselliğe eğilimli doğanların varlığından söz ediliyor. Ancak bunların, eşcinseller içinde çok küçük bir oranda saptanıyor. Örneğin toplumsal ve kültürel nedenlerle sınıf olarak eşcinsel ilişkilere giren eski Yunan, Roma, İran, Emevi, Abbasi, Osmanlı aristokrasisinin eşcinsel ilişkide bulunması, biyolojik ve genetik nedenlerden gelmiyor. Sokrates, Platon, Aristo, Harun Reşit, Cafer Bermeki, Mevlana, Fatih Sultan Mehmet, IV. Murat, Nedim ve Şeyh Galip’lerin oğlancılığını, biyolojik veya genetikle açıklayan bir bilimsel iddia bulunmuyor. Tam tersine dönemin hakim kültürü, bu ilişkiyi yüceltiyor ve hatta kutsuyordu. Yine emperyalist-kapitalist sistemin çürüme döneminde yaygınlaşan ve adeta bir entelektüel ve sanatçı belirtisi olarak takdim edilen eşcinsellik de, esas olarak biyolojik ve genetik kökenli değildir. Bu gerçekler ışığında, tarih boyunca, biyoloji ve genetikle açıklanmayan bir eşcinsellik gerçeğinin bulunduğu apaçık meydandadır. (Perinçek, 2000: 9)

Filmin karanlık hayatlar içerisinde giderek sertleşen hikayesinin finalinde yer alan şiddet dolu sahnelerinin üzerine eklenilen ağabeyin kendi erkek kardeşinin tecavüzcüsü ve katili çıkmasını Dorsay irkiltici bulur. Annenin baş örtüsünü finalde çıkarması ise yine Dorsay’a göre belki de tüm gelenekçi yapıya bir başkaldırıdır.

“Lola+Billidkid’in “medeni cesareti”, ödünsüz tavrı ve kimi sahnelerinin sinemasal olgunluğu övülmeye değerdir. Ama bence Ataman, tüm final bölümüyle kendi filmine ciddi biçimde zarar veriyor. Hep eşcinsellikle özdeş olarak sunula gelmiş şiddete böylesine başvurmak ihtiyacını nereden hissetmiş? Ortalığın kana bulandığı final bölümü de, ağabey Osman’ı Lola’nın çifte infazcısı (hem tecavüzcüsü, hem de katili) olarak gösteren aşırı melodramatik çözüm de insanı irkiltiyor. Ve filmin geneline egemen olan yumuşaklığı ve duygusallığı yok ediveriyor. Sahi, Türk anne son sahnede başörtüsünü atıp yürüyerek ne demek istedi? Tüm geleneksel değerlere baş mı kaldırdı?” (Dorsay, 2004:113)

Bir başkaldırı olup olmadığının kararını veremese de Dorsay'ın yazısına da yansıyan bu soruların toplum üzerindeki etkisi kuşkusuz sarsıcı olmuştur. Ensest, eşcinsel ve toplumsal cinsiyet açısından radikal ilişkilerin çarpıcı kullanımı filmi göz ardı edilemez hale getirmiştir.

2.3.5.4 Cahil Periler

Kutluğ Ataman'ın filmi kadar sert olmasa da yine yurt dışında yaşayan başka bir önemli Türkiyeli yönetmenden yeni bir film gelir. Ferzan Özpetek'in "Cahil Periler" filmi, eşcinsellerin hayatın ne kadar içinden olduğunun yansımasıdır.

Daha öncesinde 'Hamam' (1997) filmiyle adından söz ettirmeyi başarmış Türk yönetmen Ferzan Özpetek benzer bir etkileyici melodram olan 'La Fate Ignoranti' (Cahil Periler,2001) filmini çekmiştir. Türk-İtalyan ortak yapımı olan film, bir erkeğin – ölümünün ardından yasal eşi tarafından ortaya çıkarılan- gizli eşcinsel hayatını konu edinir. (Davies, 2010:247)

Özpetek, Osmanlı kültürünün bir parçası olarak eşcinselliğin daha kabul edilebilir bir dönemin yaşandığı Anadolu topraklarını ve geleneklerini iyi bilmenin yaşamışlık avantajını kullanarak "Cahil Periler" filmini daha toplum içinde bir yere konumlandırmıştır.

Yarenlik ettikleri şehir oğlanlarıyla gezip tozmayı ayrıcalık addeden tüysüz nazeninler olduğu gibi, bayramdan bayrama şehir oğlanı dost ve sevgililerinden kopardıkları paralarla aldıkları bir kat elbiseyi hilata (padişahların, gönül almak veya ödüllendirmek için birisine giydirdikleri bir tür kaftan) sayan, yani eskiden padişah ve vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimselere giydirilen süslü kaftan giydiğini zanneden biraz naif saderularda (tüyü bitmemiş genç delikanlı) vardır. Saray hizmetinde olan bazı içoğlanları, tutuldukları ve arzu ettikleri, saray dışında yaşayan kimselerle buluşabilmek için hastalık numarası yaparlar. (Çakırlar, Cüneyt – Delice, 2012: 352)

Toplumsal bir gerçeklik olsa da, tartışılması her zaman sakıncalı bulunan evli eşcinsellerin gizli yaşamlarının konu edinildiği film, eşcinsel hayatların zorunluluklarını farklı açıdan göstermesi bakımından da önemlidir.

Tartışmalı bir izleme yöntemi bakımından, filmin iki önemli karakteri olan ölen evli eşcinsel karakter Massimo'nun eşi ve gizli eşcinsel sevgilisinin birbirlerinden etkilenecek aşk duygusunu yaşadıkları yorumları yapılsa da, Massimo'yu birbirinde bulan Antonia (karısı) ve Michele (sevgilisi) için hissedilen şey aslında aşk adına yaşanmışlıkların ortak isimde toplanmasıdır. Birbirlerini öptükleri sahnede gözlerini kapatarak zihinlerinde oluşturdukları insan silüeti Massimo'dan başkası değildir.

“Cahil Periler’de Özpetek zaten cesur biçimde hiçbir zaman yadsımadığı “eşcinsel kimliği”ni tümüyle açığa vuruyor. Çünkü film, sanki bir eşcinselin tatlı rüyası, ünlü Amerikan deyişimiyle bir “wishful thinking”. O eşcinseller dünyası ne rahat, ne mutlu... O dul kadın, kocasının sevgilisi tatlı çocuğa ne kolayca vuruluyor... O yaş, ırk, kültür farkı tanımayan, hoşgörüyü ve sevgiyi tek rehber edinmiş komün, nasıl yapay bir cennette yaşıyor...Cahil Periler sevimli, sıcacık bir film... Ve en azından hep dışlanagelmiş bir azınlık olan eşcinsellere sempati kazandıracak bir filme itirazım olamaz. Ama eşcinsellik, tıpkı heteroseksüellik gibi, daha çok acı, düş kırıklığı ve hüzn demektir. Eşcinsellik bir yumuşak türkü değil, bir hüzn çığlığıdır. Ve kusura bakmayın ama, biz bu çığlığı has sanat eserlerine dönüştürmesini bilmiş olan Fassbinder, Pasolini ya da Jarman’ı şimdilik kaydıyla Özpetek’e yeğliyoruz. Belki o da bir gün, uygunlukla birlikte, dünyaya ve çevresine daha gerçekçi biçimde bakan filmler çekmeyi ve ruhumuzun derinliklerine inmeyi başaracak.” (Dorsay, 2004:51)

Film Dorsay’ın ruhuna inemese de farklı eşcinsel kimliklerin ve eşcinsel dostu heteroseksüel arkadaşların bir arada sürdürdükleri samimi ve gerçek yaşamları başarılı bir şekilde verilmiştir. Özpetek eşcinsellerin toplum içinde karşılaştıkları zorlu durumlardan örnekleri yan hikayelerle destekleyerek seyirciye aktarmaktadır. Bu hikayelerden biriside AIDS hastası dostlarını yeniden yaşama bağlama konusunda Antonia’dan aldıkları destektir.

Filmin bitimiyle birlikte film ekibinin hep birlikte, eşcinsellerin her yıl düzenlediği Onur Yürüyüşünde yürümelerinin gösterilmesi anlamlıdır. Eşcinsellerin toplum içerisinde görünürlüğünün ne kadar gerçek ve her an karşımıza dikilebilecek olmasının anlatısıdır “Cahil Periler”.

2.3.5.5 Zenne

Caner Alper ve Mehmet Binay'ın birlikte yönettiği Zenne filmi son dönem Türkiye Eşcinsel Sineması için oldukça cesur ve önemli bir filmidir. Film sadece eşcinselliğin toplum gözündeki konumunu değil, eşcinsellerin ötekileştirildiği başka alanları da -zorunlu askerlik konusu gibi- cesurca irdeler. Bu irdelemeyi yaparken Türkiye'nin doğusunda yaşanan kültürle batısında yaşanan kültürü karşı karşıya getirerek sorgular.

2008 yılında babası tarafından öldürülen Ahmet Yıldız'ın hayatından esinlenilerek çekilen filmde Alman fotoğrafçı Daniel'in İstanbul'da zenne olarak yaşamını sürdüren Can ve doğu kökenli ailesinin –özellikle annesinin- baskısı altında yaşamak zorunda olan Ahmet ile tanışması konu edinilmiştir. Ahmet'i ölüme götüren süreçte yanında olan Daniel'in kendi kültürü ile Ahmet'in ailesinin törelere dayalı kültürü arasında yaşadıklarının yanı sıra Can'ın askerlik sorununu atlatmak için aldığı eşcinsel raporu süreci yan hikayeler olarak verilmektedir. Türkiye'de eşcinsellerin askerlikten muaf sayılabilmek için yaşadıkları rapor süreci cesurca irdelenmektedir.

Filmde iki farklı kültürel alan vardır. İlki bireyi denetim ve gözetim altında tutan “Doğu” merkezli olarak kodlanan baskıcı kültürel yapı, ikincisi farklılıklara toleranslı, cinsel yönelimleri saygıyla karşılayan, “Batı” merkezli olarak kodlanan özgürlükçü kültürel yapıdır. Batı özgürlüklerin rahatça yaşandığı, Ahmet'in baskılardan kurtulup özgürce yaşam süreceği bir kurtuluş mekanı olarak kodlanır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:313)

Bu kodlama Ahmet'in özgürlüğünü sadece o mekandayken hissetmesiyle ilgilidir. Filmin başkarakteri Ahmet'in yaşadığı mekânsal özgürlükler, aslında yaşadığı baskının ağırlığını göstermektedir. Ailesinin Doğu kültüründen gelen baskıcı yapısı, film boyunca Ahmet'i gerçekten özgür kılmaz. Gizlenme ve kaçış Ahmet için zorunluluktur.

Kültürel kuralların baskısı altında yaşayan Ahmet'in varoluşu sürekli bir gizlenme ve kaçış biçimini alır. Freud, “İnsanın, haz verdikleri için vazgeçmek

istemeyeceği bazı şeyler yine de ego değil nesnedir ve insanın dışarı aymaya çabaladığı bazı şeylerin de aslında içsel kökenli oldukları için egodan ayıramaz oldukları ortaya çıkar” demektir. Bu süreç aynı zamanda içgüdülerin bastırılışı, duygulanım biçimleri üzerinde yoğun bir denetim ve uygarlığa karşı bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Ahmet için yaşadığı bu travma yolda yürürken bile çevresini kontrol etme davranışına yol açar, ki annesi sokakta dahi oğluna güvenmemekte, takip etmektedir. Filmde kültürel alan Doğu ile birlikte ortaya çıktığında olumsuz bir anlam ifade eder ama Batı ile olumlu, modern bir temsile bürünür. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:312)

Dinsel ahlaktan kaynaklanan baskının kökenini toplumun geçmiş dönemlerinde aramak nafile bir çabadır. Zira İslamiyet kaynaklı şeriat bu konuda çelişkili uygulamalarla doludur ve Osmanlı toplumunda eşcinselliğin konumu günümüzdeki ötekileştirmeyi anlamayı zorlaştırmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, yazdıkları şiirlerde genç delikanlılara duydukları aşkı açıkça dile getirmişlerdir. Oğlancılık, Osmanlı saray kültürü açısından olağan ve güzeldi. Gerçi şeriat eşcinsel ilişkiyi yasaklamıştı. Ancak cennette Gılman (bıyığı yeni terlemiş genç, hizmetçi) vaat etmeyi de ihmal etmemişti. Osmanlı kaynaklarında, Zadehan sınıfı (temiz ve meşhur soydan olan kimse) içinde oğlanla ilişki kurdu diye şeriatın ceza yaptırımlarıyla karşılaşmış herhangi bir örneğe rastlanmıyor. (Perinçek, 2000: 28)

Ahmet’in sürekli kontrol altında tutulmasından ve baskıdan kaynaklanan gizlenmesinden kurtuluşunun sadece dürüstlük ile sağlanabileceğini düşünen Daniel’in kültürel yapıyla ilgili bilmediği ve kolay açıklanamayan çok şey vardır.

Filmde Batı “kurtarıcı” bir temsile sahiptir ve Ahmet’e dürüstlüğü öğütleyen Alman sevgilisi Daniel bazen bir yol gösterici görevini üstlenir. Dürüstlüğün en kolay yol olduğunu ve aileye gerçeği söylemeyi öneren Daniel, bu dürüstlüğün bedelinin ölüm olduğunu söyleyen Ahmet’in cevabı karşısında şaşırır ve onu “kurtarmak” ister. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:313)

Daniel'in şaşkınlığının sebebi kuşkusuz ülkesindeki cinsel özgürlük alanıyla Ahmet'in bahsettiği bedel arasındaki farktır. Türkiye'nin doğusunda yaşanan kültüre ait olan erkek olmanın önemini Daniel'in düşündüğü konumdan çok uzak bir noktadadır. Ahmet'in annesinin söylediği cümle de Zenne filminin toplumsal cinsiyete yaptığı vurgunun altı çizilir. Anne, Ahmet'in kız kardeşine "Senden gelecek dağ üzümü, ondan gelecek bağ üzümü" der.

Zenne, erkek/kadın ikiliği üzerinden toplumsal cinsiyete de vurgu yapar. Connell toplumsal cinsiyeti "insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik" olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda Zenne, "erkeklik" olgusunun ve "eril düşüncenin" kadında yarattığı tahribatı çeşitli klişelere başvurarak verir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:314)

Filmde Ahmet'in maruz kaldığı baskı ve dayatma, toplumun genelinde var olan çocukluktan itibaren uygulanan baskı ve dayatmadır aslında.

Çocukken büyüklerimiz bizi birçok şeye teşvik ederken birçok şeyden de men ederlerdi. Bu noktada iyi ve kötü, sakıncalı ya da sakıncasız gibi yargıların her toplumda –boyutları farklı da olsa bulunduğunu söyleyebiliriz. (Sönmez, 2007: 12)

Toplumsal cinsiyetin çocukluktan itibaren anne tarafından dayatıldığının örneğini de filmde Ahmet'in dans elbisesiyle dans ederken annesi tarafından dövülmesinde izleriz. İktidar temsili olarak anne seyircinin karşısına dikilir ve oğlunun toplumsal düzene uyumsuzluğuna şiddetle engel olmaya çalışır.

Ahmet, kız kardeşinin dans elbisesini giyip dans ettiğinde babası çocuğunun dansına alkış tutarken, oğlunu dans elbisesi içinde gören anne derhal olaya müdahale etmekte ve dayakla cezalandırmaktadır. Ahmet'in dans elbisesini giymesi sonrasında uğradığı engelleme ve cezalandırma ona iktidar olgusunu da tanıtmaktadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:314)

Annenin bu iktidar temsiliyeti erkek egemen toplumdaki kadının ikincil konumuna aykırı görünse de, ailede geleneğin devamlılığını sağlayan kişinin anne

olmasının nasıl bir tehlike olduğunun anlatımıdır. Güçlü karakter olarak ortaya konan anne figürü toplum genelinden uzak görünse de bu durumun aile özelinde sebebi babada da eşcinselliğin varlığıdır.

Zenne, geleneğe ve ataerkil aile yapısına bağlı güçlü kadın imgesi yerine, ataerkilliği sorgulanmayan erkek egemen bir toplumu olumlar. Zenne, güçlü kadın imgesinin, eğer o kadın geleneğin tarafında durursa, nasıl “tehlikeli” ve “tehditkar” olabileceğini göstermektedir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:316)

Eşcinsellere dayatılan askerlikten muafiyet için cinsel kimliğini kanıtlama talebinde bulunan askerlik müessesinin bu talebinin tek sebebi, filme göre, bu duruma inanmak değildir. Psikolojik yıldırma sistematığının tam ortasına konumlanmış bir taleptir.

Zenne, “Her Türk asker doğar!” sözünün slogan edilip sürekli tekrarlandığı bir toplumsal yapıda askerlik olgusunun da üzerine gitmektedir. Askerlik müessesini sadece eşcinsellere yönelik onların en mahrem fotoğraflarını isteyerek kendi “gerçekliklerini” ispatlamak yönünden değil, yarattığı psikolojik tahribat ve Türkiye’de son 30 yıldır süren çatışma süreciyle de eleştirinin hedefi durumundadır. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:317)

Filme yöneltlen en önemli eleştirilerden birisi, anlatılan önemli toplumsal sorunun merkezinde yer alan tutucu kadın örneğinden kaynaklı sorunun bireyselleştirilmesidir.

Zenne’nin en önemli eksik yanı aslında çok daha genel bir toplumsal sorunun odağına tutucu kadın tiplemesini koyarak sorunu bireyselleştirmesidir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:320)

Geleneğin zorunluluk olarak topluma dayattığı onurlu yaşam kurallarından kaynaklı ailenin yaşadığı vicdan azabı ve travma filmde en sert haliyle yer alır.

Aile temiz kalmaya çalışsa da bu yoğun bir vicdan azabına yol açar. Temizlenme çabası, “ailenin onurunu” kurtarma istenci kanla, kirlenmeyle son bulur. Temizlik

saplantısı kültürel olarak kodlanmış ideal topluluk üyeleri olmayı gerektirir ve homojen, farklılıkları olmayan kişilerin “ötekilere” karşı savaşının nedeni olarak belirir. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:322)

Filmin homofobiyi kırmak istemesi hikayenin ilerlediği her sekansta açıkça görülür. Filmi, son dönem Türkiye Sineması içerisinde eşcinselliğin yer aldığı en önemli filmlerden birisi haline dönüştüren unsur direk homofobiyle olan mücadeleyi içermesidir.

Zenne söylemsel olarak eşcinsel ilişkiyi olumlar ve izleyicinin bu ilişki türüne yönelik olumsuz tavrını değiştirmeye çabalar. (Kuruoğlu, Aydın, 2014:323)

Bu anlamda cesur ve eşcinsellerin görünülürlüğü bakımından önemli olan film Türkiye Eşcinsel Sineması için bir dönüm noktasıdır.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte cinselliğin kontrol altına alınması insanlığın gündeminde her zaman var olmuştur. Toplumdan topluma, kültürden kültüre derecesi farklı olsa da cinsel kimlikler temelinde bu kontrol mekanizması sistemleştirilmiş ve egemen iktidara hizmet eder hale getirilmiştir.

Cinsiyet temelinde biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet kavramı ortaya konmakla beraber bireyin topluma adaptasyonu öncelikli hale getirilmiştir. Toplumsal cinsiyet; bireyin toplum dışı kalmamasının kurallarını iktidarın gücünü koruması amacıyla belli bir zemine oturtmuştur ve kişinin sistemin onayladığı biçimiyle yaşamasını sağlamaya hedeflemiştir.

Bu sistem içerisinde baskılanmanın da ötesinde tamamıyla reddedilen; yasaklamalara ve cezalandırılmalara gidilen cinsel kimlik ise eşcinsellik olmuştur. Yine insanlık tarihi kadar eski olan eşcinsellik, birçok unsurun da etkisiyle giderek sertleşen bir yaklaşımla ötekileştirilen bir cinsel kimlik haline getirilmiştir. Sistemin marjinal olarak tanımladığı ve dışladığı eşcinsellik her ne kadar yok sayılsa da sebeplerinin yanı sıra nasıl yok edilebileceğiyle ilgili tartışmalar her zaman var olmuştur. Toplumsal cinsiyet, bu tartışmaların sebebini ve ötekileştirmenin kurallarını barındıran sistemin en önemli tehdit araçlarından birisi olmuştur. Bu tehdidi sistemleştiren unsurlar içerisinde din, kültür ve gelenekler bulunurken, cinsel kimlik olarak eşcinselliği sınırlayan cinselliğin idealize edilmiş kullanım biçiminden başka bir şey değildir.

Modern toplum ve hayat deneyiminin yanı sıra özgürlük alanlarının tartışılmaya başlandığı ilk dönemlerle birlikte eşcinsellik ve eşcinsellerin yaşama hakkı konusunun varlığı, hak arayışının gerekliliği Eşcinsel Hareketin temelini oluşturan ilk kıpırdanmalara yol açmıştır.

1968 yılında gerçekleşen Stone Wall İsyanı'na kadar birlikte örgütlü bir şekilde hareket etme alanı bulamayan eşcinsel bireyler, bu tarihten itibaren Eşcinsel Özgürlük Hareketi temelinde haklarını aramak için bir araya gelmişlerdir. Hareketin yayılımı her toplumda eşit derecede karşılık bulamamıştır. Toplumsal ve kültürel farklılıklar kimi

lkelerde özgürlüğün kapsamını genişletmişken, kimi ülkelerde yasakların artmasına neden olmuştur. Tüm bu baskılara rağmen yasaklanmak, yok sayılmaktan görünür olma anlamında ilerleme olarak kabul edilmiştir.

Dünyadaki eşcinsel hareket ile Türkiye’deki hareketin bazı noktalarda benzerlik göstermesine rağmen Türkiye’de önyargıların ve dini baskıların derinliğı ilerlemeyi sınırlı tutmuştur. Bu sınırlı gelişmeye rağmen İstanbul’da Lambda ve Ankara’da Kaos isimleriyle 1990’lı yılların ortalarında kurulan eşcinsel haklarını amaçlayan örgütler çevresinde Türkiyeli eşcinseller bir araya gelmişlerdir.

Günümüz toplumunda eşcinsellerin yaşam hakları tartışmalarındaki gelişmeler ve toplum içerisindeki görünürlüklerinin artmasının olumlu yansımaları sanatta da kendisini göstermiştir.

20. yy.’ın yükselen değeri ve en hızlı ilerleme sağılayan sanat dalı olan sinema, ötekileştirilmiş cinsel kimliklerin tartışılmasına en çok katkı sağılayan sanat olarak da ön plana çıkmıştır. İlk eşcinsel film için çok beklemeyen eşcinsel sinema, süreklilik için eşcinsel hareketin ses getirmesini beklemek zorunda kalmıştır.

Genel olarak sinemada eşcinsel tipler uzun süre komedi unsuru olarak ya da aşığılık karakter olarak kullanılmıştır. Dünya sinemasında 1968 döneminin sonrasında daha gerçekçi yaklaşımlarla değeriendirilmeye başlayan eşcinsellik; tema olmaktan çıkarak konu haline gelmeye başlamıştır. Özellikle son dönem Dünya Sinemasında en büyük ödüllere aday olan ve büyük ilgi ve beğeni kazanan eşcinsel sinema örnekleri ilgi odağı haline gelmektedir. Film yapımcıları konunun politik yönünden ayrı olarak maddi anlamda da büyük gişe hasılatları yapan bu filmlerin yenilerini projelendiremeye devam etmektedirler.

Türkiye Sinemasında Dünya Sinemasından farklı olarak eşcinsellik ilk kez tema olarak kadın eşcinselliğıyle sinema perdesinde kendisine yer bulmuştur. 1960’ların başında görünür olmaya başlayan bu eşcinsellik kullanımı ncesi Türk Sinemasında da Dünya Sinemasına paralel olarak eşcinsel karakterler komedi unsuru ya da acınası aşığılık tipler olarak yer almıştır. 1960 darbesinin ardından görece zgr olarak

tanımlanan 1961 anayasasının oluşturduğu ortamın getirisi olarak ilk cesur eşcinsel sahneler filmlerde yer almıştır.

Türkiye Sinemasında 1989 yılında çekilen “Acılar Paylaşılmaz” filmine kadar erkek eşcinselliğiyle ilgili ciddi bir sahne çekilmemiştir. İki çıplak erkeğin, birisinin babası olan Kadir İnanır tarafından yakalanmasıyla görünür olması bu anlamda Türkiye Sinemasında bir ilktir. Her ne kadar öncesinde Bülent Ersoy’un yer aldığı “Beddua” filmi ilk erkek eşcinsel film olarak bazı kesimler tarafından anılsa da film de eşcinsellik tema ya da konu olarak yer almamaktadır. Film boyunca Bülent Ersoy’un bir kadına olan aşkını izlemekle birlikte Ersoy’un feminenliğine dayanarak filmde eşcinsel bir karakter vardır ve bu bir eşcinsel film değildir demek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Türkiye Sinemasında ilk erkek eşcinsel film örneği olarak “Acılar Paylaşılmaz” filmi gösterilebilmektedir.

1990’lı yıllar Türkiye Sinemasının gişe ve ticari anlamda çöküş yaşadığı dönem olarak kayıtlara geçmiştir. 1980 darbesinin ardından yaşanan depolitizasyon sürecinin etkilerinin görüldüğü bu dönemde yurt dışında yaşayan Türkiyeli yönetmenlerin filmleri en çok tartışılan filmler arasında yerlerini almıştır. Yurt dışında yaşamının getirdiği özgür sanat alanını kullanan Kutluğ Ataman ve Ferzan Özpetek, eşcinselliği konu edinen filmlere imza atmadan hemen önce çekilen Orhan Oğuz imzalı “Dönersen Isık Çal” filmi erkek eşcinselliğiyle ilgili birçok başlığın tartışmaya açılmasına yol açmıştır.

Filmde ötekileştirilmiş iki farklı karakterin, bir travesti ile bir cücenin, dostluğu konu edinilmiştir. Beyoğlu’nun tehlikeli arka sokaklarında bir gece evine dönerken şiddete uğrayan, kadın olduğunu düşündüğü filmin travesti karakterini kendisini korumak için taşıdığı bekçi düdüğüyle kurtaran cüce, travesti olduğunu öğrendiğinde onu önce dışlar; hikaye ilerledikçe aralarında gelişen dostluk cücenin ön yargılarını kırar. Herhangi bir cinsel sahne yer almasa da çekildiği dönem düşünüldüğünde oldukça cesur bir filmidir. “Acılar Paylaşılmaz” filminden farklı olarak eşcinselliğin nedenleriyle ilgilenmemiş, toplumda en çok yankı uyandıran cinsel kimlik olarak bir travestinin tehlikeli Beyoğlu sokaklarında başına gelenleri ele alarak seyirciyi rahatsız etmeyi tercih etmiştir.

Rahatsız edici anlatım dilini Kutluğ Ataman'ın Almanya'da çektiği filmi "Lola Billidikid"de de görürüz. Ataman; Toplumsal Cinsiyet ve kontrol altına alınmak istenen cinsellik kullanımını yerle bir eden filmiyle seyircinin kendisine dayatılmış olan marjinal tanımlamasının sınırlarını aşmaktadır. Ailesi darmadağın olan ve evden kovulan Lola'nın hikayesi sadece kendisinin bireysel hikayesiyle değil, Almanya'da yaşayan Türkiyeli eşcinsellerin kültürel nedenlerle ötekileştirilmişliklerinin rahatsız edici görünürlüleştirilmesidir. Lola'nın kadın olmasını isteyen ve kendisini eşcinsel olarak tanımlamayan sevgilisi Bili ise böylelikle eşcinsel kimliğini reddedebilecektir. Lola'nın en küçük erkek kardeşi Murat'ın eşcinselliğini yaşama sürecindeki önemli itici güçlerden birisi Bili olacaktır.

Lola'nın eşcinselliğinin nedenlerinden birisi olarak gösterilmese de, ağabeyinin tecavüzüne uğraması ile film Lola üzerinden aile içi cinsel ilişkiler konusunun da üzerine gitmektedir. Lola'yı kovan ve Lola'nın durumunu herkesten saklayanda yine ağabeyidir. Tüm bu yan hikayelerle birlikte Lola'nın ölümünden sorumlu olan kişilerden alınacak intikamın sorumluluğunu yine eşcinsel olan en küçük erkek kardeş Murat'a düşmesi çarpıcıdır. Film her yönüyle Türkiye için marjinaldir ve tartışılması bile sakıncalıdır.

Yine de 1999 yapımı olan bu film 1997 yapımı olan Ferzan Özpetek'in "Hamam" filmi kadar tartışılmamış, ses getirmemiştir. Ataman'ın filmine göre karakterleri ve konusu bu kadar marjinalleşmemiş ve rahatsız edici olmayan "Hamam" filminin daha büyük tartışmalara yol açma sebebini filmin Türkiye'de geçmesi ve kültürünün en önemli öğelerinden birisi olmasının yanı sıra en mahrem sayılan mekanlardan olan hamamı içermesi olarak gösterebiliriz. Filmde izlenen tek açık eşcinsel hareketin iki erkeğin öpüşmesi olmasına rağmen, bu öpüşmenin hamamda geçmesi büyük ses getirmiştir. Görünen odur ki Türk erkeği kendisini zan altında bırakılmış hissetmektedir.

İstanbul'da yaşayan teyzesinin ölümüyle kendisine miras bıraktığı hamamı satmak için İtalya'dan Türkiye'ye gelen ve teyzesinin en yakınları olmuş bir ailenin oğlu Mehmet'le tanışarak yakınlaşan Franco'nun yaşadığı dönüşüm, evli olmasının da

etkisiyle çarpıcı bir dönüşümdür. Toplum, evliliği erkeğin heteroseksüel kimliğinin garantisi olarak görmektedir. Bu filmle eşcinsel erkeklerin toplum içerisinde her an karşılaşlarına dikilebilecek olması durumu seyirciyi rahatsız etmekle kalmamış, tartışmaların şiddetini arttırmıştır.

Özpetek sırasıyla; “Cahil Periler” (2001), “Karşı Pencere” (2002), “Bir Ömür Yetmez” (2007), “Serseri Mayınlar” (2010) gibi istikrarlı bir şekilde eşcinsel filmler yapmaya devam etse de Ataman sadece ‘tuhaf dostluk’ olarak tanımlanabilecek içeriğiyle 2005 yılında “İki Genç Kız” filmini çekmiştir.

Son dönem Türk Sineması’nda çekilen en önemli eşcinsel film örneği “Zenne”’dir. 2011 yapımı olan film Caner Alper ve Mehmet Binay tarafından yönetilen iki yönetmenli bir filmidir. Toplumsal cinsiyet ve marjinal kimliklerin ötekileştirildiği sistemin beslendiği gelenekler, kültür, din gibi unsurları da kullanan yapım da babası tarafından öldürülen eşcinsel birey olan Ahmet Yıldız’ın hayatından esinlenilmiştir.

Doğu geleneğinden ve ahlak anlayışından gelen anne karakterinin güçlü olduğu ailenin tek oğlu olan Ahmet’in İstanbul’daki eğitim hayatının kontrol ve baskı altına alınışının ve bu ahlak anlayışı sonucu Ahmet’in ölümüyle sonuçlanan süreç çarpıcı bir biçimde anlatılmaktadır. Babasının geçmişinde anneye göre kirlenmişlik olarak tanımlanan eşcinselliğin olduğunu izleyici yine annenin dilinden öğrenmektedir. Annenin daha güçlü olmasının nedeni de bu duruma bağlanmaktadır. Ahmet’in erkek arkadaşı olan fotoğrafçı Daniel, annesinin Ahmet’i bir adam tarafından izlettirmesini ve ailenin kendisine anlamsız gelecek derecede baskı uygulamasını engellemek için onu Almanya’ya götürmek istese de başarılı olamaz. Çare olarak Ahmet’in ailesine durumu açıklamasında görür ve dürüstlüğü ile onun çözüme ulaşacağını düşünmektedir. Ancak bu dürüstlük Ahmet’i ölüme götürür. Zennelik yapan Can tüm bu süreçte Ahmet’in en yakın arkadaşıdır ve kısa sürede aralarında oluşan dostluktan ötürü bu ölüm onu derinden etkiler.

Filmi önemli kılan nedenlerden birisi de Türkiye’de kutsal görülen ve erkek birey olma sürecinin en önemli şartlarından sayılan askerlik kurumuna, eşcinsellerin askerlikten muaf olabilmek için karşılaştıkları ayrımcı olarak görülen işlemler üzerinden

eleştiriler yöneltmesidir. Vizyona girdiği dönemde sıkça basında haberleri yapılan, film festivallerinden ödüllere dönen “Zenne” filmi namus, şeref, onur, erkeklik kavramlarını sorgulamasıyla dikkat çekmektedir. Ahmet karakterini ölüme götüren süreçte ailenin bu kararı almasındaki en önemli kişinin, eylemi gerçekleştiren babanın değil annenin olması -her ne kadar babanın eşcinsel geçmişi sebep gösterilse de- önemlidir. Film ayrıca Türk toplumunun eşcinselliğe yönelik tepkisinin farklılığını bölgesel olarak vermesi bakımından önemlidir. Doğu kültüründen gelen annenin eşcinsel oğlunun öldürülmesini istemesine karşılık, batı kültüründen gelen Can’ın annesinin oğlunu sahiplenerek, askerlik sorununda bile ona yardımcı olmasıyla filmde açık bir karşılaştırma söz konusu olmaktadır.

Tüm bu yapımlar göz önüne alınarak Türkiye Eşcinsel Sineması incelendiğinde, 1990 sonrası Türkiye Sineması’nda, toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde marjinal olarak tanımlanarak ötekileştirilen eşcinselleri konu alan filmlere kronolojik olarak bakıldığında giderek daha cesur ve daha açık anlatımların sergilendiği yapımların üretildiği dikkati çekmektedir. Aşağılık ve komedi unsuru olarak kullanılan eşcinsel tiplerin yerini, daha toplumun ve hayatın içerisinde tipler almaktadır. Türkiye’deki eşcinsel hareketin görünürlüğü arttıkça toplumun eşcinsel bireylere olan yaklaşımın değiştiğinin göstergelerinden birisi eşcinsel filmlere olan ilginin artması olarak gösterilebilir. Türk Sineması eşcinsel filmlere yer verdikçe de eşcinsel bireylerin toplum içerisinde gördüğü kabulün artmaya devam etmesi mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adler, Alfred. **Cinsiyetler Arasında İşbirliği**, çev. Seçkin Selvi, Payel Yayınları, İstanbul, 1999.

Afaray, Janet ve Kevin B. Anderson, **Foucault ve İran Devrimi ‘Toplumsal Cinsiyet ve İslamcılığın Ayartmaları’**, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2012.

Arduman, Deniz. **Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsellik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Bayladı, Derman. **Kutsal Kitapta ve Mitologyada Yasak İlişkiler ‘Aykırı Sevdalar’**, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2002.

Çakırlar, Cüneyt ve Serkan Delice. **Cinsellik Muamması “Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet”**, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Davies, Steven Paul. **Eşcinsel Sineması Tarihi: Sinemada Görünür Olmak**, çev. Ali Toprak, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2010.

Demircan, Ali Rıza. **İslam’a Göre Cinsel Hayat-1**, Eymen Yayınları, İstanbul, 1985.

Demircan, Ali Rıza. **İslam’a Göre Cinsel Hayat-2**, Eymen Yayınları, İstanbul, 1985.

Dorsay, Atilla. **Sinemamızda Çöküş ve Rönesans Yılları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Dorsay, Atilla. **Sinemamız ve Kadın**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Dökmen, Y. Zehra. **Toplumsal Cinsiyet “Sosyal Psikolojik Yaklaşımlar”**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

Duberman, Martin. **Stonewall İsyanı**, çev. Ceren Günger, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Dursteler, R. Eric. **Dönme Kadınlar ‘Toplumsal Cinsiyet, Kimlik ve Sınırlar’**, çev. Deniz Koç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Ercan, Akyıldız Cemile. **Cinsiyetin Toplumsal Roldeki Yeri**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2014.

Esen, Kuyucak Şükran. **Türk Sinemasının Kilometre Taşları**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.

Fine, Cordelia. **Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması**, çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Foucault, Michel. **Cinselliğin Tarihi-2**, çev. Hülya Tufan, AFA Yayınları, İstanbul, 1988.

Foucault, Michel. **Cinselliğin Tarihi-3**, çev. Hülya Tufan, AFA Yayınları, İstanbul, 1994.

Fromm, Erich. **Cinsellik ve Cinsel Sapmalar**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1998.

Freud, Sigmund. **Sevgi ve Cinsellik Üzerine**, çev. Akın Kanat, İlya Yayınları, İzmir, 2006.

Giddens, Anthony. **Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm**, çev. İdris Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Hocaoğlu, Murat. **Eşcinsel Erkekler Yirmi Beş Tanıklık**, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

İlkkaracan, Pınar. **Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Jackson, Steve ve Sue Scott. **Cinselliği Kuramlaştırmak**, çev. Seren Serezli, Notabene Yayınları, Ankara, 2012.

Keller, Fox Evelyn. **Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler**, çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

Köysüren, Çınar Aliye. **Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet**, Sentez Yayınları, Ankara, 2013.

Kuruoğlu, Huriye ve Bermal Aydın. **Toplumsal Cinsiyet ve Medya**, Detay Yayınları, Ankara, 2014.

Marcos, Sylvia. **Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet**, çev. Sibel Özbudun, Balkı Şafak, İlker Çayla, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005.

Mursaloğlu, İhsan. **Bir Pedro Almodovar Kitabı**, Es Yayınları, İstanbul, 2010.

Perinçek, Doğu. **Eşcinsellik ve Yabancılaşma**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

Pflaum, Gunther Hans. **Rainer Werner Fassbinder “Her Yana Saldırıyorum”**, çev. Cemal Ener, Hil Yayın, İstanbul, 1993.

Pösteği, Nigar. **Türk Sinemasına Teni Bakış: Yönetmen Sineması**, Es Yayınları, İstanbul, 2005.

Roloff, Bernard ve George Seebler. **Erotik Sinema ‘Cinsellik Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi**, çev. Veysel Atayman, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Russell, Paul. **Dünya Tarihinde En Etkin 100 Eşcinsel**, çev. Oya Özdilek, Neden Kitap, İstanbul, 2006.

Scognamillo, Giovanni. **Erotik Türk Sineması**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

Scott, W. Joan. **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, çev. Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.

Sivas, Ala. **İtalyan Sineması**, Es Yayınları, İstanbul, 2004.

Smith, Paul Julian. **Pedro Almodovar Sınırsız Arzu**, çev. Selim Özgöl, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.

Sönmez, Bülent. **Gizli Kimlik ‘Eşcinselliğin Anlamı Üzerine’**, NKM Yayınları, İstanbul, 2007.

Stevens, Hugh. **Gey ve Lezbiyen Yazını**, çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Wolf, Sherry. **Cinsellik ve Sosyalizm**, çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Yeres, Artun. **Bir Pier Pasolini Kitabı**, Es Yayınları, İstanbul, 2007.

Yüzgün, Dr. Arslan. **Türkiye’de Eşcinsellik (Dün, Bugün)**, Hüryüz Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Zeybekoğlu, Özge. **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu**, Eğiten Kitap, Ankara, 2013.

Dergiler

Önk, Ürün Yıldırım; “Erotik Sinema”, **Sinemasal Dergisi**, Sayı: 14, 2006, 87 s.

Jones, Chris; “Lezbiyen ve Gey Sineması”, Çev: Ertan Yılmaz, **Sinemasal Dergisi**, Sayı: 4, 2000, 86 s.

Wood, Robin, “Bir Gey Filmi Eleştirmenin Sorumlulukları”, Çev: Ertan Yılmaz, **Sinemasal Dergisi**, Sayı: 5, 2000, 88 s.

Nelmes, Jill, “Sinemada Cinsiyet ve Cinselliğin Sunumu”, Çev: Ertan Yılmaz, **Sinemasal Dergisi**, Sayı: 2, 1998, 71 s.

Özgeçmiş

Adı Soyadı: İbrahim Tarkan Doğan

Doğum Yeri-Tarihi: Mersin-Merkez – 22.08.1979

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Bilgileri

2007-	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-Tv Yüksek Lisans
2002-2007	Istanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi /Radyo, Tv - Sinema
1996-1998	Hacettepe Üniversitesi A.M.Y.O. Turizm ve Otelcilik
1993-1996	Salim Yılmaz Lisesi / Mersin

Çalıştığı Kurumlar

Balmumcu 2006	SİNEFEKT Asistance of Editing
Levent 2003-2015	A&G EVENT Event Supervisor
Beyazıt 2004-2007	I.U İLETİŞİM FM Frequency Coordination and Making Programme